

Informacje ogólne o gminie Drzycim

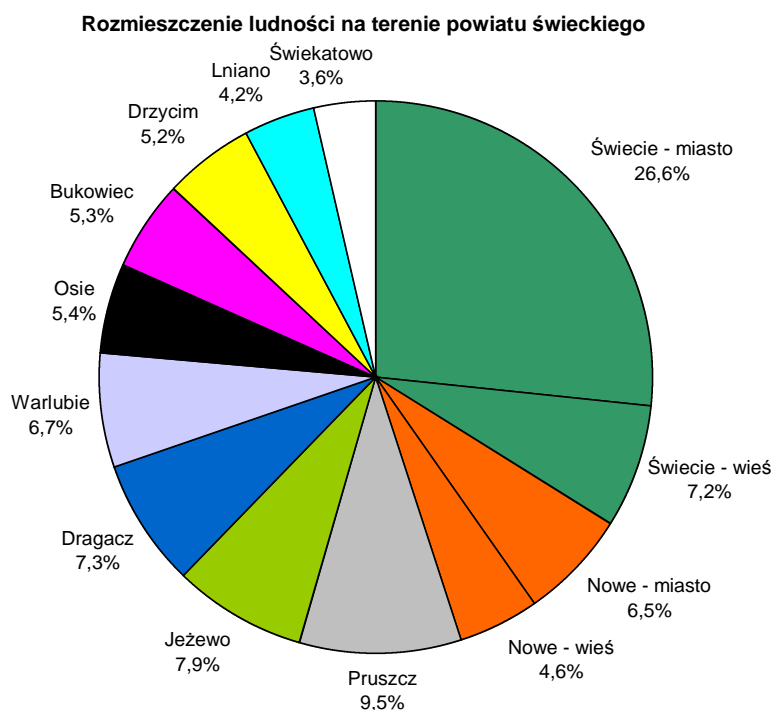
Gmina Drzycim położona jest w północnej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie świeckim. Graniczy z 5 gminami (wszystkie położone na terenie powiatu świeckiego): Bukowiec, Jeżewo, Lniano, Osie, Świecie. Spośród gmin sąsiednich, największa - Świecie - liczy ponad 6-krotnie więcej mieszkańców, gmina Jeżewo jest znacząco większa (liczy o ok. 53% mieszkańców więcej), gminy Osie i Bukowiec są tylko nieznacznie większe, natomiast gmina Lniano –liczy o ok. 20% mniej mieszkańców. Pod względem zajmowanej powierzchni, z wyjątkiem gminy Lniano, wszystkie jednostki sąsiednie są większe, przy czym gmina Osie – prawie 2-krotnie.

Pod względem zajmowanej powierzchni, gmina Drzycim należy do mniejszych gmin województwa kujawsko-pomorskiego. Zajmuje powierzchnię 10792 ha i pod tym względem lokuje się na 85 miejscu wśród 144 gmin w województwie (w tym 16 gmin zajmuje powierzchnię powyżej 20 tys. ha). Biorąc więc pod uwagę tylko gminy wiejskie i wiejskie części gmin miejsko-wiejskich, gmina lokuje się na 83 pozycji wśród 127 gmin, a wśród 92 gmin wiejskich zajmuje pozycję 52.

Powierzchnia gminy stanowi 7,3% powierzchni powiatu świeckiego (wśród 11 gmin, gmina zajmuje 8 pozycję w powiecie) oraz 0,60% ogólnej powierzchni województwa.

W strukturze gruntów w gminie dominują użytki rolne, zajmujące w 2001 roku 6473 ha, czyli 60,0% ogólnej powierzchni (ponad 93% użytków rolnych znajduje się we władaniu indywidualnych gospodarstw rolnych; jest to wskaźnik wyższy, niż przeciętnie w powiecie). Wśród użytków rolnych 5950 ha stanowią grunty orne - jest to 55% całej powierzchni gminy i prawie 92% użytków rolnych. Lasy i grunty leśne zajmują 3450 ha, a wskaźnik lesistości, wynoszący 32% lokuje gminę wśród raczej silnie zalesionych gmin województwa (wprawdzie kilkanaście gmin notuje znacznie wyższe, bo przekraczające 50% wskaźniki zalesienia, jednak przeciętna wojewódzka wynosi niespełna 23%).

Gmina należy do mniejszych pod względem liczby mieszkańców, gmin województwa kujawsko-pomorskiego. W końcu 2002 roku zamieszkiwana była przez 5061 osób (według NSP – 5017 w maju 2002 r.). Wśród 144 gmin województwa lokowała się na 104 miejscu. Biorąc pod uwagę tylko obszary wiejskie (gminy wiejskie i wiejskie części gmin miejsko-wiejskich), gmina zajmuje 80 lokatę na 127.

Gmina stanowi 0,24% ogółu ludności województwa i 0,65% jego ludności wiejskiej. Wśród 11 gmin powiatu świeckiego, mieszkańcy gminy stanowią 5,20% ogółu i 7,77% wiejskich mieszkańców.

Tab. Liczba ludności gmin powiatu świeckiego (31. XII. 2002 r.)

gmina	ludność ogółem	ludność miejska	ludność obszarów wiejskich	% ogółu mieszkańców powiatu
Bukowiec	5113	-	5113	5,25
Dragacz	7144	-	7144	7,34
Drzycim	5061	-	5061	5,20
Jeżewo	7724	-	7724	7,93
Lniano	4059	-	4059	4,17
Nowe	10831	6367	4455	11,12
Osie	5246	-	5246	5,39
Pruszcz	9297	-	9297	9,55
Świecie	32869	25889	6980	33,75
Świekatowo	3488	-	3488	3,58
Warlubie	6548	-	6548	6,72
razem	97380	32265	65115	100,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Gęstość zaludnienia w gminie wynosi 47 osób na km² i jest ponad dwukrotnie niższa od przeciętnej wielkości dla województwa kujawsko-pomorskiego (117) i niemal równa średniej dla obszarów wiejskich (46). Ze względu na zajmowanie stosunkowo dużej części obszaru gminy przez powierzchnie leśne, gęstość przeliczona na powierzchnie bezleśne jest znacząco wyższa (55 osób/km², przy średniej dla obszarów wiejskich województwa równej 70; lokuje to gminę na 31 pozycji wśród 127), natomiast gęstość zaludnienia na obszarach bez lasów, łąk i pastwisk wynosi 75 osób/km² (średnia 67; lokuje to gminę na 36 pozycji wśród 127). Inne gminy powiatu również notują dość dużą gęstość, stąd ostatni wskaźnik lokuje gminę na 6. pozycji.

Wskaźniki gęstości zaludnienia można określić jako typowe i neutralne, nie będące ani uwarunkowaniem ograniczającym rozwój, ani mu sprzyjającym.

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE

Na rozwój każdego obszaru bardzo duży wpływ wywierają uwarunkowania zewnętrzne, niezależne od polityki władz samorządowych gminy oraz niezależne od potencjału rozwojowego prezentowanego przez gminę. Do najważniejszych uwarunkowań zewnętrznych zaliczyć należy zwłaszcza:

- uwarunkowania wynikające z polityki państwa, szczególnie w zakresie stymulowania rozwoju gospodarczego, w tym rozwoju przedsiębiorczości i powstawaniu miejsc pracy, w zakresie oddziaływania na budżety lokalne, oraz w dziedzinach mających duży wpływ na rozwój danego obszaru - w przypadku powiatu świeckiego i pośrednio gminy Drzycim, bardzo istotne znaczenie mają uwarunkowania rozwoju rolnictwa, turystyki i gospodarki leśnej oraz ochrony środowiska;
- uwarunkowania wynikające z polityki władz samorządowych województwa - przede wszystkim z ustaleń Strategii rozwoju województwa (uchwalona w roku 2000) oraz Planu zagospodarowania przestrzennego województwa (uchwalonego w roku 2003); polityka władz wojewódzkich wpływa również na możliwości pozyskania przez samorządy gminne i powiatowe funduszy zewnętrznych, głównie związanych z akcesją do UE; warto podkreślić, że działania władz wojewódzkich wpłyną zarówno na kierunki i tempo rozwoju województwa, jak też na jego konkurencyjność w porównaniu z województwami sąsiednimi;
- uwarunkowania wynikające z potencjału rozwojowego i działań prowadzonych przez samorządy gmin i powiatów sąsiednich - ma to szczególnie istotne znaczenie w rywalizacji gmin i powiatów o pozyskanie inwestorów i środków dofinansowujących rozwój, czyli w procesie budowania konkurencyjności;

- uwarunkowania wynikające z obiektywnego położenia gminy na tle sieci komunikacyjnych, infrastrukturalnych, położenia względem głównych ośrodków miejskich będących biegunami wzrostu i centrami dyfuzji innowacji, położenia na tle struktur przyrodniczych, itp.

Wszystkie opisane powyżej uwarunkowania w zależności od pozytywnego lub negatywnego oddziaływania na dany obszar, mogą wzmacniać lub ograniczać możliwości jego rozwoju i wpływać na powstanie różnic w konkurencyjności obszarów.

Wśród najważniejszych zewnętrznych uwarunkowań rozwoju gminy Drzycim, wymienić należy:

- uwarunkowania wynikające z położenia administracyjnego,
- uwarunkowania wynikające z położenia komunikacyjnego i na tle sieci infrastrukturalnych znaczenia regionalnego,
- uwarunkowania wynikające z atrakcyjności inwestycyjnej powiatu świeckiego,
- uwarunkowania wynikające z ustaleń Strategii rozwoju województwa i Planu zagospodarowania przestrzennego województwa,
- uwarunkowania wynikające z miejsca i roli gminy w systemie gospodarczym powiatu i województwa.

Uwarunkowania wynikające z położenia administracyjnego

Gmina Drzycim należy do mniejszych pod względem liczby mieszkańców i zajmowanej powierzchni wśród gmin województwa. Wśród 144 gmin lokuje się na 85 miejscu pod względem zajmowanej powierzchni i na 104 pod względem liczby mieszkańców. Wśród 11 gmin powiatu świeckiego większą powierzchnię zajmuje 7 gmin (w tym Bukowiec i Dragacz bardzo nieznacznie – tylko o ok. 3-3,5 km²), a mniejszą – 3 gminy (w tym gmina Nowe –mniejszą tylko o 1,5 km²); 8 gmin liczy więcej mieszkańców (w tym gmina Bukowiec tylko o 52 osoby więcej, według stanu z XII 2002 r.), a 2 -mniej (Lniano i Świekatowo). Przeciętnie gminę powiatu zamieszkuje prawie 6 tys. mieszkańców wiejskich, a przeciętna powierzchnia gminy w powiecie wynosi 133 km² (czyli w zakresie obydwu parametrów gmina lokuje się nieznacznie ponad 80% przeciętnej powiatowej). W skali całego kraju, cechy te lokują gminę wśród gmin średniej wielkości - pod względem liczby mieszkańców Drzycim lokuje się na 1876 miejscu (2002 rok; najbardziej zbliżoną liczbę mieszkańców mają: miasto Jordanów w woj. małopolskim i gmina Kaliska w woj. pomorskim), a pod względem zajmowanej powierzchni na 1325 miejscu wśród prawie 2,5 tys. gmin (dane za rok 1999; identyczną powierzchnie ma gmina Sabnie w woj. mazowieckim).

Gmina stanowi 7,3% ogólnej powierzchni powiatu i zamieszkiwana jest przez 7,8% ogółu mieszkańców wiejskich powiatu.

Ze względu na małą powierzchnię i małą liczbę mieszkańców, gospodarczo gmina uzależniona będzie od sąsiednich obszarów, przede wszystkim od kondycji gospodarczej Świecia, stanowiącego główny cel wyjazdów do pracy i szkół średnich oraz obsługi mieszkańców w zakresie usług znaczenia ponadlokalnego. Związki ze Świeciem kształtować też będą w bardzo dużym stopniu jakość życia mieszkańców gminy. W związku z powyższym należy wspierać wszelkie działania zmierzające do wzmocnienia potencjału Świecia zarówno w zakresie gospodarki, jak też obsługi mieszkańców (usługi znaczenia powiatowego). Należy także uwzględnić w planowaniu rozwoju gminy nawiązywanie porozumień („strategicznych sojuszy”) z gminami sąsiednimi, z których zwłaszcza Lniano, Bukowiec, Jeżewo i Świekatowo prezentują podobny charakter funkcjonalny, podobny potencjał ludnościowy i gospodarczy, a więc są naturalnymi sprzymierzeńcami w rozwiązywaniu pewnych istotnych i wspólnych dla tych obszarów problemów.

W gminie znajduje się 19 miejscowości, wchodzących w skład 10 sołectw. Na tle innych gmin powiatu obydwie liczby są stosunkowo małe, wynika to jednak przede wszystkim z małej powierzchni gminy i nie może być traktowane jako przejaw słabszego rozwoju (łączna liczba miejscowości wiejskich w powiecie wynosi 251, a sołectw 132). Przeciętnie w województwie gminę tworzy 28 miejscowości i 18 sołectw, a więc na tle średnich wojewódzkich wartości te są w gminie Drzycim

niższe. Na tle innych gmin powiatu i województwa zaznacza się duża liczba miejscowości wiejskich w stosunku do powierzchni gminy - na 100 km² notuje się tu wskaźnik 18,5 miejscowości, przy przeciętnej wojewódzkiej równej 20,8 (w powiecie wyższy wskaźnik notują jedynie gminy: Lniano i, nieznacznie, Nowe). Pomimo wysokiego wskaźnika gęstości sieci osadniczej, który zazwyczaj idzie w parze z dużym rozdrobnieniem, czyli małą liczbą mieszkańców wsi, przeciętna liczba mieszkańców w miejscowości, wynosząca 268 (przy średniej wojewódzkiej równej 223), lokuje gminę wśród przeciętnych na tle powiatu (notuje tu się zarówno gminy o znacznie lepszym wskaźniku, jak np. Dragacz – 440, czy Świekatowo i Pruszcz – 360-370, jak też znacznie gorsze, jak Osie, Warlubie i Lniano – 160 – 170). Średnia wielkość sołectwa, wynosząca 510 mieszkańców, jest znacznie wyższa od średniej wojewódzkiej (357), a na tle powiatu także należy do przeciętnych (5. pozycja, tu trzeba jednak zaznaczyć, że gminy powiatu notują pod tym względem bardzo wysokie wartości, a na tle 127 gmin województwa, gmina Drzycim zajmuje 21 pozycję).

Powyższe dane prowadzą do wniosku, iż sieć osadnicza i rozmieszczenie mieszkańców w gminie mają charakter neutralny dla rozwoju gminy.

Czynnikiem korzystnym jest regularny kształt gminy, z wyjątkowo łatwo dostępną (zbiegają się tu wszystkie istotne drogi biegnące przez gminę) centralnie położoną siedzibą.

Siedziba gminy i większość miejscowości (praktycznie wszystkie duże miejscowości) jest obiektywnie (pomimo odmiennych ocen wystawianych przez mieszkańców) dobrze dostępna w komunikacji publicznej z siedziby powiatu (komunikację cechują tu w przypadku tych miejscowości: relatywnie duża liczba połączeń, krótki czas przejazdu i stosunkowo niski jego koszt). Jest to ważne uwarunkowanie wpływające na możliwości realizacji potrzeb mieszkańców w siedzibie powiatu, w tym zwłaszcza potrzeb wiążących się z realizacją zadań powiatu (szczególnie lecznictwa szpitalnego i szkolnictwa średniego). Pod względem liczby połączeń w komunikacji PKS ze Świeciem, siedziba gminy jest najlepiej skomunikowaną spośród wszystkich siedzib gmin na terenie powiatu.

Korzystnym uwarunkowaniem jest także położenie gminy na szlaku połączeń tranzytowych pomiędzy siedzibą powiatu a gminą Osie i częściowo gminą Lniano, co zwiększa liczbę połączeń dostępnych na jej terenie. Niekorzystny jest natomiast bark połączeń ponadlokalnych.

Przez wschodnią część powiatu biegnie jeden z głównych na terenie województwa ciągów powiązań funkcjonalnych, które uważane są za pasma przyspieszonego rozwoju, i które generują rozwój sąsiednich obszarów. W tej części województwa główne pasmo dyfuzji innowacji biegnie z Bydgoszczy w kierunku Świecia i Grudziądza wzdłuż drogi nr 5 i linii kolejowej Bydgoszcz - Tczew - Gdańsk. Gmina położona jest poza jego bezpośrednim oddziaływaniem, jednak w bliskim zapleczu (zwłaszcza wschodnia część). Pośrednio gmina leży w strefie oddziaływania pasma o charakterze podregionalnym (potencjalnie regionalnym), biegnącym wzdłuż drogi nr 240, mogącym wraz z aktywizacją turystyczną Borów Tucholskich przyczynić się do szybszego rozwoju obszarów położonych w jego sąsiedztwie.

Tym samym, położenie gminy na tle głównych powiązań funkcjonalnych należy ocenić jako raczej sprzyjające uwarunkowanie rozwoju, jednocześnie jednak trzeba stwierdzić, że kilka innych gmin powiatu ma pod tym względem sytuację równie korzystną lub korzystniejszą.

Gmina położona jest w obszarze przejściowym pomiędzy rolniczą i stosunkowo słabo zalesioną częścią południową powiatu, a wyraźnie leśną częścią północną (znaczna część gminy leży w kompleksie Borów Tucholskich, z którymi jest powiązana także włączeniem znacznej części w ekologiczny system obszarów chronionych). Niestety gmina nie ma warunków do pełnego wykorzystania takiego położenia i wykazuje pewne negatywne jego cechy – charakteryzuje się już wyraźnie gorszymi warunkami glebowymi (umiarkowanie korzystnymi dla rolnictwa, ale znacznie gorszymi niż np. gminy Pruszcz i Dragacz), a jednocześnie pomimo bardzo atrakcyjnego położenia i znacznych walorów turystycznych (przyrodniczych i krajobrazowych), nie wykształciła praktycznie działalności turystycznych (pomimo, iż inne gminy Borów Tucholskich – zwłaszcza Osie - należą do

najważniejszych w województwie pod względem zagospodarowania i ruchu turystycznego); w gminie bardzo słabo rozwinęła się też gospodarka leśna.

Siedziba gminy położona jest w odległości drogowej około 18 km od siedziby powiatu, w odległości około 60 km od siedziby administracji rządowej województwa - Bydgoszczy i w odległości ok. 80 km od siedziby administracji samorządowej - Torunia.

Uwarunkowania wynikające z położenia komunikacyjnego i na tle sieci infrastrukturalnych znaczenia ponadlokalnego

Gmina położona jest poza przebiegiem zasadniczej infrastruktury technicznej znaczenia regionalnego lub ponadregionalnego, stąd obecna w gminie infrastruktura o znaczeniu ponadlokalnym odgrywa raczej niewielką rolę w obsłudze mieszkańców całego regionu.

Przez teren gminy biegnie na odcinku ok. 11 km droga wojewódzka nr 239 ze Świecia do Bładzimia, zapewniająca obsługę mieszkańców gmin Jeżewo, Drzycim i Lniano w zakresie komunikacji ze Świeciem (i połączenia z drogą krajową nr 1) oraz połączenia z drogą wojewódzką nr 240 (ze Świecia przez Tucholę do Chojnic).

Podkreślić należy, iż droga nr 239 nie ma żadnego znaczenia w ruchu tranzytowym i służy przede wszystkim obsłudze mieszkańców ww. gmin (pośrednio również leżącej poza jej przebiegiem gminy Osie). Świadczą o tym również wyniki pomiarów ruchu dokonywane w latach 90-tych – wówczas droga ta należała do najmniej obciążonych w skali województwa bydgoskiego, przy czym najniższy ruch w jej przebiegu miał miejsce właśnie na terenie gminy Drzycim (w porównaniu z sąsiednią drogą 240 był tu 3-4 krotnie mniejszy).

Przez teren gminy biegnie linia kolejowa znaczenia regionalnego z Laskowic Pomorskich do Tucholi, będąca częścią szlaku z Działdowa przez Brodnicę i Grudziądz do Chojnic. Jest to linia jednotorowa, niezelektryfikowana. Podkreślić należy, iż należy ona do bardzo niewielu w tej części województwa, których istnienia nie kwestionowano przy likwidacji połączeń lokalnych (pomimo zmniejszenia ich liczby), między innymi ze względu na fakt, iż na kierunku wschód – zachód stanowi ona północną obwodnicę znaczących węzłów w Toruniu i Bydgoszczy. Obecnie linia zapewnia tylko 2 pary połączeń w obydwu kierunkach (pojedyncze połączenia z Tucholą, Czerniewem, Grudziądzem, Chojnicami oraz 2 połączenia z Laskowicami Pomorskimi). Na linii tej na terenie gminy zlokalizowano 3 przystanki – w Drzycimiu, Jastrzębiu i Leosi.

Podkreślić jednak należy, że dosyć dobrą dostępność komunikacyjną gminy zapewniają ważne drogi przebiegające poza jej granicami, ale w jej sąsiedztwie – przede wszystkim droga krajowa nr 1 i droga krajowa nr 5 (którą przewiduje się do modernizacji do standardów drogi ekspresowej), które zapewnią połączenia w kierunku Trójmiasta oraz centralnej, południowej i południowo-zachodniej części kraju. W niewielkiej odległości od południowej granicy gminy biegnie droga wojewódzka nr 240, stanowiąca, zwłaszcza w okresie letnim, bardzo ważny szlak przejazdów z centralnej Polski na środkowe i zachodnie wybrzeże Bałtyku. W niedużej odległości od gminy zlokalizowany zostanie węzeł autostradowy na A-1 (w Nowych Marzach gm. Dragacz). Dla części mieszkańców gminy pewne znaczenie ma przebiegająca w sąsiedztwie wschodnich granic, linia kolejowa Śląsk – Porty, z ważnym w skali województwa węzłem w Laskowicach (powiązania z Bydgoszczą i Trójmiastem oraz za pomocą połączeń pospiesznych także z innymi ośrodkami regionalnymi – Poznaniem, Wrocławiem, miastami Górnego Śląska, a także połączenia międzynarodowe – z Berlinem, Pragą, a sezonowo – ze Lwowem i Odessą) i stacją w Terespolu, które znajdują się w odległości kilku km od granic gminy.

Spośród innej infrastruktury technicznej znaczenia ponadlokalnego, wymienić należy urządzenia sieci elektroenergetycznej. Na terenie gminy, na rzece Wdzie zlokalizowano elektrownię szczytową o mocy 3,9 MW należąca do nielicznych na terenie województwa źródeł energii. Elektrownia jest punktem

rozdzielczym (zasilanym z sąsiedniej większej elektrowni wodnej w Żurze) dla linii średniego napięcia zasilających gminę Drzycim oraz gminy sąsiednie.

Przez teren gminy będą także 3 linie wysokiego napięcia 110 kV z elektrowni w Żurze (gmina Osie) w kierunku Tucholi, w kierunku GPZ Kotomierz i w kierunku Grudziądz. Łączna długość tych linii wynosi ok. 18 km.

Poza terenem gminy, na południe od jej granic, przebiega gazociąg tranzytowy Dn 150 ze Świecia w kierunku Chojnic, który może stanowić podstawę dla rozwoju sieci gazowej na terenie gminy.

Atrakcyjność inwestycyjna powiatu świeckiego

Powiat świecki należy do obszarów o średnim, jak na warunki województwa kujawsko-pomorskiego, poziomie atrakcyjności inwestycyjnej. Potwierdzają to analizy prowadzone na potrzeby Strategii rozwoju województwa. Pod względem wskaźnika przedsiębiorczości (liczba zarejestrowanych podmiotów na 1000 mk) powiat należy do grupy powiatów o średnim stanie rozwoju. Na tle innych powiatów charakter funkcjonalny powiatu świeckiego określić można jako wielofunkcyjny, z dobrze rozwiniętymi funkcjami usługowymi oraz specjalizujący się w zakresie przemysłu celulozowo-papierniczego oraz meblarskiego. Jednocześnie powiat cechuje się bardzo dużym zróżnicowaniem wewnętrznym, wynikających z bardzo dużej powierzchni, dużej liczby mieszkańców i faktu, iż tworzy go aż 11 gmin.

Najważniejszymi czynnikami atrakcyjności powiatu świeckiego, są:

- położenie w strefie bezpośredniego oddziaływania dwóch ośrodków regionalnych – Bydgoszczy i Torunia, oraz znajdującego się obecnie w regresie, ale z perspektywą ożywienia społeczno-gospodarczego – ośrodka subregionalnego – Grudziądz,
- istotny w skali województwa potencjał społeczno-gospodarczy ośrodka powiatowego (z liczbą ludności 27,2 tys. jest 7. co do wielkości miastem województwa, ustępując tylko 4 powiatom grodzkim, Inowrocławowi i o 1 tys. osób – Brodnicy);
- bardzo dobra dostępność komunikacyjna za pomocą drogi krajowej i dróg wojewódzkich; przez teren powiatu przebiegać będzie także autostrada A-1,
- wielofunkcyjny charakter, z silnie zaznaczoną funkcją turystyczną (powiat należy pod tym względem do najważniejszych obszarów w województwie), rolnictwem (w obszarze południowej i nadwiślańskiej części powiatu) oraz wyspecjalizowanego w skali województwa (i dostrzeganego w skali kraju) przemysłu (zlokalizowanego zwłaszcza w Świeciu i w Nowem, ale także przemysł rolno-spożywczy, głównie przetwórstwo mięsa na obszarach wiejskich powiatu); podkreślić także należy duże znaczenie powiatu w systemie obszarów chronionych województwa.

Oceniając atrakcyjność powiatu, należy podkreślić, że lokuje się ona w okolicach średnich wartości wojewódzkich. Ze względu na fakt, że powiaty części centralnej i zachodniej należą do lepiej rozwiniętych, od części wschodniej, relatywnie dobra sytuacja powiatu nie zawsze eksponuje się na tle również dobrze (a nawet lepiej) rozwiniętych powiatów sąsiednich.

Podkreślić należy, iż pomimo relatywnie dobrych obecnie wskaźników atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności, każdy z powiatów sąsiadujących stanowi potencjalnie silną konkurencję dla powiatu świeckiego. Powiat tucholski ze względu na znaczną atrakcyjność turystyczną konkuruje z gminami północnej części powiatu. Powiaty grudziądzki i chełmiński posiadają dobre warunki rozwoju rolnictwa, tym samym konkurować będą w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego oraz obsługi rolnictwa. Powiat bydgoski, ze względu na podmiejskie położenie, przejmie część inwestycji, które mogłyby być zlokalizowane np. w gminach południowej części powiatu świeckiego. W okresie kilku-kilkunastu lat zakładać należy także wzrost atrakcyjności Grudziądz, jako ośrodka o znaczeniu regionalnym (wsparcie dla rozwoju miasta zakładają Strategia rozwoju województwa oraz Plan zagospodarowania przestrzennego województwa). Przyniesie to następstwa zarówno pozytywne (położenie powiatu pomiędzy dwoma silnymi biegunami rozwoju), jak też negatywne (potencjalnie lepsze warunki rozwoju przedsiębiorczości mogą spowodować odpływ inwestycji).

Podkreślić należy także fakt, że na atrakcyjność inwestycyjną powiatu świeckiego, a więc pośrednio także gminy Drzycim, duży wpływ będą miały oceny stanu rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego (dla części inwestorów będzie to jeden z czynników wstępnej selekcji obszarów przed podjęciem decyzji o inwestowaniu). Powiat położony jest w północnej części województwa, przy granicy z województwem pomorskim, a obszary pograniczne w tych województwach wykazują szereg podobnych cech w zakresie warunków fizycznogeograficznych, demograficznych, charakteru funkcjonalnego, w zakresie wielu elementów posiadają więc podobną atrakcyjność. Tym bardziej istotny dla potencjalnego inwestora będzie więc ogólny klimat inwestycyjny i stan rozwoju województwa, w którym te obszary leżą. Niestety ogólna atrakcyjność województwa kujawsko-pomorskiego oceniana jest obecnie niżej, niż województwa pomorskiego, a więc tym większa jest rola działalności marketingowych, mających na celu wytworzenie i utrzymanie przekonania, iż powiat świecki jest atrakcyjny inwestycyjnie.

Uwarunkowania wynikające ze „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego”

Uchwalona w czerwcu 2000 roku „Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego” zawiera wyznaczniki polityki władz samorządowych szczebla wojewódzkiego w zakresie planowania regionalnego oraz rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Doceniając wagę problematyki obszarów wiejskich, jako jedyne dotąd w kraju, województwo opracowało również „Strategię rozwoju obszarów wiejskich”. Obydwie Strategie zawierają szereg zapisów, które po wdrożeniu do realizacji mogą wpłynąć na poprawę stanu rozwoju gminy i powiatu.

Problemy obserwowane na terenie powiatu świeckiego, a także w gminie Drzycim, wynikające przede wszystkim z wysokiego poziomu bezrobocia, niskiego stanu przedsiębiorczości, konieczności restrukturyzacji rolnictwa i szukania szans poprawy warunków życia ludności wiejskiej we wprowadzaniu pozarolniczych źródeł utrzymania, jak również wynikające z niewystarczającej finansowania zadań publicznych, są typowe dla większości gmin i powiatów ziemskich województwa, z których kilka posiada ponadto zbliżone do powiatu świeckiego cechy funkcjonalno-przestrzenne. Tym samym wiele z istotnych problemów rozwoju ma charakter powszechny i będzie przedmiotem działań i programów realizowanych w skali regionu.

Do najważniejszych ustaleń (w sferze celów i kierunków rozwoju) Strategii rozwoju województwa, które mogą dotyczyć gminy Drzycim (bezpośrednio lub pośrednio poprzez wpływ na rozwój powiatu świeckiego), należą:

1. podniesienie poziomu wykształcenia, w tym rozwój szkolnictwa wyższego w powiatach i upowszechnienie szkolnictwa średniego;
2. stworzenie szans dla równomiernego rozwoju powiatów;
3. rozwój infrastruktury komunikacyjnej i telekomunikacyjnej;
4. wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich i małych miast;
5. restrukturyzacja rynku pracy i ograniczanie bezrobocia;
6. rozwój infrastruktury otoczenia biznesu;
7. wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych na potrzeby turystyki;
8. kształtowanie i ochrona struktur przyrodniczych.

Strategia rozwoju obszarów wiejskich, do których zaliczono również wszystkie, poza 4 miastami na prawach powiatów, miasta województwa, zakłada przede wszystkim działania w zakresie: poprawy efektywności rolnictwa oraz jego dostosowanie do zasad funkcjonowania w strukturach Unii Europejskiej, wprowadzania pozarolniczych źródeł utrzymania (rozwój przedsiębiorczości i odchodzenie od zajęć rolniczych), poprawę warunków życia oraz wzrost poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców.

Należy podkreślić, że przy stosunkowo niewielkich możliwościach finansowych samorządu wojewódzkiego, zakłada się przede wszystkim zewnętrzne finansowanie rozwoju województwa, w

tym w dużym stopniu za pomocą środków pochodzących z budżetu unijnego (przewiduje się, iż nakłady pochodzące z budżetu centralnego i negocjowane ramach tzw. kontraktów regionalnych, w najbliższych latach będą bardzo niewielkie i nie będą odgrywać istotnego znaczenia w kreowaniu rozwoju). Począwszy od roku 2000 samorząd wojewódzki opracowuje kolejne edycje wniosków i programów operacyjnych mających na celu dofinansowanie rozwoju województwa ze źródeł zewnętrznych. Mają one różny charakter między innymi ze względu różną wielkość dofinansowania i cele wsparcia, itp., niemniej jednak najczęściej przewiduje się dofinansowanie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia (lub utrzymywania) miejsc pracy, poprawy stanu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców, a przede wszystkim rozwoju lub modernizacji infrastruktury technicznej. Oceniając szanse uzyskania pomocy w ramach realizacji Strategii rozwoju województwa, należy stwierdzić, iż w dużym stopniu będzie ona uzależniona od aktywności władz lokalnych oraz samorządu powiatowego.

Uwarunkowania wynikające z „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego”

Uchwalony w czerwcu 2003 roku „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego” stanowi uzupełnienie i rozwinięcie strategii rozwoju, umiejscawiając w przestrzeni zawarte w niej cele i kierunki rozwoju.

Ze względu na charakter funkcjonalno-przestrzenny województwa, dla celów planistycznych na jego terenie wydzielono 4 strefy polityki przestrzennej (cechujące się podobnym uwarunkowaniami rozwoju i wynikającymi z nich zbliżonymi predyspozycjami i celami oraz kierunkami rozwoju). Gmina Drzycim znalazła się na pograniczu dwóch stref polityki przestrzennej – centralnej oraz północnej, przy czym zdecydowana większość gminy zalicza się do strefy północnej. Podkreślić jednak należy, iż granice stref nie mają charakteru administracyjnego, a ich wytyczenie w Planie ma przede wszystkim charakter orientacyjny, a nie ściśle regulujący zasięg obowiązywania ustaleń Planu. Ze względu na bliskość i silne związki funkcjonalne ze Świeciem, należy się spodziewać ciążenia gminy w kierunku strefy centralnej, w której położona jest siedziba powiatu, zagospodarowanie przestrzenne większości gminy będzie jednak odpowiadać charakterowi strefy północnej, prezentującej bardziej leśny i turystyczny, niż rolniczy charakter. Położenie i charakter gminy wskazywać więc będą na swego rodzaju jej dwoistość, bowiem pod względem funkcjonalnym gmina będzie silniej związana (i będzie wykazywać więcej typowych cech) ze strefą centralną, a pod względem zagospodarowania przestrzennego – ze strefą północną.

Obydwie strefy zostały scharakteryzowane w sposób następujący:

- a) strefa centralna: „*obejmuje tereny w dolinach Wisły i środkowej Noteci wraz z bezpośrednim otoczeniem. Jest to obszar najwyższej aktywności społeczno-gospodarczej rozwijanej w aglomeracji Bydgoszczy i Torunia, Włocławku i Grudziądzu oraz w 8 innych miastach w tym: Świeciu, Chełmnie, Nakle i Aleksandrowie Kujawskim. Jednostka jest dobrze powiązana ze „światem zewnętrznym”, oraz swym regionalnym otoczeniem. Będąc obszarem wysokiej aktywności społecznej i gospodarczej, rozwoju procesów urbanizacyjnych, koncentracji infrastruktury technicznej, obejmuje również znaczący fragment regionalnego systemu ekologicznego*”.
- b) strefa północna: „*obejmuje obszary położone na północ od doliny dolnej Wisły i Noteci. Jest to jednostka słabo zurbanizowana. Największe położone w niej miasto Tuchola, desygnowane do pełnienia roli ośrodka centralnego dla tego obszaru, liczy ponad 14 tys. mieszkańców. Znacząca część tej jednostki występuje w obrębie regionalnego systemu ekologicznego, obejmującego dolinę rzeki Brdy, 3 parki krajobrazowe (krajęński, tucholski i wdecki) oraz 7 obszarów chronionego krajobrazu. Stąd nie przewiduje się koncentracji procesów urbanizacyjnych, natomiast jest ona predysponowana do rozwoju: gospodarki leśnej i użytkowania rekreacyjnego. Powiązanie jednostki z ośrodkami centralnymi województwa zapewnią drogi: krajowa nr 25 Bydgoszcz–Sępólno Krajeńskie oraz zmodernizowane wojewódzkie nr 240 Świecie - Tuchola i nr 237 Mąkowsko - Tuchola.*”

W sferze kierunków działań, dla gminy Drzycim, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa przewiduje:

- koncepcja zagospodarowania przestrzennego województwa przewiduje położenie gminy na pograniczu strefy „zintegrowanego systemu ekologicznego” i strefy „obszarów gospodarki rolnej, leśnej i turystycznej” – zasięgi stref odpowiadają obecnemu położeniu gminy w systemie obszarów chronionych – do pierwszej ze stref zaliczono wschodnią i północną część gminy, do drugiej – pozostałą;
- na terenie gminy przewiduje się utrzymanie obecnych form ochrony przyrody, niewielki fragment w południowej części gminy (okolice Biechowa – Biechówka) przewiduje się do objęcia „korytarzem ekologicznym do ochrony” (zadanie to jest określone w Planie jako „Wyznaczenie obszarów chronionego krajobrazu zapewniających ciągłość obszarów prawnie chronionych, w tym w dolinie Wisły i w dolinie Noteci”); obszar Borów Tucholskich jest w Planie wskazywany do objęcia Rezerwatem Biosfery
- dla odcinka Wdy biegnącego przez teren gminy przewiduje się w części: utrzymanie jakości, w części: rekultywację (obszar zbiornika w Gródku);
- dla części gminy obejmującej grunty najlepszej jakości (rejon Drzycim – Wery oraz Gacki – Biechówko - Dólsk) przewiduje się „ochronę przed użytkowanie nierolniczym”
- północno-wschodnią część gminy włączono do obszaru projektowanego Tleńskiego Parku Kulturowego
- północną część gminy zaliczono do ukształtowanego rejonu turystycznego (rejon Borów Tucholskich) natomiast rzekę Wdę zaliczono do szlaków turystycznych wymagających zagospodarowania
- znaczne powierzchnie w północnej i zachodniej części gminy zostały zaliczone do obszarów, dla których przewiduje się dolesienia
- przewiduje się remont nawierzchni na drodze wojewódzkiej nr 239 (na terenie gminy oraz poza terenem gminy – w kierunku Świecia), w tym remont mostu w Gródku
- przebiegająca przez teren gminy linia kolejowa (Działdowo – Laskowice – Chojnice) jest wskazywana wśród linii do modernizacji i elektryfikacji w klasie linii z prędkością do 120 km/h
- gminę zaliczono do obszarów wymagających budowy sieci kanalizacyjnej
- planuje rozwój sieci gazowej w gminie poprzez realizację odnogi od gazociągu Dn150 Świecie – Chojnice poprzez gminę Drzycim (z realizacją stacji redukcyjnej I stopnia na terenie gminy) w kierunku Osia;

Uwarunkowania wynikające z miejsca i roli gminy w systemie gospodarczym województwa i powiatu. Wizerunek gminy

Analiza miejsca i udziału gminy w systemie gospodarczym województwa i powiatu pozwala na ocenę stopnia jej specjalizacji oraz pomaga określić charakterystyczne wyróżniki gminy, na tle innych obszarów. Specjalizację gminy rozumie się tu najczęściej jako jej udział w danej cesze znacznie przekraczający teoretyczny udział wynikający z liczby mieszkańców, czy zajmowanej powierzchni. Udział ludności gminy w ogólnej liczbie mieszkańców województwa wynosi zaledwie 0,24%, udział powierzchni gminy - 0,6%, a w zakresie obydwu cech gmina znajduje się na odległych pozycjach wśród gmin województwa. Skala zachodzących tu procesów społeczno-gospodarczych jest, podobnie jak w innych gminach o podobnej wielkości i podobnym charakterze, niewielka - gmina nie wyróżnia się ani pod względem produkcji rolnej, czy wskaźników związanych z rolnictwem, ani pod względem uprzemysłowienia, ani pod względem gospodarki leśnej, ani pod względem turystyki, ani pod względem udziału i charakteru (rangi) obszarów chronionych – w zakresie wszystkich tych cech, gminę można uznać za „typową” i „przeciętną”.

Niemniej jednak, co najmniej 2 zakłady świadczą o pewnej specjalizacji gminy (choć ze względu na brak danych nie jest tu możliwe określenie znaczenia gminy na tle województwa) i są pewnego rodzaju jej wyróżnikiem: Elektrownia Wodna w Gródku oraz Zakład Mięsny „Kier” w Jastrzębiu.

Obydwa zakłady są znane – elektrownia zalicza się do grona zaledwie kilkunastu na terenie województwa, jest więc działalnością wysoce specjalistyczną, choć produkowana energia stanowi tylko bardzo nieznaczną część całego zużycia na terenie województwa, a tym bardziej w systemie krajowym (choć w momencie oddawania do użytku była największą elektrownią wodną w kraju). Niemniej jednak nawet na krajowych mapach infrastruktury energetycznej zaznacza swoją obecność jako węzeł znaczenia regionalnego i ponadregionalnego. Zakład „Kier” cieszy się dobrą renomą związaną z jakością produkcji i należy do dostrzeganych na rynku producentów przetworów mięsnych.

Obydwa zakłady w pełni zasługują by być swoistą wizytówką gminy, jednak obecnie nie są one w ogóle utożsamiane z gminą Drzycim, stąd ich marketingowe oddziaływanie jest znikome.

Gmina posiada dobre predyspozycje dla rozwoju turystyki – na tle gmin powiatu należy do obszarów o wprawdzie nie najwyższym, ale znaczącym poziomie atrakcyjności. Podkreślić jednak należy, że pomimo położenia w strefie Borów Tucholskich (które obejmują dużą część gminy) oraz pomimo przebiegu przez teren gminy bardzo atrakcyjnej dla turystyki rzeki Wdy z malowniczą doliną, walory te nie są znane, a gmina w ogóle nie jest kojarzona z tymi atrakcyjnymi obiektami. Jak się wydaje w promocji gminy należy w szerszym stopniu podkreślać przynależność gminy do obszaru Borów Tucholskich oraz położenia nad Wdą, ponieważ zarówno Bory Tucholskie jak i Wda są powszechnie znane i utożsamiane z wysoką jakością środowiska przyrodniczego i wysoką jakością oferty turystycznej, stąd kojarzenie gminy z tymi obiektami pozytywnie wpłynie na jej wizerunek.

Pod względem marketingowym bardzo korzystne jest posiadanie strony internetowej z bardzo czytelnym i jednoznacznym adresem www.drzycim.pl.

Podkreślić trzeba, że gmina nie posiada wykształconego wizerunku – pomimo znaczących walorów i prezentowanej specyfiki nie jest znana na zewnątrz i nie wyróżnia się wśród innych gmin. Jest to niekorzystne uwarunkowanie, bowiem wobec stosunkowo małych możliwości kształtowania sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu (a tym bardziej województwa), wynikających z małego potencjału społeczno-gospodarczego gminy, wizerunek (marka, image) gminy jest podstawowym czynnikiem pozwalającym na jej dostrzeżenie i identyfikowanie na zewnątrz. Jest to ważne dla tworzenia „korzystnego klimatu inwestycyjnego” w kontekście lokalnej konkurencyjności oraz rywalizacji z innymi gminami (co jest nieuchronnym procesem w dobie integracji z Unią Europejską, przy pozyskiwaniu inwestorów zewnętrznych, pozyskiwaniu funduszy na rozwój, w celu poprawy standardów życia mieszkańców), czyli w zakresie szeroko rozumianego marketingu lokalnego. Jednym z instrumentów wzmacniania wizerunku gminy jest także rozwój na jej terenie działalności wyspecjalizowanych, w zakresie których gmina nie ma konkurentów wśród sąsiednich gmin.

Ze względu na mały potencjał demograficzny i gospodarczy gminy, będzie ona rywalizować z innymi obszarami przede wszystkim cechami jakościowymi, stąd działania władz lokalnych powinny skupić się przede wszystkim na zapewnieniu odpowiedniego poziomu życia mieszkańców, wyznaczonego przez dostęp do usług i infrastruktury. Dobry poziom wyposażenia w infrastrukturę społeczną i techniczną jest też jednym z najważniejszych czynników lokalizacji inwestycji. Wysoka jakość życia mieszkańców i korzystne warunki do inwestowania mogą stać się swoistą „marką” gminy.

Pożądane wydaje się też podjęcie działań zmierzających do upowszechnienia nazwy i symboli gminy, zarówno na jej terenie (integrowanie społeczności lokalnej), jak też poza jej granicami (marketing lokalny).

SFERA EKOLOGICZNA

Charakterystyka fizycznogeograficzna

Pod względem fizyczno-geograficznym, gmina Drzycim położona jest w obszarze mezoregionu Wysoczyzny Świeckiej, wchodzącego w skład makroregionu Pojezierzy Południowopomorskich. Rzeźba terenu gminy ma charakter młodoglacjalny. Została ukształtowana w czasie ostatniego

złodowacenia, około 16,5 tys. lat temu. Rzeźba terenu charakteryzuje się wyraźną dwudzielnością. Krajobraz zachodniej i centralnej części gminy tworzą formy zarówno akumulacyjnej, jak i erozyjnej działalności glacialnej i fluwioglacjalnej. Najpowszechniejszy jest krajobraz równinny i lekko falisty, genetycznie związany z równiną morenową, pokrytą sandrem. Gdzieś obserwuje się kilkunastometrowe pagóry, będące wyniesieniami moren czołowych (np. w centralnej części gminy na południe od Drzycimia). Obserwuje się lekki spadek terenu z kierunku północnego w kierunku południowym (typowa sytuacja dla sandru w strefie Borów Tucholskich). Wysokości bezwzględne północnej części gminy wynoszą około 100 – 110 m n.p.m., podczas gdy w części południowej – około 90 m n.p.m. W tej części gminy spotyka się zagłębienia wytopiskowe i dolinki erozyjne małych cieków, w większości dopływów Wdy. Całkowicie odmienny charakter ma wschodnia część gminy, związana z erozyjną formą doliny Wdy. Wcina się ona w wysoczyznę na głębokość 10 - 30 metrów, tworząc wyraźną strefę krawędziową. Woda na wysokości Sławia płynie na wysokości 62 m n.p.m., podczas gdy w okolicach Małego Dólska – ok. 30 m n.p.m. (Tak duża różnica wysokości lustra wody wynika jednak nie tylko z dużego spadku terenu, ale także ze spiętrzenia w Gródku). Warto zauważyć, że w okolicach Małego Dólska różnica wysokości pomiędzy wysoczyzną, a doliną Wdy sięga 60 metrów. Dolina zbudowana jest w większości z piasków. Teren jest zalesiony i stanowi bardzo atrakcyjny obszar pod względem krajobrazowym.

Konsekwencją genezy rzeźby terenu jest litologia, a tym samym charakter pokrywy glebowej. Ponad połowę powierzchni gminy pokrywają gleby brunatne i płowe, charakterystyczne dla równin morenowych; znaczący (ok. 1/3 powierzchni) jest też udział niezbyt przydatnych dla rolnictwa gleb rdzawych i bielcowych, wykształconych na sandrach. W dolinach cieków, zwłaszcza w dolinie Wdy, wykształciły się różne rodzaje gleb organicznych i mineralno-organicznych. Generalnie gmina charakteryzuje się przeciętnymi, choć zróżnicowanymi, warunkami glebowymi dla rozwoju rolnictwa – przeważają gleby kompleksów żytnich (4, 5 i 6).

Na terenie gminy nie notuje się złóż surowców naturalnych. Wprawdzie istnieją teoretyczne zasoby piasków w dolinie Wdy, jednak ze względu na walory przyrodnicze i ochronę krajobrazu (a także ze względu na objęcie całości doliny ochroną – leży w parku krajobrazowym i obszarze chronionego krajobrazu) nie jest wskazana ich eksploatacja.

Gmina położona jest w dorzeczu Wisły, leżąc w całości w zlewni Wdy (która stanowi jej wschodnią granicę). Południową granicę gminy, na niewielkim odcinku stanowi rzeka Wyrwa, a w centralnej części ważnym ciekami jest struga (zwana Drzycimską Strugą lub Drzycimianką) biorąca początek w okolicach Lniana i płynąca przez Jastrzębie i Drzycim, uchodząc do Wdy w Gródku. Gmina charakteryzuje się bardzo małą jeziornością (na tle sąsiednich gmin zdecydowanie najniższą) – jedynym większym jeziorem jest liczące 10 ha jez. Sierosławek.

Na terenie gminy 3,45 tys. ha, czyli 32% powierzchni gminy zajmowały lasy i grunty leśne. Stanowią one część ogromnego zwartego kompleksu leśnego Borów Tucholskich leżących na powierzchni ok. 120 tys. ha (przez niektóre źródła określanym mianem największego kompleksu leśnego w kraju), na pograniczu województw kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Lasy na terenie gminy prawie w całości stanowią własność państwową – we władaniu prywatnym jest tylko ok. 180 ha lasów i gruntów leśnych. W strukturach administracyjnych Lasów Państwowych gmina sytuuje się w granicach 3 Nadleśnictw, przy czym największa powierzchniowo i słabo zalesiona część centralna i zachodnia leży w Nadleśnictwie Zamrzenica, część północno-wschodnia w Nadleśnictwie Trzebciny, a południowo-wschodnia – w Nadleśnictwie Dąbrowa. Lesistość w gminie jest znacznie wyższa od przeciętnej wojewódzkiej (22,4%) i zbliżona do średniej powiatowej (35,5%, choć w skali poszczególnych gmin notuje się duże zróżnicowanie – od ok. 4% w gminie Pruszcz do prawie 71% w gminie Osie). Pomimo relatywnie dużego zalesienia w gminie nie prowadzi się gospodarki pozyskiwania drewna (pod względem pozyskania grubizny gmina lokuje się na bardzo odległych pozycjach, a wartość ta jest bardzo mała). W strukturze lasów dominują bory sosnowe, a podobnie jak na terenie całego województwa w składzie gatunkowym dominuje sosna pospolita (95% powierzchni lasów), pozostałe gatunki to brzoza, dąb, olsza, świerk. Przeważają drzewostany w wieku 60-75 lat.

Większe powierzchnie lasów liściastych obserwuje się w dolinie Wdy. Część lasów, zwłaszcza w dolinie Wdy, pełni funkcję wodochronną.

Lokalny klimat - warunki klimatyczne obserwowane w gminie - jest typowy dla okolicznych obszarów i w żaden sposób nie wpływa pozytywnie lub negatywnie, w porównaniu z sąsiednimi gminami, na możliwości rozwoju gminy. Okres wegetacyjny trwa ok. 210 – 215 dni, roczna suma opadów jest dosyć niska i wynosi ok. 550 mm, najcieplejszym miesiącem ze średnią temperaturą 18°C jest lipiec, najchłodniejszym – z temperaturą -3°C – styczeń.

Stan i zagrożenia środowiska

Gmina położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie Świecia, jednego z głównych ośrodków przemysłowych województwa, ośrodka znaczących emisji zanieczyszczeń, które w skali województwa lokują powiat świecki wraz z 4 powiatami grodzkimi i powiatem inowrocławskim w gronie jednostek generujących największą ilość wszelkiego rodzaju zanieczyszczeń powietrza, wód powierzchniowych i podziemnych oraz gleb.

Podstawowe parametry charakteryzujące wielkość zanieczyszczeń generowanych przez powiat świecki, według danych za rok 2001 są następujące:

- pod względem wielkości emisji zanieczyszczeń pyłowych, powiat lokował się na 7 miejscu w województwie, z udziałem rzędu 8,1%;
- pod względem wielkości emisji zanieczyszczeń gazowych, powiat lokował się na 5 miejscu w województwie, z udziałem rzędu 6,9%;
- pod względem wielkości emisji przemysłowych zanieczyszczeń pyłowych, powiat lokował się na 3 miejscu w województwie, z udziałem rzędu 17,2% (a wielkość wytwarzanych zanieczyszczeń jest 3-krotnie większa niż łącznie w Bydgoszczy, Toruniu i Grudziądzu);
- pod względem wielkości emisji przemysłowych zanieczyszczeń gazowych, powiat lokował się na 3 miejscu w województwie, z udziałem rzędu 13,5%.
- średnie stężenie dwutlenku siarki w powiecie (notuje w ostatnich latach tendencję malejącą) w 2001 roku należało do przeciętnych wśród powiatów;
- średnie stężenie dwutlenku azotu w powiecie w 2001 roku należało do najniższych wśród powiatów;
- średnie stężenie pyłu zawieszonego w powiecie w 2001 roku należało do ponadprzeciętnych wśród powiatów.
- przeprowadzone pomiary opadu pyłu, kadmu i ołowiu w Świeciu, Nowem i Osiu mieszczą się w normach i nie wyróżniają tych punktów na tle innych punktów pomiarowych na terenie województwa (nota bene opad pyłu Świeciu jest porównywalny z notowanym w położonym w sercu Borów – Osiu i prawie 2-krotnie mniejszy niż w Nowem);
- powiat świecki notuje największe w województwie zużycie wody na potrzeby przemysłu (jest to wartość porównywalna z 4 powiatami grodzkimi liczonymi razem) i wynosi ¼ wielkości ogólnowojevodzkiej;
- pod względem wielkości odprowadzonych ścieków (pochodzących z zakładów) powiat również lokuje się na pierwszej pozycji, produkując 40% sumy ogólnowojevodzkiej (kolejne 40% generuje powiat inowrocławski, a pozostałe powiaty – tylko 20%); całość ścieków wymagających oczyszczenia jest oczyszczana;
- pod względem ilości wytworzonych odpadów w 2001 r. powiat lokował się na 3 miejscu wśród powiatów (ilość ta była prawie 2-krotnie większa niż w Bydgoszczy), znaczna ich część nie jest jednak wykorzystywana lub unieszkodliwiana i pod względem ilości odpadów tymczasowo gromadzonych, powiat lokuje się na 2. pozycji.

Pomimo powyższych uwarunkowań, w klasyfikacji jakości środowiska gmin, gmina zaliczona została do grupy A, czyli gmin, na terenie których nie występują praktycznie zagrożenia lub mają one charakter punktowy. W 4-stopniowej skali, kategoria A oznacza najlepszy stan środowiska.

Gmina nie jest obszarem tak intensywnego i szczegółowego monitoringu ze strony służb Ochrony Środowiska, jak największe miasta i gminy o silnie rozwiniętym, niebezpiecznym dla środowiska, przemyśle, stąd ilość dostępnych danych i informacji dotyczących stanu środowiska, jest znacznie mniejsza.

Według informacji publikowanych przez WIOŚ (Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego - za lata 1998, 1999, 2001, 2002), najważniejsze przesłanki charakteryzujące stan i zagrożenia środowiska (na terenie gminy lub w gminach sąsiednich, ale pośrednio wpływające na gminę Drzycim) są następujące:

- a) badania stanu powietrza w stosunkowo niedaleko oddalonych od gminy Drzycim punktach pomiarowych w Świeciu i Grucznie wskazują, iż notują one jedne z najwyższych wartości zanieczyszczeń w województwie (w zakresie niektórych parametrów są to wartości porównywalne z centrami największych miast – Bydgoszczy, Torunia i Włocławka); podkreślić jednak należy, że wartości te zasadniczo mieszczą się w obowiązujących normach; np. stężenie dwutlenku siarki w Świeciu, pomimo iż odnotowano tu drugi najwyższy wskaźnik w województwie, osiąga pułap 62% normy); badania opadu pyłu zawieszonego w Świeciu wskazywały w 2002 r. na przekroczenie normy;
- b) roczna ocena jakości powietrza za rok 2002 lokowała powiat świecki wśród powiatów o przekroczeniach wartości kryterialnych dla pyłu i benzenu, wskutek czego także w zakresie klasy ogólnej (wskaźnik sumaryczny), powiat lokował się w grupie powiatów o gorszym wskaźniku;
- c) badania stanu czystości Wdy (wykonane w roku 2001) wskazują, iż w zakresie kryterium ogólnego rzeka lokuje się w III klasie czystości – na tle województwa kujawsko-pomorskiego oznacza to relatywnie wysoką klasę czystości, ponieważ prawie 77% badanych wód nie odpowiada normatywom, a tylko niespełna 6% ma II klasę czystości (brak wód o pierwszej klasie); także według kryterium fizykochemicznego Wda lokuje się w III klasie, a pod względem kryterium bakteriologicznego, na odcinku powyżej zbiornika w Gródku – w III klasie, poniżej zbiornika w Gródku do ujścia rzeki Wyrwy – w II klasie, a od ujścia rzeki Wyrwy – w klasie NON. Pomimo to rzeka Wda prezentuje na tyle dobre parametry jakości wody, że od momentu jej ujścia do Wisły, poprawiają się niektóre parametry czystości Wisły (np. BZT₅, miano Coli, Seston);
- d) badania jakości wód podziemnych prowadzone w punktach położonych w gminie i jej pobliżu - w sieci krajowej - wyniki w tabeli; w sieci regionalnej w sąsiedztwie istnieje punkt pomiarowy w miejscowości Morsk gm. Świecie, w którym w latach 2000-2002 klasyfikowano niską jakość wód;
W 2002 roku zbadano jakość wód w rejonie składowiska odpadów w Sierosławku – badanie wykonane w 3 punktach pomiarowych wykazało niską III klasę jakości, a parametrami, które lokowały się w III klasie, lub poza nią, były: mętność, azotany i azotyny;
- e) ocena stopnia zanieczyszczenia gleb metalami ciężkimi, wskazuje, iż poziom zanieczyszczenia ołowiem, kadm, miedzią, cynkiem i niklem wykazuje wielkość typową dla zawartości naturalnej; pod względem zanieczyszczeń siarką 50% gleb wykazuje podwyższoną zawartość, 42% - słabe, a 8% - silne zanieczyszczenie; podkreślić należy iż na tle innych obszarów poziom zanieczyszczeń gleb siarką nie jest niekorzystny (sytuacją normalną jest podwyższony poziom; nie notuje się gleb o poziomie naturalnym);
- f) gmina położona jest w obszarze dosyć silnego zagrożenia gleb erozją wodną;
- g) potencjalnym zagrożeniem dla stanu środowiska są ewentualne katastrofy komunikacyjne na biegnącej prze teren gminy linii kolejowej oraz na drodze nr 239; pewne ryzyko wiąże się także z przeprawami mostowymi na Wdzie powyżej gminy, gdyż potencjalnie stwarzają one niebezpieczeństwo skażenia wody wskutek katastrof komunikacyjnych;

Przedstawione powyżej informacje, opierające się wprawdzie na badaniach najbardziej wiarygodnej jednostki zajmującej się analizami stanu i zanieczyszczeń środowiska, mają jednak tylko pośredni charakter i nie pozwalają na jednoznaczną ocenę stanu środowiska na terenie gminy oraz jego

ewentualnego wpływu na jakość życia mieszkańców i stan ich zdrowia. Pewna część użytych do analiz informacji została zebrana w drodze monitoringu prowadzonego w sąsiednich gminach, co wiąże się z pewnym ryzykiem błędu, jednak przy braku badań prowadzonych na terenie gminy, pozwala na dokonanie przynajmniej przybliżonej oceny. Z jednej strony szereg parametrów wykazuje stany „w normie”, jednak trudny do jednoznacznej oceny jest wpływ zakładów celulozowo-paperniczych w Świeciu, zaliczanych do głównych na terenie województwa emitentów zanieczyszczeń (odległość od zakładów Frantschach do granic gminy wynosi ok. 5 km, a do siedziby gminy – ok. 12 km; korzystnym uwarunkowaniem dla gminy jest w tej sytuacji położenie na północny-zachód od zakładów, co przy przewadze wiatrów zachodnich ogranicza napływ zanieczyszczeń). Podkreślić jednak należy, iż żaden z analizowanych parametrów nie wskazuje na znaczące różnice *in minus* w stanie środowiska gminy Drzycim i sąsiednich gmin wiejskich położonych na terenie powiatu świeckiego.

Tab. Badania jakości wód podziemnych w gminie Drzycim i w rejonie gminy (na terenie powiatu świeckiego, w sieci krajowej)

miejsowość	stratyfikacja	głębokość stropu (m. ppt)	rodzaj wód	użytkowanie terenu	klasa czystości wody
Sierosław gm. Drzycim	czwartorzędowe	7,8	wody wglębne	obszary zabudowane	1998 - klasa niskiej jakości 1999 - klasa wysokiej jakości 2000 - klasa najwyższej jakości 2001 - klasa wysokiej jakości 2002 - klasa najwyższej jakości
Kozłowo gm. Świecie	trzeciorzędowe	18	wody wglębne	grunty orne	1998 - klasa niskiej jakości 1999 - klasa wysokiej jakości 2000 - klasa niskiej jakości 2001 - klasa najwyższej jakości 2002 - klasa niskiej jakości
Świecie	czwartorzędowe	26	wody wglębne	obszary zabudowane	1998 - klasa niskiej jakości 1999 - klasa wysokiej jakości 2000 - klasa średniej jakości 2001 - klasa średniej jakości 2002 - klasa średniej jakości
Pruszcz	czwartorzędowe	4	wody gruntowe	obszary zabudowane	1998 - klasa niskiej jakości 1999 - klasa wysokiej jakości 2000 - nie badano 2001 - klasa wysokiej jakości 2002 - klasa średniej jakości
Warlubie	czwartorzędowe	4,5	wody gruntowe	obszary zabudowane	1998 - klasa niskiej jakości 1999 - klasa wysokiej jakości 2000 - klasa wysokiej jakości 2001 - klasa niskiej jakości 2002 - klasa wysokiej jakości

Źródło: WIOŚ w Bydgoszczy 2003 r.

Ochrona przyrody

Jeżeli przyjąć, iż wyznacznikiem jakości, rangi i atrakcyjności przyrody danego obszaru jest udział obszarów włączonych do systemu obszarów chronionych, gmina Drzycim należy do obszarów dostrzeganych – zaznaczających się na tle innych gmin województwa. Wschodnią – położoną w dolinie Wdy i w większości zalesioną - część gminy, włączono w system obszarów chronionych – leży ona w obszarze Wdeckiego Parku Krajobrazowego oraz otuliny tegoż parku, jak również Świeckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Łącznie chronione jest ok. 3,8 tys. ha, co stanowi ok. 1/3 powierzchni gminy. Na tle powiatu świeckiego gmina nie należy do obszarów o najwyższej atrakcyjności (udział obszarów chronionych w ogólnej powierzchni lokuje ją dopiero na 6-tym

miejscu wśród 11 gmin), jednak uwzględniając wszystkie gminy województwa, spośród których liczne nie są w ogóle objęte ochroną, wyróżnia się.

Ze względu na fakt, iż na terenie gminy nie wyznaczono rezerwatów przyrody, ani parków narodowych, najwyższą formą ochrony jest park krajobrazowy. Na terenie gminy około 1,8 tys. ha leży na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego, przy czym jest to jego peryferyjna – południowa część. W Parku leży północno-wschodnia część gminy, przy czym w granicach Parku znajduje się sołectwo Gródek, natomiast w otulinie (czyli strefie ochronnej Parku) – Sierosław i Wery (spośród części Parku leżącej na terenie gminy ponad 1/3 stanowi otulina, podczas gdy w strukturze całego Parku jej udział wynosi tylko 20% - ten fakt również świadczy o peryferyjności tej części Parku, gdzie obserwuje się już strefę pośrednią pomiędzy zasadniczym obszarem chronionym Borów Tucholskich, a rolniczą strefą położoną na południe od Borów). Część gminy leżąca w Parku jest zalesiona, natomiast otulina parku jest w bezleśna – wykorzystywana rolniczo.

Park został utworzony na mocy Rozporządzenia nr 52/93 Wojewody Bydgoskiego z dnia 16 lutego 1993 roku. Obejmuje środkowo-wschodnią część Borów Tucholskich i położony jest na terenie 7 gmin: Osie, Lniano, Śliwice, Drzycim, Warlubie, Jeżewo i Cekcyn (przy czym zdecydowana większość – około $\frac{3}{4}$ powierzchni Parku - leży w gminie Osie, a w Osiu mieści się jego siedziba). Łączna powierzchnia wynosi 23,8 tys. ha, z czego zasadnicza część chroniona – 19,2 tys. ha, a otulina Parku – 4,6 tys. ha (a więc część położona w gminie Drzycim stanowi tylko niespełna 10% ogólnej powierzchni Parku). Na terenie Parku wyznaczono 4 rezerваты przyrody (wszystkie na terenie gminy Osie).

Celem utworzenia Wdeckiego Parku Krajobrazowego jest (zgodnie z Rozporządzeniem 52/93) „zachowanie unikalnego środowiska przyrodniczego, swoistych cech krajobrazu oraz wartości kulturowych charakterystycznych dla regionu Borów Tucholskich”. Park obejmuje przede wszystkim zalesione tereny (lasy stanowią około 70% powierzchni Parku), stanowiące część Borów Tucholskich (w tym doliny Wdy). Pod względem kulturowym leży w strefie oddziaływania (przejawiającego się w architekturze, folklorze i tradycji) grup etnicznych Borowiaków i Kociewiaków. Na uwagę zasługuje występowanie w Parku cennych i bardzo rzadkich gatunków roślin wpisanych do "Czerwonej Księgi" (np. trzech gatunków rosiczki, storczyka plamistego, wawrzynka wilczelyko, lilii złotogłów, turzycy bagiennej, orlika pospolitego, widłaka jałowcowatego, żurawiny błotnej, cisu pospolitego). Na terenie Parku znajduje się największe w Polsce skupisko jarzębu brekini. Spośród fauny, w Parku obserwuje się 13 gatunków płazów, 5 gatunków chronionych gadów, 149 (w tym 113 chronionych) gatunków ptaków, 42 gatunki ssaków (w tym 16 chronionych).

Rozporządzenie na mocy którego powołano Park, precyzuje zasady zagospodarowania, w tym wymienia działalności zakazane. Na obszarze Parku zakazuje się:

- niszczenia obiektów i instalowania urządzeń powodujących zanieczyszczenie i skażenie wody, powietrza, gleby, stanowiących źródło nadmiernego hałasu lub naruszających walory estetyczne krajobrazu;
- budowy dróg, linii energetycznych, telekomunikacyjnych, ciągów ciepłowniczych, gazowych bez uwzględnienia wymagań ochrony krajobrazu;
- wprowadzania zmian stosunków wodnych niekorzystnych dla ekosystemów objętych ochroną oraz zabudowy technicznej rzek i potoków;
- lokalizowania wysypisk śmieci i odpadów z wyjątkiem niezbędnych dla potrzeb miejscowej ludności;
- eksploatacji surowców mineralnych z wyjątkiem potrzebnych dla zaspokojenia potrzeb lokalnych;
- dokonywania prac ziemnych naruszających w sposób trwały rzeźbę terenu;
- lokalizowania wielkotowarowych ferm hodowli zwierząt;
- prowadzenia czynności powodujących wzmożenie procesów erozyjnych;
- niszczenia torfowisk;
- poruszania się łodziami o napędzie motorowym po jeziorach i rzekach w celach turystycznych i sportowych;
- niszczenia zadrzewień, zakrzaczeń śródpolnych, śródłąkowych i przydrożnych;

- biwakowania poza miejscami wyznaczonymi;
- prowadzenia prac mogących doprowadzić do zniszczenia pozostałości po starych cmentarzach, grodziskach i innych obiektach kultury materialnej istotnych dla regionu.

Wschodnia część gminy leżąca na południe od obszaru Wdeckiego Parku Krajobrazowego (na południe od drogi Drzycim – Gródek – Laskowice) została włączona w granice Świeckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Jest to także obszar leżący w dolinie Wdy i w większości zalesiony. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, obszary chronionego krajobrazu, to tereny wyróżniające się krajobrazowo, o różnych typach ekosystemów, których zagospodarowania powinno zapewnić „stan względnej równowagi ekologicznej systemów przyrodniczych”. Gospodarowanie na tych terenach podlega podobnym zasadom, jak w parkach krajobrazowych, lecz zasady te są mniej rygorystyczne (mniej surowy reżim ochronny). Szczególną wagę przywiązuje się do rozwoju infrastruktury wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.

Tab. Porównanie powierzchni chronionych w gminach powiatu świeckiego (dane w ha)

gmina	ogólna powierzchnia gruntów	powierzchnia obszarów chronionych	rezerwy przyrody	parki krajobrazowe	obszary chronionego krajobrazu	użytki ekologiczne
Bukowiec	11100	25,5	0	0	0	25,5
Dragacz	11114	10800	25,2	7710	3090	15,3
Drzycim	10792	3768,6	0	1849,1	1900	27,8
Jeżewo	15593	10274,8	0	931,3	9343,5	105,3
Lniano	8834	1978,1	0	378,1	1600	24,4
Nowe	10636	7194	29,1	4554	2640	3,7
Osie	20961	19541,2	242,8	14440,6	5100	104,5
Pruszcz	14196	2767	0	2101	650	17,8
Świecie	17481	8457	30,2	5007	3450	19,2
Świekatowo	6474	11,5	0	0	0	11,5
Warlubie	20097	6189,3	7,3	5596,8	500	322

Zródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów GUS.

Wschodnia część gminy znalazła się w obszarze Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Borów Tucholskich” (jeden z 11 tego typu obszarów w kraju).

Leśne Kompleksy Promocyjne zostały powołane w połowie lat 90-tych w celu: wszechstronnego rozpoznania stanu biocenozy leśnej i kierunków zachodzących w niej zmian, trwałego zachowania lub odtwarzania naturalnych walorów lasu metodami racjonalnej gospodarki leśnej prowadzonej na zasadach ekologicznych, integrowania celów gospodarki leśnej z aktywną ochroną przyrody, promowania wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej, prowadzenia prac badawczych i doświadczalnictwa leśnego w aspekcie upowszechniania zasad ekorozwoju na całym obszarze działania Lasów Państwowych, prowadzenia szkoleń leśników i edukacji ekologicznej społeczeństwa. Wschodnia część gminy (pokrywająca się z opisanymi powyżej obszarami chronionymi) została zaliczona do obszaru węzłowego o znaczeniu międzynarodowym (Bory Tucholskie, obszar oznaczany jako 11M – jeden z 2 wyróżnionych na terenie województwa i najważniejszy wśród nich obszar tego typu) sieci ekologicznej EKONET-PL – klasyfikacja ta nie stanowi jednak formy ochrony (nie znajduje umocowania prawnego), a jedynie identyfikuje obszary istotne dla zachowania bioróżnorodności. Obszar Borów Tucholskich (w tym część gminy leżąca w Borach) jest zaliczany do „ostoi przyrody”, w której zidentyfikowano powyżej 16 siedlisk z listy Dyrektywy Habitatowej (na terenie województwa jest to zdecydowanie najważniejsza ostoja przyrody)

Reasumując, należy stwierdzić, iż na tle powiatu i województwa zaznacza się rola gminy w systemie obszarów chronionych. Ochroną objęto około 1/3 powierzchni gminy – obszary o znaczącej atrakcyjności przyrodniczej i krajobrazowej, istotne także dla ruchu turystycznego, położone w dolinie Wdy i silnie zalesione.

Charakterystyka demograficzna gminy**Zmiany liczby ludności**

Gmina cechuje się stagnacją demograficzną. W końcu 2002 roku liczyła 5061 osób i była to liczba tylko nieznacznie mniejsza, niż w poprzednich latach. Warto podkreślić, że w okresie 1986 – 2001, a więc przez 16 kolejnych lat, tylko raz liczba mieszkańców była minimalnie niższa niż 5100 (w 1998 roku – 5099) , a nigdy nie przekroczyła 5180 osób. Coroczne zmiany liczby mieszkańców rzadko przekraczały 20 osób.

W ciągu ostatnich 25 lat największą liczbę mieszkańców notowano w roku 1988 – 5176, a najmniejszą w roku 1981 – 4864 (rozpiętość wynosi więc zaledwie 312 osób). W okresie 1981-84 nastąpił wzrost liczby o 210 osób i od tego czasu wykazuje ona bardzo małe zmiany.

Tab. Porównanie dynamiki zmian liczby ludności na obszarach wiejskich powiatu świeckiego (rok 1991=100)

gmina	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bukowiec	99	99	100	100	101	99	100	99	100	100
Dragacz	100	101	101	102	102	102	102	101	101	101
Drzycim	99	99	100	99	99	99	99	99	99	99
Jeżewo	101	101	101	101	102	103	103	103	103	104
Lniano	101	103	103	103	103	102	102	103	103	105
Nowe	99	99	99	99	100	99	99	100	100	100
Osie	102	103	103	103	103	102	102	103	103	104
Pruszcz	102	101	103	102	101	102	102	103	103	104
Świecie	101	101	102	97	103	104	104	103	105	104
Świąkatowo	104	105	104	104	105	105	106	105	106	108
Warlubie	99	98	98	98	98	97	98	99	100	100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Stagnacja liczby mieszkańców obserwowana w gminie Drzycim jest typowa dla wielu gmin powiatu świeckiego (podobnie jak dla większości gmin województwa). Obszary wiejskie powiatu cechują się zastojem, czego dowodem jest fakt, że w okresie 1991-2001 liczba mieszkańców zwiększyła się tu

zaledwie o 1,6 tys. osób, czyli o 2,5% stanu początkowego. Podobną, jak gmina Drzycim, dynamikę notują także gminy Bukowiec, Dragacz, Nowe, Warlubie, gdzie liczba mieszkańców w całym okresie pozostaje praktycznie niezmienna. W pozostałych gminach notuje się niewielki wzrost (o 4 do 5%), jedynie gmina Świekatowo cechuje się wysoką dynamiką, a liczba mieszkańców jest obecnie o prawie 8% wyższa, niż w 1991 roku.

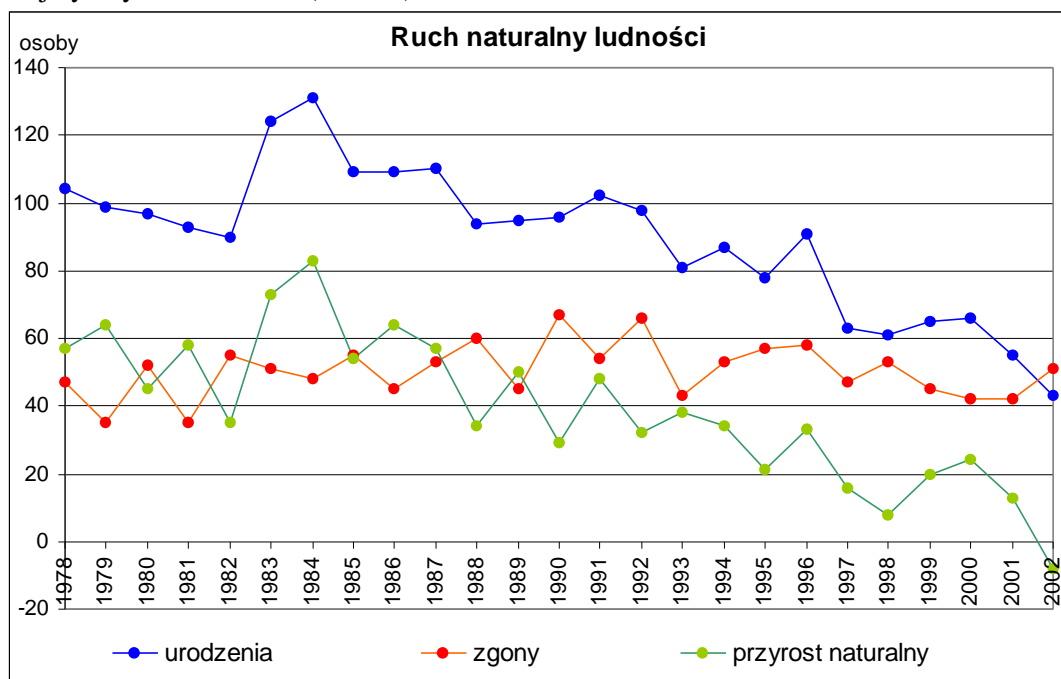
Ruch naturalny ludności – urodzenia, zgony, przyrost naturalny

Procesem typowym dla okresu transformacji systemowej w Polsce jest znaczny spadek liczby urodzeń (jest on skutkiem między innymi znacznego pogorszenia warunków materialnych ludności, w tym głównie trudnej sytuacji i niepewności na rynku pracy ale wynika także z trudnej sytuacji mieszkaniowej).

W gminie Drzycim w okresie tym zanotowano około 2-krotne zmniejszenie liczby urodzeń. O ile w końcu lat 80-tych przeciętnie rocznie rodziło się około 100 osób, to w ostatnich latach liczba ta wyniosła 55 w 2001 i rekordowo mało – 43 w 2002 r. Niezbyt korzystny jest fakt, że wciąż obserwuje się zmniejszanie tej liczby, podczas gdy w wielu gminach ma miejsce już powolne zwiększanie liczby urodzeń. Warto zauważyć, że w okresie ostatnich 25 lat, największa liczba urodzeń przypadła na rok 1984 (który w wielu gminach był kulminacją wyżu demograficznego) i wyniosła 131, a więc 3-krotnie więcej niż w roku 2002.

Spadek liczby urodzeń typowy jest dla obszarów wiejskich całego województwa. Wskaźnik liczby urodzeń w stosunku do liczby mieszkańców w latach 80-tych wynosił w byłym województwie bydgoskim od 20 do 23 / 1000 mk (przeciętnie około 22), podczas gdy obecnie na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego nie przekracza 12 / 1000 mk (w 2001 – 11,7, w 2002 – 11,3).

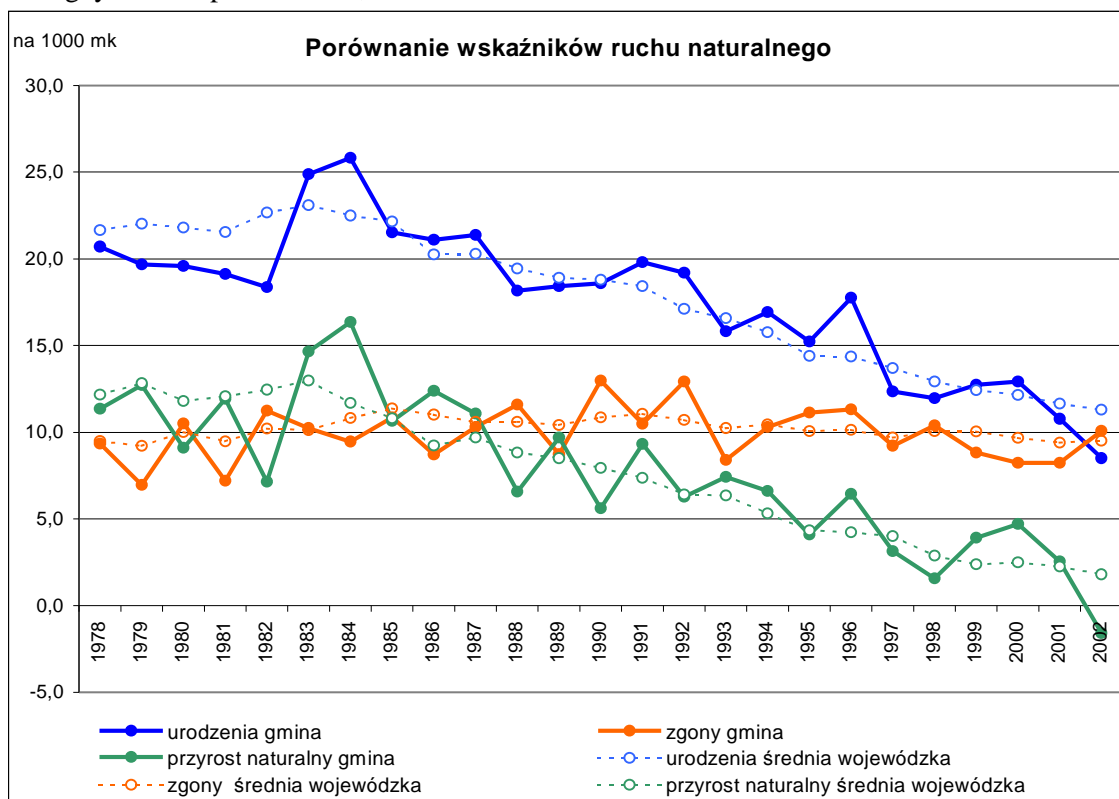
W gminie Drzycim wskaźniki urodzeń były generalnie zbliżone do średnich wojewódzkich, a ich zmiany odzwierciedlały procesy typowe dla całego regionu. Warto jednak zauważyć, że na początku lat 90-tych gmina notowała korzystniejsze – wyższe wskaźniki, a w ostatnich 2 latach – mniej korzystne – znacząco niższe. Najniższy wskaźnik w gminie Drzycim wyniósł 8,5 / 1000 (w 2002 roku), najwyższy – 25,8 / 1000 (w 1984).

Podkreślić należy, iż głównymi następstwami postępującego spadku urodzeń, są: zagrożenie dla odnowy pokoleniowej gminy oraz postępujące procesy starzenia ludności (coraz wyższy udział ludności starszej wśród mieszkańców), czego z kolei konsekwencją jest obniżanie standardów życia (między innymi wskutek rosnącego obciążenia ekonomicznego ludności młodszej). Pozytywną

przesłanką jest jednak fakt, iż w okresie kilku lat w wiek rozrodzony wejdą roczniki wyżej demograficznego początku lat 80-tych co powinno skutkować zwiększeniem liczby urodzeń.

W przeciwieństwie do wskaźnika urodzeń, wskaźnik zgonów cechuje się generalnie stałą wartością około 10 / 1000 mk. Gmina Drzycim wykazuje korzystniejsze uwarunkowania, niż przeciętnie obszary wiejskie województwa, gdyż wskaźnik zgonów odniesiony do liczby mieszkańców jest w bardzo wielu latach niższy, niekiedy znacznie, od przeciętnej, a bardzo rzadko notuje wartości istotnie przekraczające średnią. Np. w okresie ostatnich 25 lat, gmina notowała wskaźnik korzystniejszy 15 razy, a mniej korzystny 10 razy, przy czym różnica ponad 1/1000 na korzyść gminy notowana była 9-krotnie (aż 3-krotnie różnica przekroczyła 2/1000), a różnica ponad 1/1000 na niekorzyść gminy wystąpiła 6-krotnie (w tym 2-krotnie przekroczyła 2/1000). Warto zauważyć, że wspomniana różnica 1/1000 mieszkańców oznacza, iż w gminie rocznie umiera o 5 osób mniej, niż miałyoby to miejsce, gdyby wskaźnik zgonów był identyczny ze średnią (przy różnicy 2/1000 jest to 9-11 zgonów mniej). W ostatnich latach przeciętnie rocznie w gminie umiera około 40 – 50 osób, podczas gdy jeszcze na przełomie lat 80-tych i 90-tych liczba ta wynosiła od 50 do 60, a nawet przekraczała 60. W okresie ostatnich 25 lat najwyższą liczbę zgonów notowano w roku 1990 (67), a najniższą w latach 1979 i 1981 (35), ale bardzo mało zgonów notowano też w ostatnich latach – w 2000 i 2001 (po 42). Skutkiem zmniejszania liczby zgonów przy niemal niezmiennym liczbie ludności jest malejący wskaźnik zgonów – o ile w latach 90-tych wynosił on przeciętnie około 11 / 1000 mk (a w latach 1990 i 1992 sięgnął nawet 13), to w ostatnich latach kształtuje się ok. 10 / 1000, a spośród 5 ostatnich lat w 3 osiągnął wartości poniżej 9. Ostatnie lata są dla gminy znacznie korzystniejsze, niż przeciętnie dla obszarów wiejskich województwa, gdyż uśredniony wskaźnik z 6 lat jest tu niższy od 9,2 / 1000, podczas gdy średnio przekracza 9,7.

Ponieważ w okresie ostatnich lat znacznie szybciej malała liczba urodzeń, niż liczba zgonów, sukcesywnie zmniejszał się przyrost naturalny, czyli różnica pomiędzy liczbą urodzeń, a liczbą zgonów. W 2002 roku po raz pierwszy zanotowano ujemny przyrost naturalny – liczba zgonów przewyższyła liczbę urodzeń o 8.

W latach 80-tych przyrost naturalny był bardzo zróżnicowany i choć przeciętnie wynosił 54 osoby rocznie, to notowano lata gdy wynosił tylko 35, ale też lata, gdy przekraczał 80. W latach 90-tych

średni roczny przyrost naturalny jest już dokładnie o połowę niższy (przeciętnie 27 osób rocznie) i tylko w roku 1991 wyniósł 48, a nigdy potem nie przekroczył 40, często osiągając wartości około 20. W roku 1998 przyrost naturalny wyniósł tylko 8 osób, a rekordowo niska liczba urodzeń w połączeniu ze zwykłą zgonów w roku 2002 zaowocowała ujemnym przyrostem.

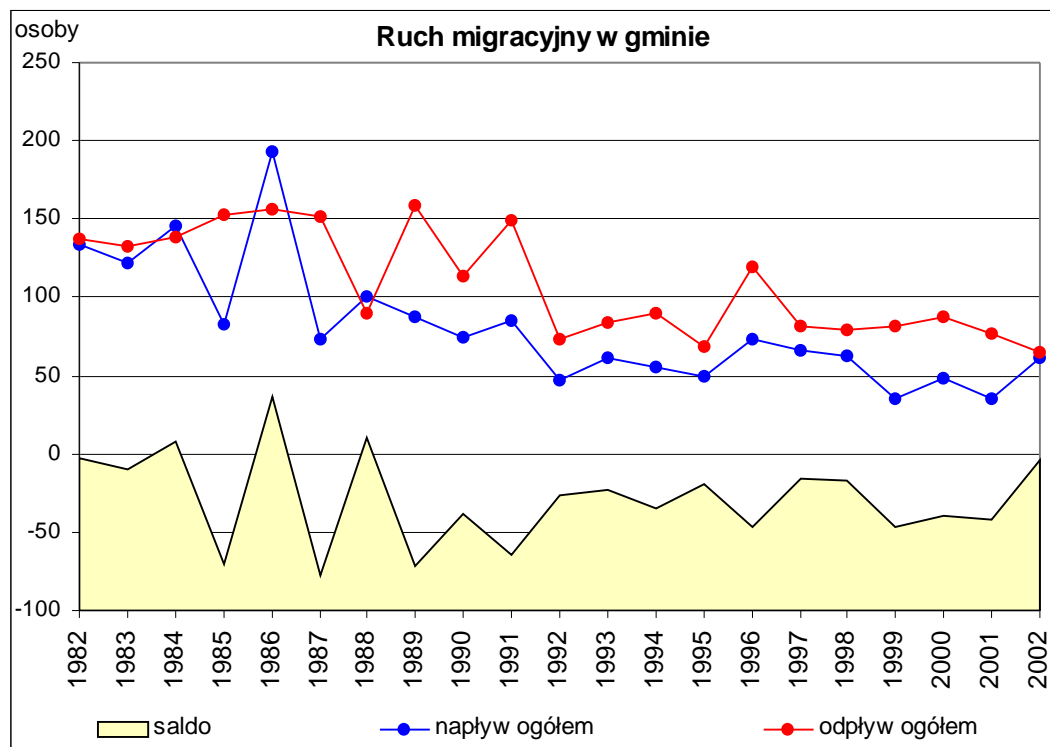
W okresie 25 lat najwyższy przyrost naturalny zanotowano w roku 1984 – 83 osoby, najniższy dodatni – w roku 1998 – 8 osób, a najmniej korzystny – w roku 2002 (ujemny – 8 osób).

Wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 mk wykazuje w gminie przebieg typowy dla obszarów wiejskich województwa, przy czym w poszczególnych latach notowane są wartości nieznacznie korzystniejsze lub mniej korzystne. W okresie ostatnich 20-lat wskaźnik przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa zmniejszył się ponad 7-krotnie – z 13,0 / 1000 mk w roku 1983 do 1,8 / 1000 mk w roku 2002. W gminie najwyższy wskaźnik – w roku 1984 wyniósł aż 16,4 / 1000 mk, podczas gdy w ostatnich latach najczęściej nie przekraczał 4/1000 a w 2002 roku ujemny wskaźnik wyniósł 1,6/1000 mk.

Ruch migracyjny

W okresie ostatnich 10 lat na terenie gminy dokonano łącznie 546 zameldowań (w okresie ostatnich 20 lat – 1558 zameldowań). Powyższy parametr przyjęło się uważać za wskaźnik napływu migracyjnego na teren gminy, jednak należy pamiętać, iż obejmuje on również przemeldowania na terenie gminy (pomiędzy poszczególnymi miejscowościami, a nawet zmiany miejsca zamieszkania w obrębie tej samej miejscowości), a wielkość tego ruchu wewnętrznego nie jest możliwa do oszacowania (uwagi te odnoszą się także do odpływu migracyjnego).

Odpływ migracyjny dla okresu ostatnich 10 lat wyniósł 835 osób, a w okresie 20 lat – 2149 osób. W ostatniej dekadzie saldo migracji było ujemne i wyniosło 289 osób, dla dwóch dekad ujemne saldo wynosi 591 osób.

Podobnie jak na obszarze całego województwa (a jest to także tendencja ogólnokrajowa) w gminie miał miejsce spadek ruchliwości mieszkańców, przejawiający się zmniejszaniem wielkości napływu i odpływu. Stąd też wartości napływu migracyjnego w kolejnych latach cechują się powolną tendencją spadkową. Maksymalna wartość w roku 1986 wyniosła 193, minimalna – w 1999 i 2001 – tylko 35 osób. Zmniejszała się także wielkość odpływu migracyjnego – w latach 80-tych bardzo liczne były lata gdy notowano ponad 130 wymeldowań (maksymalna liczba – w 1989 wyniosła 159), podczas gdy

w latach 90-tych tylko dwukrotnie przekroczyła ona wartość 90, a minimalna w 2002 roku wyniosła 65.

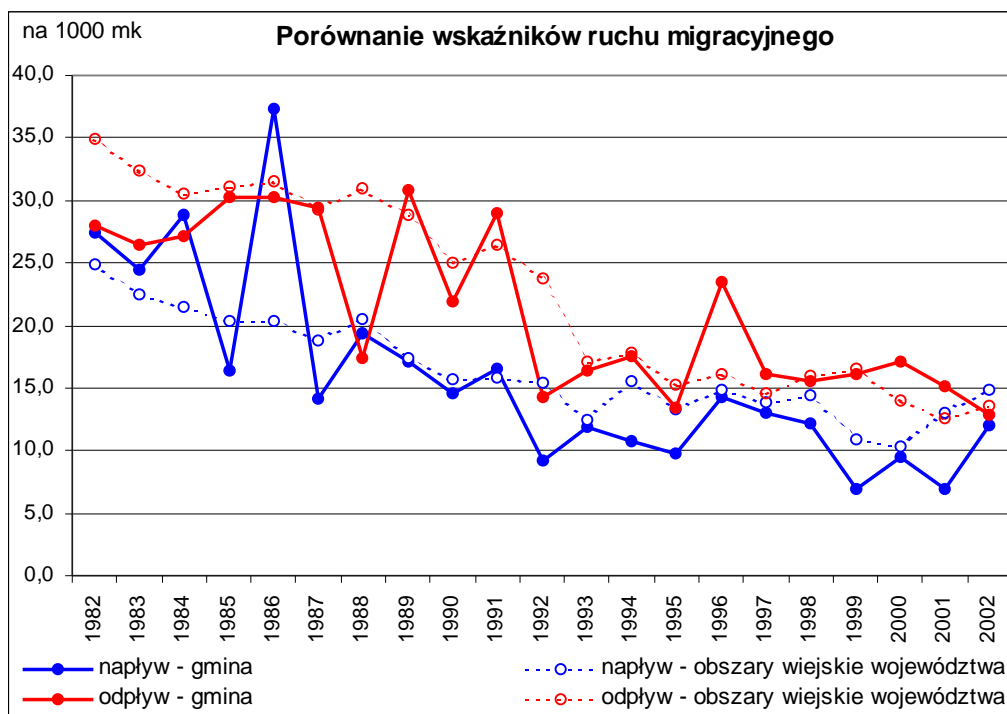
Obrót migracji (suma napływu i odpływu) w latach 80-tych corocznie przekraczał 200 osób (rekordowy w roku 1986 wyniósł 349), w latach 90-tych zazwyczaj nie przekraczał 150, a obecnie kształtuje się na poziomie ok. 120 osób.

Zmniejszenie ruchu migracyjnego obrazuje porównanie okresów pięcioletnich (tabela) – w każdym kolejnym okresie suma migracji (napływu, odpływu i obrotu, czyli sumy napływu i odpływu) była mniejsza niż w poprzednim. Dla całego okresu utrzymuje się wysokie niekorzystne ujemne saldo migracji.

Tab. Zmiany wielkości migracji w okresach 5-letnich

	1983-87	1988-92	1993-97	1998-2002
napływ ogółem	617	395	305	241
odpływ ogółem	730	584	445	390
saldo	-113	-189	-140	-149
obrót	1347	979	750	631

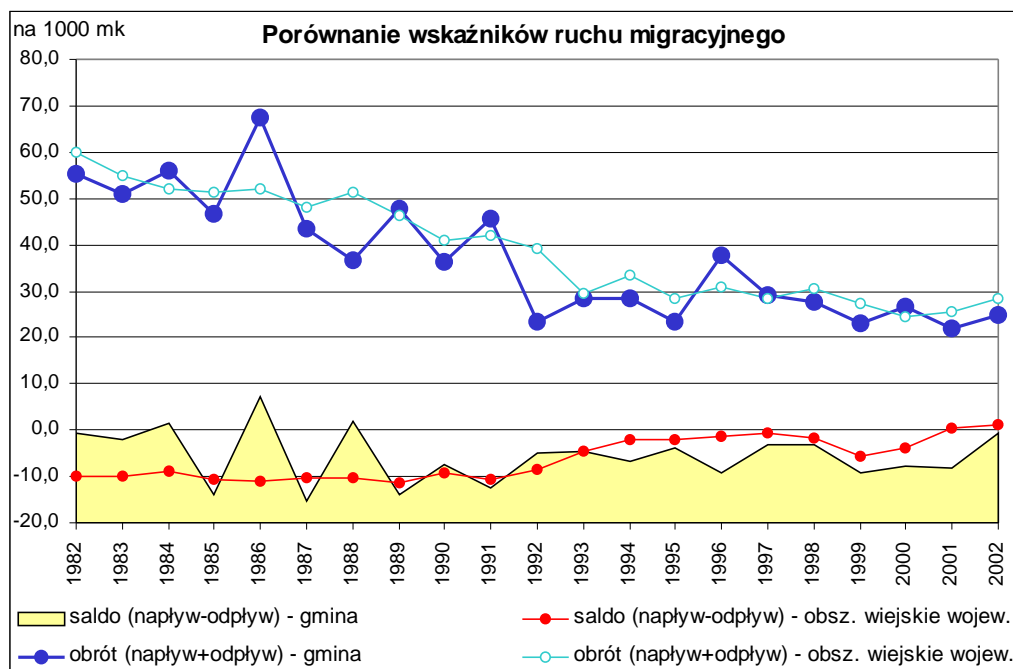
Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Gmina notuje niekorzystne – ujemne saldo migracji. W ciągu ostatnich 14 lat saldo nigdy nie było dodatnie, a w okresie ostatnich 20 lat tylko 3-krotnie napływ migracyjny był wyższy, niż odpływ (miało to miejsce w latach: 1984, 86, 88). Wielkość salda jest jednak zróżnicowana – najkorzystniejsze notowano w roku 2002, gdy odpływ przewyższył napływ tylko o 4 osoby, jednak w latach 1999-2001 corocznie różnica ta wynosiła już około 40 osób. W przeciwieństwie do wielu gmin, gdzie obecnie notuje się znacznie korzystniejsze salda, niż w latach 80-tych i 90-tych, w gminie Drzycim w ostatnich latach saldo jest mniej korzystne niż na początku lat 90-tych, co nie rokuje korzystnie na zmianę trendów migracyjnych.

Na tle obszarów wiejskich województwa wskaźniki ruchu migracyjnego są generalnie (poza nielicznymi latami), niższe od przeciętnych wojewódzkich dla obszarów wiejskich. Wskaźnik napływu odniesiony do liczby mieszkańców począwszy od roku 1992 jest corocznie niższy, niekiedy znacznie (1992, 94, 95, 2001), od średniej, co świadczy o stosunkowo małej atrakcyjności gminy, która nie jest preferowana jako miejsce osiedlania się. Wskaźnik odpływu w okresie ostatnich 10 lat

był w gminie niższy od średniej 6 razy, przy czym różnice te nie były znaczące, natomiast w 4 latach notowano w gminie wyższy odpływ (w 1996 znacznie, a w 2000 i 2001 – istotnie wyższy), niż przeciętnie, co potwierdza małą atrakcyjność.

Wskaźniki obrotu migracyjnego świadczą, iż ruchliwość migracyjna jest w gminie w ostatnich latach o około 15-20% mniejsza, niż przeciętnie na obszarach wiejskich województwa (w ciągu 10 lat wskaźnik w gminie był aż 7 razy niższy, a tylko 3 razy wyższy, niż średnio).

Wskaźnik salda migracji na 1000 mk jest w ostatnich latach znacznie mniej korzystny od średniej (niekorzystne wskaźniki są w gminie nawet kilkakrotnie wyższe, niż przeciętnie).

Tab. Porównanie wskaźników ruchu migracyjnego w powiecie świeckim. Wartości dla okresu 1997-2001

gmina	suma napływu	suma odpływu	łącznie saldo (1997-01)	na 1000 mk – przeciętnie rocznie			
				napływ	odpływ	saldo	obrót
m. Nowe	300	369	-69	8,9	11,0	-2,1	19,9
m. Świecie	1491	1536	-45	11,0	11,3	-0,3	22,3
Bukowiec	286	403	-117	10,7	15,0	-4,4	25,7
Dragacz	666	868	-202	18,0	23,4	-5,4	41,4
Drzycim	246	407	-161	9,6	15,9	-6,3	25,6
Jeżewo	475	443	32	12,1	11,3	0,8	23,4
Lniano	230	249	-19	11,1	12,0	-0,9	23,1
Nowe	334	375	-41	14,3	16,1	-1,8	30,4
Osie	309	334	-25	11,7	12,6	-0,9	24,4
Pruszcz	667	552	115	13,9	11,5	2,4	25,4
Świecie	550	570	-20	15,5	16,1	-0,6	31,6
Świąkatowo	262	244	18	15,3	14,3	1,1	29,6
Warlubie	450	428	22	13,7	13,0	0,7	26,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Porównanie wskaźników ruchu migracyjnego dla gmin powiatu świeckiego (uśrednione dane dla 5-letniego okresu 1997-2001) wskazuje, iż gmina Drzycim wyróżnia się bardzo małym napływem i dosyć wysokim odpływem, czego konsekwencją jest najmniej korzystne saldo migracji. Gmina cechuje się też na tle tych obszarów raczej przeciętnym nasileniem ruchów migracyjnych. Świadczy o

tym obrót migracji, czyli suma zameldowań i wymeldowań na terenie gminy, który należy do niskich wśród gmin powiatu. Oceniając ruch migracyjny jako miernik atrakcyjności dla zamieszkania, zauważyć należy jeden z najniższych na terenie powiatu wskaźników napływu (zameldowań) co może wskazywać na relatywnie niską atrakcyjność dla osiedlania się na jej terenie; gmina nie jest też atrakcyjnym miejscem dla dotychczasowych mieszkańców (stąd wysoki odpływ).

Warto zauważyć, że kilka gmin wiejskich notuje dodatnie saldo migracji w tym okresie, co może wskazywać na ich relatywnie większą atrakcyjność dla zamieszkania (osiedlania się).

W strukturze migracji na terenie gminy zaznacza się zróżnicowanie pomiędzy odpływem a napływem. Wśród osób, które osiedlają się na terenie gminy przez cały okres zdecydowanie przeważają mieszkańcy obszarów wiejskich, którzy stanowią od 60 do 80% wszystkich migrujących do gminy. W ostatnich latach dysproporcje te nieco się wyrównują, bowiem o ile napływ z obszarów wiejskich znacznie zmalał, to napływ z miast utrzymuje się na zbliżonym poziomie, a w stosunku do początku lat 90-tych jest obecnie nawet trochę wyższy.

Wśród osób, które migrują z terenu gminy w ostatnich latach przeważa odpływ do miast, podczas gdy jeszcze do końca lat 90-tych przeważały migracje na obszary wiejskie. Dysproporcje te nie były jednak znaczące - w latach 80-tych i 90-tych odpływ do miast stanowił ok. 45-49% ogółu, obecnie około 58%.

Warto podkreślić, że z miastami w okresie wieloletnim gmina notuje wysokie ujemne saldo migracji (218 osób w okresie ostatnich 10 lat), podczas gdy z obszarami wiejskimi (także ujemne saldo) jest ono znacznie niższe (71 osób w okresie 10 lat). Ponadto ruch z obszarami wiejskimi jest bardziej zrównoważony – na wysokie saldo ujemne wpłynęły lata 1996 i 2001 gdy łączne ujemne saldo wyniosło 66 osób, podczas gdy w pozostałych latach saldo jest zbliżone do 0, a w 3 latach jest nawet dodatnie.

Gmina nie notuje ruchu migracyjnego z zagranicą (w analizowanym okresie zanotowano pojedyncze przypadki migracji zagranicznych).

Struktury płci i wieku

W 2002 roku gminę Drzycim zamieszkiwało (wg NSP) 2521 kobiet i 2496 mężczyzn, przewaga liczby kobiet wynosiła więc 25 osób, wskutek czego wskaźnik feminizacji (czyli liczba kobiet na 100 mężczyzn) wyniósł 101 i należał do korzystnych pod względem równowagi płci i typowych - przeciętnych, zarówno w skali powiatu, jak i województwa. Ten ogólny wskaźnik nie świadczy jednak jednoznacznie o korzystnej sytuacji demograficznej gminy, ponieważ wskaźnik jest silnie zawyżony przez najstarsze grupy wiekowe, natomiast w młodszych przedziałach wskaźnik jest relatywnie niezbyt korzystny.

Wskaźnik feminizacji jest silnie zróżnicowany według grup wiekowych. Tradycyjnie najwyższy (w związku z podwyższoną śmiertelnością mężczyzn i krótszym przeciętnym trwaniem życia) notuje się w starszych grupach. Począwszy od grupy 50-59 lat jest on wyższy od 100, a w każdej kolejnej 10-letniej grupie znacznie wzrasta (tabela).

Dla rozwoju demograficznego największe znaczenie ma wskaźnik w grupach wiekowych od 15 do 40 roku życia, w których zawiera się najwięcej małżeństw oraz rodzi najwięcej dzieci. Sytuację notowaną w gminie można uznać za niezbyt korzystną, zarówno obiektywnie, jak też na tle innych obszarów wiejskich powiatu. Łączny wskaźnik dla tej grupy wynosi 93,5, choć np. w grupie wiekowej 20 – 29 lat – tylko 88. Pozytywny jest wysoki wskaźnik w grupie 13-15 lat (prawie 125), choć w młodszej grupie – 7 do 12 lat jest on już niższy od 100 (97,7). Trudno więc oczekiwać, że w kolejnych latach sytuacja w charakteryzowanej powyżej grupie odpowiedzialnej za odnowę pokoleniową ludności gminy, ulegnie znaczącej poprawie. Prawdopodobnie problem „żony dla rolnika” będzie w gminie obecny także w ciągu kolejnej dekady.

Tab. Struktury płci i wieku wg NSP 2002 r.

grupa wiekowa	liczba kobiet	liczba mężczyzn	liczba ludności razem	wskaźnik feminizacji
0 do 9	355	323	678	109,9
10 do 19	466	462	928	100,9
20 do 29	361	408	769	88,5
30 do 39	325	347	672	93,7
40 do 49	344	413	757	83,3
50 do 59	258	245	503	105,3
60 do 69	187	169	356	110,7
70 do 79	158	95	253	166,3
80 do 89	58	31	89	187,1
90 do 99	8	3	11	266,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NSP 2002 r.

Struktura wieku mieszkańców gminy jest niemal odbiciem średnich powiatowych i wojewódzkich dla obszarów wiejskich, choć sytuacja notowana w gminie jest nieznacznie korzystniejsza (zwłaszcza w stosunku do średniej wojewódzkiej). Udział grupy przedprodukcyjnej (0 do 17 lat) stanowi 27,0%, produkcyjnej (18 do 59/64) – 60,6%, a poprodukcyjnej (60/65 i więcej) – 12,4%. Stosunek ludność w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym wynosi 67,7 i należy do przeciętnych w powiecie, a także jest nieco korzystniejszy od średniej wojewódzkiej.

W strukturze wieku mieszkańców najliczniejsza jest obecnie grupa wiekowa 10 - 19 lat, licząca łącznie 928 osób. Jest ona o około 160 osób (czyli o 20%) liczniejsza od grupy 20-29 lat, co sugeruje iż w kolejnych latach liczba ludności w tej grupie będzie się sukcesywnie zwiększać. W związku z faktem, że grupa ta cechuje się największą dynamiką demograficzną z wszystkich grup (bardzo duży odsetek zawieranych małżeństw i urodzeń przypada na ludzi w tym wieku) w najbliższych latach można spodziewać się zwiększenia liczby urodzeń. Jednocześnie grupa mieszkańców w wieku 10 - 19 lat jest obecnie o ponad 80% liczniejsza, niż grupa mieszkańców w wieku 50 - 59 lat, a więc „wymiana” pokoleń w wieku produkcyjnym spowoduje znaczny wzrost popytu na pracę. Po roku 2015 sytuacja na rynku pracy poprawi się, ponieważ wówczas roczniki wchodzące na rynek pracy będą mniej liczne, niż te przechodzące do grupy poprodukcyjnej (grupa 0 do 9 jest znacznie mniej liczna od grupy 10 do 19).

Tabela. Porównanie struktury wieku mieszkańców (% udział w ogólnej liczbie, 2002 r.)

	grupa przedprodukcyjna	grupa produkcyjna	grupa poprodukcyjna
gmina Drzycim	27,0	60,6	12,4
razem obszary wiejskie województwa	26,9	59,4	13,7
razem obszary wiejskie powiatu	26,7	60,3	12,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Stan cywilny

W ramach Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 roku zbadano stan cywilny ludności w wieku 15 i więcej lat. Na terenie gminy Drzycim w grupie tej znalazło się 3885 osób. Z tej liczby:

- 1193, czyli 30,7% było stanu wolnego (kawaler / panna)
- 2276, czyli 58,6% znajdowało się w związkach małżeńskich
- 344, czyli 8,9% to wdowy i wdowcy
- 65, czyli 1,7% to osoby rozwiedzione.

Struktura ludności według stanu cywilnego jest oczywiście silnie zróżnicowana według grup wiekowych. W najmłodszej grupie wiekowej (do 19 lat) tylko 2 osoby znajdowały się w związkach małżeńskich. W grupie wiekowej 20-24 lata w związkach małżeńskich było 22% ogółu, w grupie 25-29 – 63%, a w starszych grupach wiekowych ten stan dotyczy już zdecydowanej większości mieszkańców (w grupie od 30 do 59 lat – ok. 80%). W grupie najstarszej zaznacza się duży udział osób owdowiałych (38%), a w związku z krótszym przeciętnym trwaniem życia i wyższą

śmiertelnością mężczyzn, wśród osób owdowiałych zdecydowanie przeważają kobiety (275 wobec 69 mężczyzn).

Struktura ludności według stanu cywilnego jest także zróżnicowana według płci. Oprócz wspomnianej powyżej dysproporcji wśród osób owdowiałych (wdową jest co 7 kobieta, a wdowcem co 28 mężczyzna), zaznacza się problem „żony dla rolnika”, gdyż ponad 36% mężczyzn pozostaje kawalerami, podczas gdy w grupie kobiet dotyczy to tylko 25%. Dla obydwu płci podobna jest liczba osób rozwiedzionych.

Tab. Stan cywilny ludności gminy Drzycim według płci i wieku (ludność powyżej 15 roku życia)

grupy wiekowe	ogółem	kawaler / panna	żonaty / zameżna	wdowiec / wdowa	rozwiedziony / rozwiedziona	pozostały
liczba osób						
ogółem	3885	1193	2276	344	65	7
19 lat i mniej	474	472	2	0	0	0
20 do 24	403	312	88	0	1	2
25 do 29	366	135	229	0	2	0
30 do 39	672	109	543	3	14	3
40 do 49	757	97	610	22	26	2
50 do 59	503	28	410	50	15	0
60 i więcej lat	710	40	394	269	7	0
mężczyźni	1944	708	1127	69	35	5
kobiety	1941	485	1149	275	30	2
% udział						
ogółem	100	30,7	58,6	8,9	1,7	0,2
19 lat i mniej	100	99,6	0,4	0,0	0,0	0,0
20 do 24	100	77,4	21,8	0,0	0,2	0,5
25 do 29	100	36,9	62,6	0,0	0,5	0,0
30 do 39	100	16,2	80,8	0,4	2,1	0,4
40 do 49	100	12,8	80,6	2,9	3,4	0,3
50 do 59	100	5,6	81,5	9,9	3,0	0,0
60 i więcej lat	100	5,6	55,5	37,9	1,0	0,0
mężczyźni	100	36,4	58,0	3,5	1,8	0,3
kobiety	100	25,0	59,2	14,2	1,5	0,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów NSP 2002 r.

Bezpośredni wpływ na możliwości rozwoju demograficznego danego obszaru ma liczba zawieranych małżeństw. W latach 90-tych zanotowano w skali całego kraju, także województwa, spadek liczby zawieranych małżeństw. Był on spowodowany między innymi trudną sytuacją gospodarczą (wysokie bezrobocie, spadek dochodów ludności) i mieszkaniową (duże trudności w samodzielnym zamieszkiwaniu). W pewnym stopniu (choć słabej zaznacza się to na obszarach wiejskich) zmieniają się także normy obyczajowe i coraz częściej jest pozostawanie w związkach nieformalnych. W gminie Drzycim spadek liczby zawieranych małżeństw nie jest aż tak bardzo odczuwalny jak w pozostałych obszarach wiejskich województwa – o ile w latach 80-tych przeciętnie rocznie zawierano ok. 50 małżeństw, to w latach 90-tych było to ok. 35, a obecnie nieco poniżej 30 (najmniejsza liczba w 2001 roku wyniosła 25). Skłonność mieszkańców gminy do wstępowania w związki małżeńskie jest generalnie trochę niższa od przeciętnej wojewódzkiej, choć zdarzają się lata, gdy wskaźnik zawartych małżeństw na 1000 mk jest w gminie znacznie wyższy, niż przeciętnie.

Wśród 5017 mieszkańców gminy objętych NSP, 3187 osób (czyli 63,5%) to ludzie mieszkający w gminie od urodzenia, spośród pozostałych 1293 osoby (prawie 26%) przybyły do gminy przed rokiem 1988 (czyli przed 15 laty lub wcześniej), a 523 osoby (nieco ponad 10%) to mieszkańcy przybyli do gminy po roku 1988, czyli zamieszkujący tu krócej niż przez 15 lat. Dla 14 osób nie ustalono od kiedy mieszkają w gminie.

Poziom wykształcenia mieszkańców

W ramach Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 roku zbadano poziom wykształcenia ludności w wieku 13 i więcej lat. Na terenie gminy Drzycim w grupie tej znalazły się 4062 osoby. Poszczególne poziomy wykształcenia wykazała następująca liczba osób:

- wyższe – 148 osób,
- policealne – 54 osoby,
- średnie (maturalne) – 811 osób, w tym ogólnokształcące – 167 i zawodowe – 644,
- zasadnicze zawodowe – 1243 osoby,
- podstawowe – 1663 osoby,
- podstawowe nieukończone i bez wykształcenia – 131,
- nie ustalono wykształcenia 12 osób.

Podobnie jak w innych gminach, wskaźniki wykształcenia są silnie zróżnicowane według płci. Wśród kobiet zaznacza się bardzo duża grupa osób, które zakończyły edukację na poziomie podstawowym (ponad 45% wszystkich kobiet posiada tylko wykształcenie podstawowe, a 4% podstawowe niepełne lub nie posiada wykształcenia), ale jednocześnie duży jest udział kobiet z wykształceniem wyższym (4,7%) i policealnym (2,2%). Zdecydowana większość mężczyzn kończyła edukację na poziomie szkoły zasadniczej zawodowej – ten rodzaj wykształcenia posiada aż 40% ogółu mężczyzn. Wykształcenie średnie maturalne posiada prawie 23% kobiet i tylko 17% mężczyzn, przy czym mężczyźni zdecydowanie preferowali szkoły średnie zawodowe, a 1/4 kobiet z wykształceniem średnim ukończyła szkoły ogólnokształcące. Tylko 3% mężczyzn (i aż 7% kobiet) kontynuowało naukę po zakończeniu szkoły średniej (wykształcenie policealne i wyższe).

Oceniając poziom wykształcenia mieszkańców gminy należy zwrócić uwagę na niekorzystny – bardzo wysoki udział osób z wykształceniem podstawowym lub nie posiadających wykształcenia. Uważa się, iż jest to uwarunkowanie bardzo ograniczające rozwój. Warunkiem niezbędnym dla zmiany kwalifikacji, ukończenia kursów zawodowych, podjęcia jakiejkolwiek pracy poza rolnictwem, jest bardzo często posiadanie wykształcenia co najmniej zasadniczego zawodowego. Szansę na uzyskanie stosunkowo dobrze płatnej pracy poza rolnictwem zapewnia minimum wykształcenie średnie (maturalne), które dodatkowo pozwala na dalsze podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Jest zrozumiałe wysoki udział osób z wykształceniem podstawowym w starszych grupach wiekowych (w grupie 50-59 lat – 43% ludności ma wykształcenie podstawowe, w grupie 60-64 lata – 64%, w grupie powyżej 65 lat – aż 72%), gdyż jeszcze w latach 60-tych, a nawet 70-tych w obszarach o tradycyjnych funkcjach rolniczych nie przywiązywano wagi do kształcenia, które nie było niezbędne do prawidłowego prowadzenia gospodarstwa rolnego. Bardzo niepokojący jest jednak fakt dużego udziału ludności z wykształceniem podstawowym wśród młodych grup wiekowych – np. w grupie 30 do 39 lat aż 17% posiada tylko wykształcenie podstawowe, a w grupie 20 do 29 lat – aż 18% ogółu. Dla tej grupy (jest to około 260 osób) niski poziom wykształcenia i kwalifikacji może stanowić poważną barierę poprawy sytuacji materialnej i praktycznie uniemożliwiać podjęcie jakiejkolwiek pracy.

Bardzo pozytywne jest, obserwowane od kilkunastu lat, duże zainteresowanie młodzieży uzyskiwaniem co najmniej wykształcenia średniego maturalnego. Trend ten pojawił się na początku lat 90-tych i już obecnie są statystycznie obserwowane jego wyniki. W grupie wiekowej 20-29 lat aż 30% osób posiada wykształcenie maturalne, 3,5% wykształcenie policealne, a aż 4,2% - wykształcenie wyższe (udział ten byłby wyższy, jednak w tej grupie wiekowej znajduje się duża grupa osób wciąż studiujących, którzy podczas NSP wykazywali wykształcenie średnie). W grupie wiekowej 30-39 lat, aż 8% posiada wykształcenie wyższe, 1% - policealne, a 27% średnie maturalne. Warto zauważyć, że wśród 148 osób posiadających wykształcenie wyższe, aż 86 liczy poniżej 40 lat.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. poziom wykształcenia mieszkańców gminy jest bardzo zbliżony do obserwowanego na obszarach wiejskich powiatu świeckiego i województwa kujawsko-pomorskiego. Odsetek mieszkańców z wykształceniem wyższym jest w tych obszarach identyczny (3,6%). Gmina notuje nieco niższy udział mieszkańców z wykształceniem policealnym (1,3% wobec 1,6% na obszarach wiejskich powiatu i 1,5% na obszarach wiejskich województwa), jednak nieco wyższy udział mieszkańców z wykształceniem średnim (maturalnym), które posiada 20% mieszkańców (powiat – 18,3%, województwo – 17,3%). Podobnie jak w innych gminach wśród osób posiadających wykształcenie średnie przeważają absolwenci średnich szkół zawodowych, których w gminie jest 4-krotnie więcej, niż absolwentów szkół ogólnokształcących.

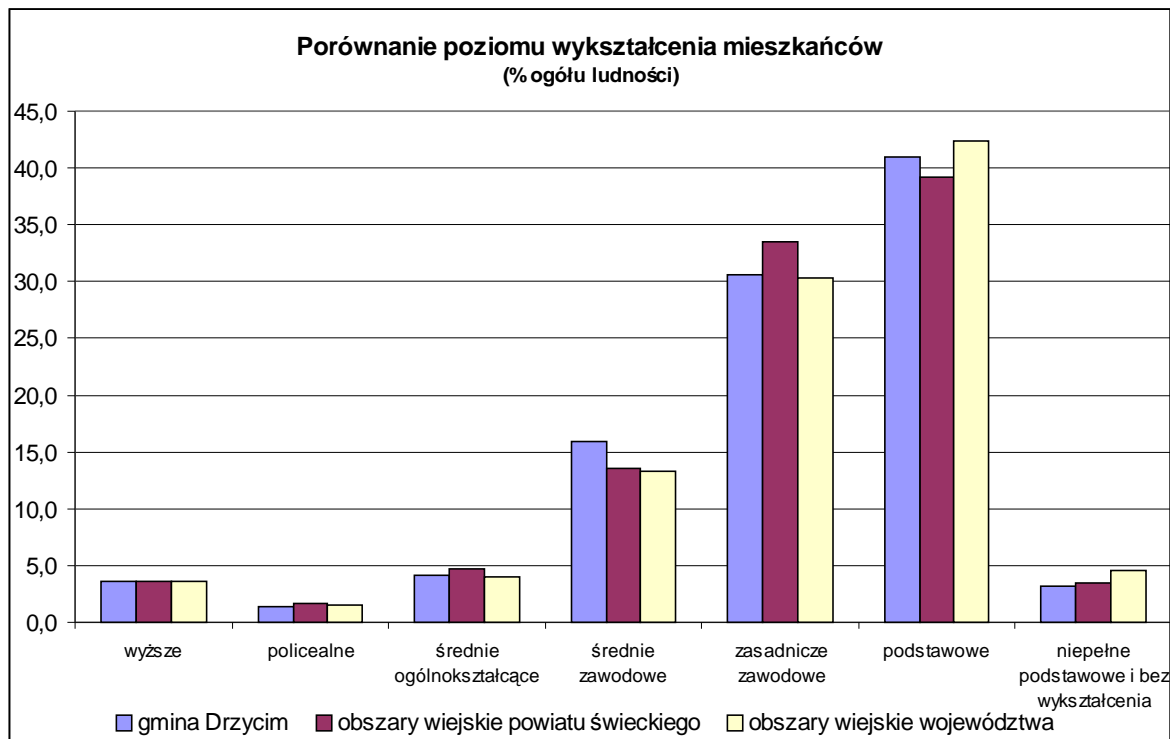
Tab. Struktura wykształcenia ludności gminy Drzycim według płci i wieku (ludność powyżej 13 roku życia)

grupy wiekowe	wyższe	policealne	średnie ogólnokształcące	średnie zawodowe	zasadnicze zawodowe	podstawowe	niepełne podstawowe i bez wykształcenia	nieustalone
liczba osób								
ogółem	148	54	167	644	1243	1663	131	12
13 do 19 lat	0	0	20	30	48	494	56	3
20 do 29 lat	32	27	52	181	330	137	7	3
30 do 39 lat	54	7	37	147	309	114	1	3
40 do 49 lat	30	14	29	166	300	207	9	2
50 do 59 lat	18	5	16	76	166	216	5	1
60 do 64 lat	8	0	4	13	36	124	8	0
65 lat i więcej	6	1	9	31	54	371	45	0
mężczyźni	51	10	38	307	816	737	51	8
kobiety	97	44	129	337	427	926	80	4
% udział								
ogółem	3,6	1,3	4,1	15,9	30,6	40,9	3,2	0,3
13 do 19 lat	0,0	0,0	3,1	4,6	7,4	75,9	8,6	0,5
20 do 29 lat	4,2	3,5	6,8	23,5	42,9	17,8	0,9	0,4
30 do 39 lat	8,0	1,0	5,5	21,9	46,0	17,0	0,1	0,4
40 do 49 lat	4,0	1,8	3,8	21,9	39,6	27,3	1,2	0,3
50 do 59 lat	3,6	1,0	3,2	15,1	33,0	42,9	1,0	0,2
60 do 64 lat	4,1	0,0	2,1	6,7	18,7	64,2	4,1	0,0
65 lat i więcej	1,2	0,2	1,7	6,0	10,4	71,8	8,7	0,0
mężczyźni	2,5	0,5	1,9	15,2	40,4	36,5	2,5	0,4
kobiety	4,7	2,2	6,3	16,5	20,9	45,3	3,9	0,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów NSP 2002 r.

Mieszkańcy z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowią niespełna 1/3 ogółu (30%), a z wykształceniem podstawowym – prawie 41%. Na tle obszarów wiejskich województwa nieco korzystniejszy jest udział mieszkańców o najniższym poziomie wykształcenia (podstawowe, podstawowe nieukończone i brak wykształcenia), gdyż stanowią oni w gminie 44,2% ogółu, podczas gdy przeciętnie na obszarach wiejskich województwa – 47%.

Poziom wykształcenia przekłada się bezpośrednio na sytuację na rynku pracy. Dowodzą tego wyniki NSP, z których wynika, że poziom bezrobocia jest dokładnie odwrotnie proporcjonalny do posiadanego wykształcenia. Przy ogólnej stopie bezrobocia, wynoszącej podczas Spisu 22,6%, dla grupy z wykształceniem wyższym wskaźnik ten wynosił 5,8%, z wykształceniem średnim maturalnym – 18,2%, z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 22%, a z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia – aż 34%. Spośród wszystkich osób posiadających wykształcenie podstawowe lub nie posiadających wykształcenia, zatrudnionych było tylko 19,2%, podczas gdy już wśród posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe wskaźnik ten wynosił prawie 58%, a wśród osób z wykształceniem wyższym – sięgał 79%.

Charakterystyka gospodarstw domowych

Przez gospodarstwo domowe rozumie się zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. Gospodarstwo może mieć charakter rodzinny (gdy tworzą je: 1, 2 lub 3 rodziny) lub nierodzinny (jednoosobowe lub wieloosobowe). Spośród 1534 gospodarstw domowych stwierdzonych w gminie w wyniku NSP w 2002 roku, zdecydowana większość, bo 1251 to gospodarstwa rodzinne, a 283 to gospodarstwa nierodzinne. Wśród gospodarstw domowych przeważają te, które są tworzone przez 4 osoby (jest 339 takich gospodarstw domowych), ale bardzo zbliżona jest liczba gospodarstw większych (tworzonych przez 5 lub więcej osób – jest 335 takich gospodarstw, a łącznie zamieszkują je aż 1923 osoby, czyli 38% ogółu ludności gminy). Kolejną grupę tworzą gospodarstwa dwuosobowe (310), dalej 3-osobowe (284) i 1-osobowe (gospodarstwa nierodzinne – tych jest 266).

Spośród wszystkich gospodarstw domowych około 1/3 (477 wśród 1524) to gospodarstwa związane z rolnictwem. **Łącznie zamieszkuje je 1838 osób i tę grupę społeczną można określić mianem ludności rolniczej (związanej z rolnictwem)**, bowiem ich status materialny jest zależny pośrednio lub bezpośrednio od pracy we własnym indywidualnym gospodarstwie rolnym. Stanowią oni prawie 37% ogółu mieszkańców. Gospodarstwa związane z rolnictwem są większe od gospodarstw nierolniczych (częstsze są przypadki tradycyjnych rodzin wielopokoleniowych). Najliczniejsze są gospodarstwa 5-osobowe i większe (162 gospodarstwa, czyli ponad 1/3 wszystkich), następnie 4-osobowe (115), dwuosobowe (83), trzynosobowe (70) i jednoosobowe (47). Biorąc pod uwagę tylko gospodarstwa rodzinne (pomijając gospodarstwa nierodzinne w większości tworzone przez pojedyncze osoby), to przeciętna liczba osób w gospodarstwie rolniczym wynosi 4,20, podczas gdy w nierolniczym – 3,54. Warto także podkreślić, że wśród nierolniczych gospodarstw domowych jest 805 gospodarstw jednorodzinnych i tylko 23 gospodarstwa tworzone przez 2 rodziny, podczas gdy wśród gospodarstw domowych związanych z rolnictwem jest 373 jednorodzinnych, aż 49 dwurodzinnych i 1 jedno tworzone przez 3 rodziny. Wśród gospodarstw nierolniczych aż 22% stanowią gospodarstwa nierodzinne, podczas gdy wśród gospodarstw rolniczych – tylko 11%. Powyższe cechy wskazują na istotne różnice w życiu rodzinnym ludności rolniczej i pozarolniczej.

Spośród 1326 rodzin stwierdzonych na terenie gminy w czasie NSP (za rodzinę rozumie się związek pozostający w małżeństwie lub związek partnerski dwóch osób płci przeciwnej, lub rodziców samotnie wychowujących dziecko):

- 1100 to małżeństwa, w tym 844 to małżeństwa z dziećmi, a 256 to małżeństwa bezdzietne,
- 27 to związki partnerskie, w tym 6 bez dzieci, a 21 z dziećmi,
- 161 to matki wychowujące dzieci,
- 38 to ojcowie wychowujący dzieci.

Źródła utrzymania ludności

Wśród 5017 mieszkańców gminy, którzy zostali objęci NSP w 2002 roku:

- 2837, czyli 56,5% posiadało własne źródło utrzymania,
- 2164, czyli 43,1% było utrzymywanych (w tej grupie znajdują się przede wszystkim dzieci osób pracujących – aż 1545 osób, czyli 71% liczy poniżej 19 lat; ponadto zaliczają się tu np. niepracujący małżonkowie),
- a dla 16 osób nie ustalono źródła utrzymania.

Wśród źródeł utrzymania wyróżnić należy (uwzględniając zarówno osoby pracujące jak też niepracujące, a utrzymywane):

- osoby utrzymujące się z pracy – 3137 osób (czyli 62,5%),
- osoby utrzymujące się z innych źródeł niż praca, w tym z emerytury i renty – 1864 osoby (czyli 37,2%).

W grupie utrzymującej się z pracy:

- 2263 osoby (czyli 45% całej ludności gminy) utrzymują się z pracy najemnej – w tej grupie 1072 osoby pracują, a 1191 osób nie pracuje, a jest utrzymywane przez osoby utrzymujące się z pracy najemnej;
- 874 osoby (czyli 17,4% całej ludności gminy) utrzymuje się z pracy na własny rachunek – także w tej grupie tylko około połowy pracuje (443 osoby), a pozostałe są przez te osoby utrzymywane;
- 600 osób utrzymuje się z własnych gospodarstw rolnych (jest to liczba osób powszechnie określanych jako „żyjących z rolnictwa”) – grupa ta stanowi 12% ogółu mieszkańców gminy, przy czym 337 osób, to osoby pracujące, a 263 – osoby przez nie utrzymywane.

W grupie osób utrzymujących się z innych źródeł, niż praca:

- 708 osób utrzymuje się ze świadczeń emerytalnych, przy czym 552 osoby te świadczenia otrzymują, a pozostałe 156 się z nich utrzymuje; warto zauważyć, że grupa osób, których byt zależny jest od świadczenia emerytalnego (własnego lub rodzica, czy współmałżonka) stanowi aż 14% wszystkich mieszkańców i jest liczniejsza, niż grupa osób żyjących z rolnictwa;
- 670 osób utrzymuje się renty (507 otrzymuje renty, z których dodatkowo utrzymują się 163 osoby w ich rodzinach) – ta grupa stanowi 13,5% ogółu mieszkańców
- osoby utrzymujące się z emerytur i rent stanowią więc prawie 28% wszystkich mieszkańców – jest to grupa prawie tak samo liczna jak grupa osób utrzymujących się z pracy na własny rachunek – rolników i osób prowadzących własną działalność gospodarczą (ci łącznie stanowią 29,5% ogółu).

Podkreślić należy, iż w grupie osób utrzymujących się z pracy, aż 929 osób to mężczyźni, a tylko 586 to kobiety. Kobiety są też mniej aktywne zawodowo w grupie osób prowadzących własną działalność gospodarczą (271 mężczyzn wobec 172 kobiet), a także wśród rolników (198 mężczyzn i 139 kobiet). Wśród osób utrzymujących się z rent i emerytur wyraźną większość stanowią natomiast kobiety.

Na tle innych obszarów wiejskich województwa, gmina wyróżnia się niskim udziałem utrzymujących się z rolnictwa – o ile w skali całego regionu pracujący w rolnictwie stanowią aż 25,1% ogółu ludności, to w gminie udział ten stanowi 15,0% - biorąc pod uwagę tylko osoby pracujące, to w gminie udział pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących wynosi 24%, podczas gdy przeciętnie w obszarach wiejskich województwa – aż 40,7%. Niski jest też udział pracujących we

własnych gospodarstwach rolnych – w gminie jest to 19,1% wszystkich pracujących, w województwie (na wsi) – aż 35%. Wysoki jest natomiast udział utrzymujących się z własnej działalności gospodarczej – w gminie jest to 8,6% wszystkich pracujących, a na obszarach wiejskich województwa – 6,7%. Z pracy najemnej utrzymuje się 67,4% wszystkich pracujących w gminie, podczas gdy średnia wojewódzka to tylko niespełna 53%. Wskaźniki te dowodzą, iż gmina w znacznie mniejszym stopniu jest zależna ekonomicznie od kondycji ekonomicznej rolnictwa, a sektor ten odgrywa tu znacznie mniejszą rolę, niż przeciętnie.

Na tle powiatu gmina lokuje się wśród obszarów o małym znaczeniu rolnictwa, wyraźnie odróżniając się od silnie rolniczych gmin: Bukowiec, Lniano, Nowe, Pruszcz, Świecie i Świekatowo. Bardzo podobną strukturę źródeł utrzymania prezentują gminy: Jeżewo i Warlubie, a jeszcze mniej zależna od rolnictwa jest gmina Osie.

Prognoza demograficzna

Przeprowadzona analiza ruchu naturalnego i migracyjnego oraz struktur ludności, pozwala na opracowanie prognozy rozwoju ludności gminy.

Na terenie gminy Drzycim najważniejsze przesłanki kierunków rozwoju demograficznego są następujące:

1. Ze względu na małą liczbę mieszkańców, wiele procesów demograficznych w gminie cechuje się przypadkowością przebiegu i nie jest możliwe jednoznaczne określenie tendencji rozwojowych.
2. W ostatnich latach gmina notuje powolny ale ciągły spadek liczby urodzeń, przy praktycznie stałym poziomie liczby zgonów, wskutek czego przyrost naturalny w ostatnich latach jest bliski 0.
3. W gminie obserwuje się stałe ujemne saldo migracji o przeciętnej wielkości rocznej około 30 osób. Relatywnie duży jest udział migracji z obszarami wiejskimi, których przebieg uchodzi za trudniejszy do prognozowania.
4. Gmina cechuje się stagnacją liczby mieszkańców.
5. Niezbyt korzystny jest wskaźnik feminizacji w grupie wiekowej odpowiedzialnej za rozwój demograficzny i nie należy się spodziewać zasadniczej poprawy sytuacji w kolejnych latach – będzie to uwarunkowanie ograniczające liczbę zawieranych małżeństw i liczbę urodzeń.

Przeprowadzone analizy tendencji procesów oraz struktur demograficznych pozwalają oceniać, iż do roku 2010 najbardziej prawdopodobna jest stagnacja lub bardzo nieznaczne zmiany liczby mieszkańców. W roku 2010 liczba mieszkańców gminy zawierać się będzie w przedziale 4,9 – 5,3 tys. osób, najprawdopodobniej wyniesie ok. 5,0 tys. (zmiany po roku 2010 będą w dużym stopniu zależne od trudnych obecnie do prognozowania ruchów migracyjnych, należy jedynie zakładać iż skłonność do migracji utrzymywać się będzie na relatywnie niedużym poziomie, a więc zmiany te nie będą znaczące. Infrastrukturę obsługi ludności w gminie (w szczególności w ośrodku gminnym) należy dostosować do możliwości obsługi 5,1 tys. osób, czyli obecnej liczby mieszkańców.

W poszczególnych grupach wiekowych przewiduje się następujące kierunki rozwoju:

a) ludność w wieku produkcyjnym

W ciągu najbliższych 5 lat w gminie prognozuje się wzrost liczebności grupy produkcyjnej o około 10% (do poziomu ok. 3,3 tys.) osób, a w kolejnych 5 latach nieco wolniejszy wzrost do poziomu około 3,5 tys. osób. Łącznie zanotuje się więc wzrost o ok. 500 osób, czyli ponad 16%.

Poważnym problemem wymagającym pilnego rozwiązania jest stwarzanie warunków do zagospodarowania popytu na pracę (poprzez tworzenie nowych miejsc pracy). Młode grupy wiekowe, wchodzące w wiek produkcyjny cechują się szeregiem bardzo korzystnych dla pracodawców cech - mniejszą absencją chorobową, świeżo nabytymi kwalifikacjami (dopływ nowych technologii), wysoką kreatywnością, dobrą wydajnością i najczęściej niższym kosztem wykonywanej pracy. Jednocześnie jednak jest to grupa, która pozostając bez pracy bardzo szybko traci kwalifikacje, a duża jej część jest zagrożona różnego rodzaju patologiami. Tak więc niepodjęcie odpowiednich działań w kilku następnych latach może doprowadzić do przekształcenia jednej z większych szans rozwojowych gminy w poważne zagrożenie jej rozwoju. Sytuację gminy pogarsza tu fakt, iż znaczące przyrosty

prognozowane są także dla innych gmin powiatu i województwa, a więc mieszkańcy gminy będą mieli utrudniony dostęp na rynki pracy w sąsiednich obszarach.

b) ludność w wieku przedszkolnym i szkolnym

Z punktu widzenia zadań pełnionych przez gminę istotna jest ocena zapotrzebowania na miejsca w przedszkolach, szkołach podstawowych i gimnazjach. Prognozę rozwoju ludności dla tych grup wiekowych wskazuje na następujące uwarunkowania:

- nastąpi zmniejszanie zapotrzebowania na miejsca w szkołach podstawowych – szacuje się, że w okresie 5 lat liczba dzieci i młodzieży uczęszczającej do szkół podstawowych zmniejszy się o około 20%, a w kolejnych 5 latach nastąpi jej dalsze zmniejszenie o przynajmniej 10%, a więc w stosunku do liczby obecnej będzie ona wynosić około 70% (ok. 350 – 370 osób);
- nastąpi zmniejszanie zapotrzebowania na miejsca w gimnazjum – szacuje się że w ciągu 5 lat liczba młodzieży w wieku gimnazjalnym będzie stała – zbliżona do obecnej, natomiast w kolejnej pięciolatce nastąpi jej gwałtowny spadek o około 25% (do poziomu ok. 180-200 osób);
- szacuje się także iż w roku 2008 na terenie gminy będzie ok. 200-220 osób zainteresowanych kształceniem na poziomie średniej szkoły 3-letniej i około 30-40 osób zainteresowanych kształceniem w 2-letniej szkole zawodowej (powyższa liczba pozwala oceniać jaki popyt wyznaczać będzie gmina na usługi oferowane przez powiat);
- szacuje się, że w kolejnych latach liczba dzieci w wieku przedszkolnym będzie się zmniejszać i w roku 2008 będzie o co najmniej 15% niższa, niż obecnie i wyniesie prawdopodobnie ok. 215-230 osób.

Rzeczywista wielkość zapotrzebowania na usługi oświatowe może być nieco niższa z powodu ruchów migracyjnych. Różnica w stosunku do podanych wartości może sięgać max. 5 - 7%.

c) ludność starsza (powyżej 60 roku życia)

Liczba mieszkańców starszych, liczących ponad 60 lat, wynosi w gminie około 710 osób, czyli około 1/7 ogółu. Należy spodziewać się, że w kolejnych 5 latach liczba mieszkańców starszych grup wiekowych będzie utrzymywać się na zbliżonym poziomie, natomiast w kolejnej pięciolatce nastąpi nieznaczny jej wzrost.

W związku z powyższym należy rozwijać te działalności, które są skierowane na obsługę ludności starszej (przede wszystkim służbę zdrowia i opiekę społeczną, ale także np. działalności kulturalne).

Jakość życia mieszkańców

Uwarunkowanie rozwoju wynikające ze stanu rozwoju sieci osadniczej

Sieć osadniczą gminy tworzy 19 miejscowości wchodzących w skład 10 sołectw. Sołectwa składają się z 1, 2, 3 lub 4 miejscowości.

Liczba mieszkańców miejscowości jest silnie zróżnicowana i zawiera się w przedziale od 13 do 1241 osób, a więc największa miejscowość (Drzycim) jest prawie 100-krotnie większa od najmniejszej (Kaliska). Gmina należy do bardzo niewielkiej grupy gmin, w których nie obserwuje się demograficznej dominacji wsi gminnej nad pozostałymi miejscowościami. Drzycim i Gródek notują niemal identyczną liczbę mieszkańców.

Liczba mieszkańców sołectw zawiera się w przedziale od 13 (Mały Dólsk) do 1750 (Drzycim). Zaznacza się wyraźna dominacja największych sołectw – sołectwo Drzycim, w skład którego wchodzi największa i trzecia co do wielkości miejscowość w gminie skupia aż 1/3 całej ludności gminy i liczy większą liczbę mieszkańców od 7 najmniejszych sołectw razem wziętych. Bardzo duże jest także sołectwo Gródek koncentrujące ¼ ogółu mieszkańców, a dwa kolejne – Biechówko i Sierosław, skupiają po około 9-10% ludności gminy. Tak więc 4 największe sołectwa zamieszkuje ponad ¾ całej ludności gminy.

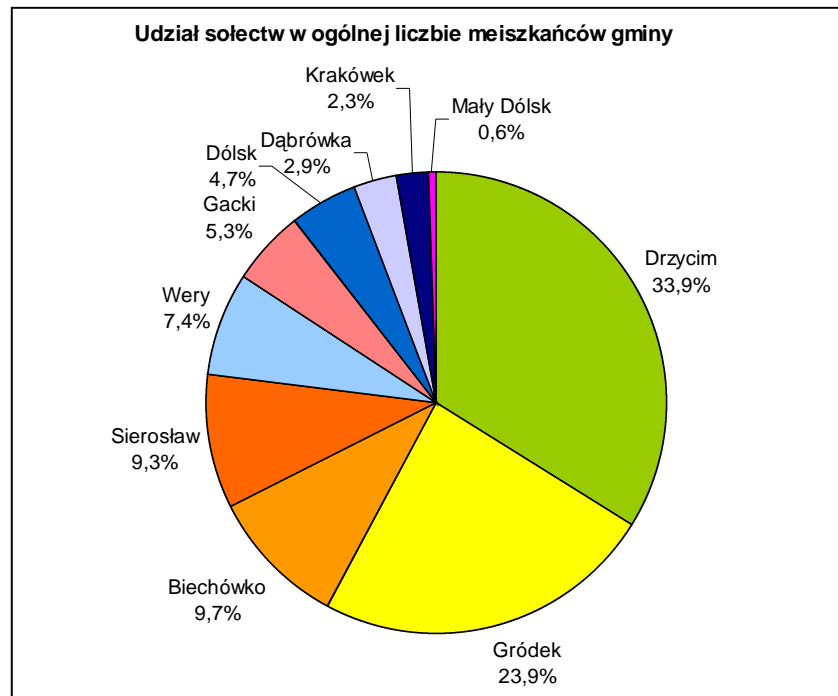
W skali województwa Drzycim i Gródek zaliczają do wsi bardzo dużych, natomiast Jastrzębie i Sierosław do dosyć dużych.

Tab. Przynależność miejscowości do sołectw. Liczba ludności miejscowości wg stanu na 31.12.2003.

sołectwo	ludność	miejscowości tworzące sołectwo							
Biechówko	500	Biechowo	241	Lubocheń	161	Biechówko	98		
Dąbrówka	149	Dąbrówka	149						
Drzycim	1750	Drzycim	1241	Jastrzębie	509				
Dólsk	242	Dólsk	213	Bedlenki	29				
Gacki	273	Gacki	273						
Gródek	1232	Gródek	1204	Leosia	15	Kaliska	13		
Krakówek	117	Krakówek	117						
Mały Dólsk	31	Mały Dólsk	31						
Sierosław	482	Sierosław	482						
Wery	380	Wery	190	Rowienica	81	Sierosławek	74	Splawie	35

Źródło: Dane Urzędu Gminy

Spośród 10 sołectw, 7 liczy ponad 200 mieszkańców. Duża liczba ludności w sołectwach jest korzystnym uwarunkowaniem rozwoju, ponieważ ułatwia realizację zadań własnych gminy z zakresu rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej, a więc pośrednio koncentracja zaludnienia w dużych skupiskach przyczynia się do poprawy warunków życia ich mieszkańców. Duże skupiska ludności uzasadniają społecznie i ekonomicznie rozwój infrastruktury technicznej (np. realizacji sieci kanalizacyjnej i gazowej) oraz społecznej (np. lokalizację szkoły, przedszkola, itp.). Są jednocześnie korzystnym czynnikiem dla rozwoju przedsiębiorczości, ponieważ stanowią koncentrację miejsc pracy i zwiększają popyt na świadczone usługi lub oferowane towary.

W środkowej części gminy wytwarza się specyficzny, rzadko spotykany w gminach wiejskich, układ osadniczy, bowiem wzdłuż drogi nr 239 na odcinku ok. 6 km położone są 3 największe miejscowości gminy (z centralnie położoną siedzibą), zamieszkiwane przez ponad 3 tys. mieszkańców. W stosunkowo niedużej odległości od Drzycimia (ok. 4 km) leżą inne duże wsie – Sierosław, Wery i Gacki. Jest to korzystne uwarunkowanie, bowiem siedziba gminy stanowi podstawową koncentrację usług obsługi mieszkańców, a fakt, że około 75% ogółu mieszkańców zamieszkuje w niedużej odległości, ułatwia ich obsługę.

Liczba 200-250 mieszkańców jest uznawana za graniczną wielkość powyżej której dana miejscowość (sołectwo) uznawana jest za rozwojową, tzn. w której istnieją przesłanki, iż liczba mieszkańców będzie wzrastać lub utrzymywać się na zbliżonym poziomie. Są to wystarczająco duże skupiska

ludności, iż uzasadniony jest rozwój zagospodarowanie służącego podnoszeniu jakości życia. Spośród 19 wsi w gminie 8 (wliczając zamieszkane przez 190 osób Wery) zalicza się do tej kategorii – łącznie zamieszkuje te miejscowości ponad 4,3 tys. osób, a więc ponad 85% ogółu mieszkańców. Do grupy nierozwiniętej z całą pewnością zaliczyć należy 5 wsi liczących mniej niż 50 mieszkańców.

Sieć osadniczą gminy uznać należy za korzystne uwarunkowanie rozwoju (wynikające z dużego skupienia osadnictwa). W najbardziej niekorzystnej sytuacji znajdują się tylko najmniejsze wsie, w dodatku peryferyjnie położone w stosunku do głównych ciągów komunikacyjnych oraz w stosunku do dużych miejscowości, a więc trudno dostępne i źle obsługiwane w zakresie usług – Kaliska, Leosia, Bedlenki, Mały Dólsk, Splawie. Pozostałe miejscowości, nawet te zamieszkiwane przez małą liczbę osób, mają szanse rozwoju ze względu na korzystne położenie, a ich mieszkańcy mogą być obsługiwane w takim samym stopniu jak mieszkańców dużych wsi.

Szkolnictwo podstawowe oraz gimnazjalne

Na terenie gminy funkcjonują 2 szkoły podstawowe - w Drzycimiu i Sierosławiu oraz gimnazjum w Gródku. Szkoła w Drzycimiu zalicza się do bardzo dużych placówek – jej teoretyczna pojemność pozwala na nauczanie aż 520 uczniów, a obecnie uczą się w niej 444 osoby. Szkoła obsługuje teren całej gminy, z wyjątkiem miejscowości Sierosław, skąd uczniowie uczęszczają do małej szkoły działającej w tej miejscowości (jej zdolność obsługi to 100 uczniów, a obecnie uczy się tu ok. 80 osób).

W najbliższym okresie społeczność gminna stanie przed trudną decyzją co do zasadności utrzymywania placówki w Sierosławiu. Podstawowym niekorzystnym uwarunkowaniem jest prognoza demograficzna, zakładająca w okresie 5 najbliższych lat spadek liczby dzieci szkolnych o 20%, a w kolejnych latach o dalsze 10%, do poziomu ok. 350-370 osób, a więc liczby znacznie mniejszej od możliwości obsługi szkoły w Drzycimiu. Szkoła w Drzycimiu zapewnia lepsze warunki nauczania (choćby ze względu na warunki lokalowe, wyposażenie w sale gimnastyczne i boisko). Pamiętać także należy, iż do szkoły w Sierosławiu uczęszczają wyłącznie uczniowie z tej miejscowości, podczas gdy uczniowie pochodzący z pozostałych 18 wsi obsługiwani są przez szkołę w Drzycimiu. Sierosław leży w stosunkowo niedużej odległości od siedziby gminy, więc uciążliwość dojazdów byłaby tu mniejsza, niż w przypadku wielu innych wsi. Przy liczbie uczniów mniejszej, niż pojemność jednej szkoły, utrzymywanie dwóch placówek jest ekonomicznie nieuzasadnione. Podstawowym argumentem przeciwko likwidacji szkoły jest bardzo silne przywiązanie do niej i poczucie konieczności istnienia wśród mieszkańców Sierosławia – badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców gminy wskazują, że mieszkańcy tej wsi najwyżej spośród wszystkich oceniają jakość kształcenia w gminie (należy przypuszczać, że noty wystawiali na podstawie własnych doświadczeń, a więc w oparciu o działalność placówki w Sierosławiu) – przeciętna ocena była tu najwyższa spośród wszystkich wsi, a aż 93,3% ankietowanych oceniło to zagadnienie dobrze lub bardzo dobrze. Wśród wniosków mieszkańców dotyczących dalszego rozwoju gminy, postulat utrzymania szkoły jest bardzo częsty, a problem ten dla mieszkańców jest znacznie ważniejszy, niż rozwój infrastruktury technicznej, czy walka z bezrobociem.

Prawdopodobnie opór mieszkańców przed likwidacją szkoły byłby mniejszy, gdyby zoptymalizowano dowóz dzieci do szkół. Pomimo, że jest on realizowany przez stosunkowo dużą liczbę autobusów (3), w ankiecie przeprowadzonej wśród mieszkańców pojawiały się wnioski o lepszą jego organizację, by uczniowie nie czekali w szkołach na możliwość powrotu do domu.

Do gimnazjum w Gródku uczęszcza 244 uczniów przy możliwości obsługi 270 osób. Prognoza demograficzna na okres najbliższych 5 lat zakłada utrzymanie obecnej liczby uczniów, a w następnej pięcioletce – spadek zapotrzebowania do poziomu ok. 180-200 uczniów.

Oceniając działalność szkół na terenie gminy, podkreślić należy bardzo pozytywną przesłankę rozwoju, wynikającą z nauki języków zachodnich, którą objęto wszystkich uczniów. We wszystkich szkołach naucza się języka angielskiego (w Drzycimiu już od III klasy) i niemieckiego. W kontekście przystępowania Polski do Unii Europejskiej, naukę języków zachodnich – zwłaszcza angielskiego i niemieckiego, uznać należy za najlepszy wybór w nauczaniu języków obcych.

Szkoły na terenie gminy nie są w wystarczającym stopniu przygotowane do nauki informatyki. Wprawdzie przedmiot ten jest nauczany we wszystkich szkołach, jednak pracownie komputerowe (dwie) działają tylko w gimnazjum w Gródku, natomiast w Drzycimiu i Sierosławiu szkoły wyposażono w pojedyncze stanowiska komputerowe nie tworzące pracowni. Podkreślić należy, że znajomość obsługi nowoczesnych urządzeń komputerowych uznawana jest obecnie za podstawową umiejętność, znacznie ułatwiająca zdobycie pożądanego wykształcenia oraz znalezienie atrakcyjnego miejsca zatrudnienia. W gminach wiejskich, zwłaszcza cechujących się niskimi dochodami rodzin, szczególnie odpowiedzialność w zakresie nauki informatyki spoczywa na szkołach, ponieważ wielu gospodarstw domowych nie stać na zakup sprzętu komputerowego. Jednym z priorytetów (uwzględnianym w planach inwestycyjnych szkół) powinno więc być wyposażenie wszystkich szkół w gminie w pracownie komputerowe z dostępem do internetu (czemu sprzyja polityka taryfowa Telekomunikacji Polskiej stosowana wobec szkół) i objęcie możliwie dużej części uczniów nauką informatyki.

Warto zauważyć, że wiele gmin województwa za priorytet uznało wyposażenie szkół w pracownie informatyczne. (czemu sprzyjały także liczne akcje dofinansowania zakupów sprzętu). W ciągu kilku ostatnich lat uczyniony został w tym zakresie bardzo duży postęp. W tej sytuacji zaniedbywanie tego zagadnienia powodować będzie narastanie luki w poziomie umiejętności prezentowanych przez uczniów z gminy na tle młodzieży z lepiej wyposażonych w tym zakresie gmin.

Szkoły w Drzycimiu i Gródku są dosyć dobrze wyposażone w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną. Posiadają sale gimnastyczne (w Drzycimiu – 2 sale), oraz boiska (w Drzycimiu asfaltowe, w Gródku asfaltowe i trawiaste). Szkoła w Sierosławiu nie posiada ani boiska ani sali gimnastycznej.

Pozytywnie oceniany jest stan techniczny szkół – nie wymagają większych remontów, przewiduje się jedynie modernizację stołówki w gimnazjum.

Bardzo pozytywnie należy ocenić organizację dożywiania uczniów w szkołach na terenie gminy. Według danych Urzędu Gminy, w bieżącym roku szkolnym z dożywianiem objętych jest 253 uczniów i jest to liczba większa niż w poprzednich latach (odpowiednio: 229 i 202). Począwszy od bieżącego roku szkolnego dożywianiem objęto także uczniów szkoły w Sierosławiu. Od dwóch lat finansuje się dożywianie dla 19 pochodzących z gminy uczniów uczęszczających do Zespołu Szkół Specjalnych w Świeciu. Obecnie w szkołach podstawowych dożywia się około 1/3 uczniów, a w gimnazjum – ponad 1/4.

Opieka przedszkolna

Na terenie gminy funkcjonuje 1 przedszkole – w Drzycimiu. Placówka ma teoretyczną możliwość opieki nad 100 dziećmi, obecny stopień wykorzystania to 80%. Tego typu placówki ze względu na swą specyfikę rzadko obsługują mieszkańców spoza danej miejscowości (raczej nie dowozi się dzieci do przedszkoli poza miejsce zamieszkania). Z tego względu istnieje potrzeba zapewnienia opieki nad dziećmi w Gródku, którego mieszkańcy tylko w niewielkim stopniu utrzymują się z pracy we własnych gospodarstwach rolnych (gdzie tradycją są wielopokoleniowe rodziny zapewniające we własnym zakresie opiekę dzieciom), a głównie pracują poza rolnictwem (lub poszukują tego typu pracy) i często wyjeżdżają do pracy poza miejsce zamieszkania, stąd możliwość zapewnienia opieki nad dzieckiem jest podstawowym warunkiem poszukiwania pracy.

Warto zauważyć, że utrzymywanie przedszkoli (lub innych form opieki nad dziećmi, np. oddziałów przedszkolnych), jest jednym z elementów polityki prorodzinnej, której realizacja leży w kompetencjach między innymi także samorządów gminnych. Brak lub zbyt mała liczba przedszkoli na obszarach wiejskich jest jedną z przyczyn utrudniających restrukturyzację rynku pracy i poprawę

warunków bytowych mieszkańców, bowiem niemożność zapewnienia opieki dzieciom sprawia, iż duża część kobiet rezygnuje z poszukiwania pracy. Jednocześnie z obawy przed utratą pracy w czasie długiej opieki nad dzieckiem, znaczna część kobiet rezygnuje z posiadania potomstwa. Przedszkola, obok oczywistej funkcji wychowawczo-edukacyjnej, są więc istotnym elementem wpływającym na rozwój społeczny i gospodarczy gminy.

W tym kontekście, należy wspierać rozwój różnych form opieki przedszkolnej (zwłaszcza ewentualne inicjatywy prywatne).

Ochrona zdrowia

Podstawową opiekę zdrowotną na terenie gminy świadczy Gminna Przychodnia w Drzycimiu. Kadre placówki stanowi: 1 lekarz ogólny, 1 pediatra, ginekolog (w wymiarze 1/5 etatu), 4 pielęgniarki, położna. Przychodnia nie zapewnia opieki stomatologicznej. Wyposażenie przychodni w sprzęt i instrumenty medyczne określa się jako standardowe. Możliwości leczenia na terenie gminy są więc zapewnione w bardzo małym zakresie.

Lecznictwo specjalistyczne, w tym opieka szpitalna realizowana jest w siedzibie powiatu.

Bezpieczeństwo publiczne

Gmina Drzycim obsługiwana jest przez Rewir Dzielnicowych w Drzycimiu. Obsadę kadrową stanowi 7 funkcjonariuszy. Ze względu na fakt, że Policja obsługuje także sąsiednią gminę Lniano (o podobnej licznie mieszkańców i większej, niż w gminie Drzycim liczbie miejscowości) obsada kadrowa nie jest wystarczająca dla w pełni sprawnej pracy. Ocenia się, że zapewnienia pełnej ciągłości służby prewencyjnej niezbędne jest przydzielenie do Posterunku Policji Drzycim dodatkowego etatu dla ogniwa patrolowo-interwencyjnego. Gmina podzielona jest na dwa rejony służbowe (północna część gminy z Drzycimiem i południowa z Gródkiem).

Posterunek dysponuje 2 radiowozami, nie notuje problemów lokalowo-sprzętowych, natomiast problemem są przyznane limity kilometrów dla radiowozów, które są zbyt małe dla zapewnienia pełnej obsługi gminy.

Gmina nie wyróżnia się na tle gmin sąsiednich poziomem przestępczości (choć w sąsiedniej gminie Lniano notuje się mniej zdarzeń) – w skali powiatu świeckiego należy do obszarów stosunkowo mało zagrożonych. Przestępczość jest mniejsza zarówno od tej notowanej w obszarach silnie zurbanizowanych, jak też niższa od przestępczości notowanej w rejonach turystycznych. Według danych z 2002 r. w gminie popełniono 54 przestępstwa, wśród których najczęstsze było kierowanie pojazdem w stanie nietrzeźwym (16), ponadto kradzieże mienia (11), kradzieże z włamaniem (10), uszkodzenia mienia (5) i uszkodzenia ciała (4). W 2002 roku w gminie odnotowano 72 wykroczenia. Patrole Policji wykonały 79 interwencji, w tym 33 domowe i 46 publicznych. W 2003 roku odnotowano 36 przestępstw przeciw mieniu (33 kradzieże, obserwuje się tendencję wzrostową przestępstw tego rodzaju), 2 przestępstwa przeciw życiu i zdrowiu, 13 przypadków kierowania w stanie nietrzeźwym.

Obszarami o największej liczbie zdarzeń są Drzycim i Gródek. W ruchu drogowym największe zagrożenie zdarzeniami występuje na drodze powiatowej Drzycim-Świecie w miejscowości Gacki oraz na drodze wojewódzkiej nr 239 na odcinku Drzycim- Jastrzębie.

W 2003 roku w kategorii przestępstw przeciwko mieniu na ogólną liczbę 36 przeprowadzonych postępowań, w 16 wykryto sprawców przestępstw, w kategorii pozostałych przestępstw we wszystkich 22 ustalono sprawców. W kategorii przestępstw przeciwko mieniu Posterunek Policji w Drzycimiu osiągnął średnią wykrywalność. W pracy prewencyjnej w roku 2003 nałożono 70 mandatów karnych na sumę 7500 zł, przeprowadzono 31 postępowań w sprawach o wykroczenia z czego w 16 przypadkach ujawniono sprawców, dzielnicowi Posterunku Policji Drzycim przeprowadzili ogółem 11 spotkań z mieszkańcami gminy oraz dziećmi i młodzieżą szkolną. Przeprowadzono akcję znakowania rowerów, w czasie której oznakowano 43 rowery

Na terenie działania Rewiru Dzielnicowych realizowany jest program stałego współdziałania partnerskiego Policji ze społeczeństwem pod nawą „Bezpieczna Gmina”, na który składają się podprogramy: policyjnego programu edukacyjnego, sąsiedzkiego programu przeciwdziałania przestępczości, pomocy uzależnionym, czujności i rozwadze, bezpiecznej wsi, bezpiecznego biznesu, bezpiecznego wypoczynku, "przemoc w rodzinie". Program rozpowszechniono poprzez wydanie broszury w ilości 2 tys. egz. rozprowadzonej wśród mieszkańców. Ponadto wydano szereg ulotek dotyczących zapobieganiu przestępczości oraz poradom co zrobić, gdy stanie się przestępstwo. Dzielnicowi na bieżąco współpracują z placówkami oświatowymi gmin Drzycim i Lniano, prowadząc działalność profilaktyczną w zakresie zapobiegania zjawiskom patologicznym.

Podkreślić należy, iż podstawowe informacje o programie „Bezpieczna Gmina” znajdują się na gminnej stronie internetowej, a kontakt z Policją ułatwia mieszkańcom także poczta elektroniczna. W 2003 roku realizowano także akcje: „Bezpieczna Szkoła”, „Bezpieczna droga do szkoły”, „Bezpieczne Wakacje”, „Bezpieczny senior” oraz program „Niebieska linia”.

Na terenie działania Posterunku Policji, działa Agencja Konwojowo-Ochronna AKO, która zabezpiecza systemem ochrony elektronicznej, który obejmuje obiekty handlowe, szkoły, urzędy znajdujące się na terenie gminy Drzycim.

Na terenie gminy nie funkcjonuje straż gminna.

Ochrona przeciwpożarowa realizowana jest przez 7 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, zlokalizowanych w Drzycimiu, Gródku, Jastrzębiu, Sierosławiu, Gackach, Biechówku, Dąbrówce. W stosunku do powierzchni gminy i liczby sołectw oraz w porównaniu do innych gmin, struktury OSP ocenić należy jako dosyć rozbudowane. Jednostka w Drzycimiu działa w strukturach krajowego systemu ratownictwa (KSRRG). W 2002 roku na terenie gminy miało miejsce 13 pożarów, w tym 4 pożary budynków mieszkalnych. Jest to liczba nie wyróżniająca gminy na tle innych gmin powiatu. Ponadto straż pożarna interweniowała w 57 tzw. „miejscowych zagrożeniach” (tj. katastrofach, awariach, wypadkach i innych zagrożeniach życia i mienia). Wszystkie jednostki OSP w gminie zgłaszają duże potrzeby dotyczące poprawy wyposażenia. Najważniejsze wymagane inwestycje to budowa remizy dla OSP w Gródku oraz zakup samochodów gaśniczych dla OSP w Drzycimiu (samochód średni lub ciężki) oraz OSP w Sierosławiu (samochód lekki lub średni). Ponadto wymagane są motopompy pływające (Drzycim i Gródek), aparaty nadciśnieniowe (Drzycim i Gródek), ubrania pożarnicze (Drzycim, Gródek, Sierosław, Gacki).

Instytucjonalna obsługa kultury oraz aktywność społeczna mieszkańców

Instytucjonalna obsługa kultury na terenie gminy jest bardzo słabo rozwinięta - jedyne instytucjami kulturalnymi są Biblioteka Gminna i świetlica w Drzycimiu. Biblioteka posiada 22,6 tys. woluminów, co jest wielkością dosyć dużą na tle innych wiejskich bibliotek. Liczba czytelników wynosi ok. 700 osób, co w stosunku do liczby mieszkańców jest wartością przeciętną w powiecie, jednak średnia liczba wypożyczeń przez 1 czytelnika, wynosząca 18 pozycji rocznie jest najwyższa na obszarach wiejskich powiatu (warto jednak zauważyć, że w innych powiatach czytelnictwo jest wyższe, stąd przeciętna dla obszarów wiejskich województwa wynosi nieco ponad 20).

W gminie brakuje spotykanych w innych gminach ośrodków kultury, mała jest także liczba świetlic wiejskich, należałoby także rozważyć utworzenie filii biblioteki. Szczególnie mieszkańcy Gródka, bardzo dużej nawet w skali województwa wsi, są słabo obsłużeni w zakresie instytucji kultury.

Na tle innych gmin relatywnie niska jest też szeroko rozumiana aktywność społeczna. Jej jedynym przejawem jest działalność Towarzystwa Rozwoju Gminy Drzycim, którego celem jest szeroko rozumiany rozwój gminy, między innymi poprzez wspieranie inicjatyw gospodarczych, w tym zakresie rozwoju agroturystyki, działań mających na celu rozwój oświaty i kultury, służby zdrowia i opieki społecznej, a także wszelkich innych działań inicjujących rozwój gminy oraz niosących pomoc

osobom znajdującym się w trudnej sytuacji socjalno-bytowej i osobom niepełnosprawnym. Towarzystwo wydaje kwartalnik „Wieści Gminne” (w nakładzie 250 egz.).

Spośród różnych form szeroko rozumianej aktywności społecznej, na obszarach wiejskich województwa najliczniej reprezentowana jest aktywność sportowa. Na terenie gminy działa tylko jeden klub sportowy LZS „Korona” Drzycim, zrzeszający 23 zawodników w sekcji piłki nożnej i uczestniczący w rozgrywkach klasy B.

Spośród organizowanych na terenie gminy imprez wymieniłem należy coroczne festyny gminne (organizowane w Drzycimiu w ostatnią sobotę lipca) oraz coroczne „Cross Diabelski” w Gródku (pierwsza sobota maja).

Aktywność kulturalna mieszkańców jest uznawana za ważny czynnik rozwoju obszarów. Uważa się, iż sprzyja ona integracji gminnej społeczności oraz jest ważnym elementem tworzenia gminnego społeczeństwa obywatelskiego. Istnieje wiele przykładów aktywizacji gospodarczej obszarów, która miała miejsce jako następstwo inicjatyw podejmowanych przez społeczność lokalną. Z tego względu bardzo małą aktywność społeczną i kulturalną mieszkańców gminy ocenić należy jako czynnik niezbyt korzystny. W gminach wiejskich województwa obserwuje się bardzo zróżnicowany poziom zaangażowania mieszkańców w działalności kulturalne, społeczne, polityczne, sportowe – począwszy od gmin, których mieszkańcy z dużym zaangażowaniem kultywują lokalne tradycje i folklor (koła gospodyń, zespoły folklorystyczne), gdzie działają lokalne struktury partii politycznych, wydaje się lokalną prasę, działa po kilka sekcji sportowych dla młodzieży i dorosłych, organizowane są cykliczne imprezy kulturalne czy festyny integrujące mieszkańców i często stanowiące atrakcję dla przyjezdnych, gdzie aktywną działalność prowadzą domy kultury, a skończywszy na gminach, gdzie praktycznie brak jakiegokolwiek aktywności. Niestety gmina Drzycim należy do obszarów, w których te działalności są bardzo słabo rozwinięte, czego przyczyną w dużym stopniu może być niedorozwój instytucji kulturalnych, które zazwyczaj organizują i koordynują szeroko rozumiane życie kulturalne mieszkańców. Warto zauważyć, że mieszkańcy odczuwają potrzebę uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach, czego dowodzą wyniki ankiety, w której duża część respondentów wskazywała z jednej strony na konieczność rozwoju instytucji kultury w gminie, a jednocześnie na potrzebę ożywienia życia kulturalnego.

Poczta i telekomunikacja

Obszar gminy obsługiwany jest przez 1 urząd pocztowy w Drzycimiu (kod 86-140). Wprawdzie gmina nie należy do dużych powierzchniowo, a jej siedziba położona jest centralnie, jednak wydaje się to zbyt małą liczbą placówek dla sprawnej i wygodnej dla mieszkańców obsługi. Warto zauważyć, że urzędy pocztowe pełnią coraz częściej także rolę placówek obsługi finansowej, a potrzeby ludności w tym zakresie są coraz większe. W ostatnich latach obserwuje się tendencję do likwidowania urzędów pocztowych (w formie przejściowej przed pełną likwidacją tworzone są agendy pocztowe), co skutkuje pogorszeniem warunków obsługi mieszkańców (jeszcze przed kilkoma laty w gminie istniał drugi urząd pocztowy).

Ze względu na duże zapotrzebowanie pożądane byłoby utworzenie placówki pocztowej (urzędu lub agendy) w Gródku.

Usługi telekomunikacyjne (telefonii stacjonarna) realizuje Telekomunikacja Polska S.A. Centrale mieszczą się w Drzycimiu (nowoczesna centrala cyfrowa) oraz w Gródku. Gmina znajduje się w zasięgu sieci telefonii komórkowych, choć nie na całym jej obszarze są dobre warunki propagacji fal (problemy dotyczą leżącego w dolinie Wdy Gródka).

Obsługa finansowa

Obsługę finansową mieszkańców i podmiotów gospodarczych realizuje działający w Drzycimiu Oddział Bank Spółdzielczego w Osiu. Podstawową obsługę zapewnia także urząd pocztowy, a szeroki zakres usług i większy wybór placówek bankowych oferuje siedziba powiatu. Placówki Banku Spółdzielczego działają także w siedzibach sąsiednich gmin.

Kościół

Na terenie gminy działają 3 kościoły parafialne - w Drzycimiu (z kościołem filialnym w Gródku), Sierosławiu i Dólsku. Największy zasięg terytorialny ma parafia w Drzycimiu – obejmuje miejscowości środkowej i północnej części gminy. Parafia w Sierosławiu obejmuje także północną część gminy Lniano. Południowa część gminy jest obsługiwana przez kościół parafialny w Dólsku (w przeciwieństwie do poprzednich parafii należących do dekanatu jeżewskiego, parafia w Dólsku należy do dekanatu świeckiego).

Dziewiętnastowieczne kościoły w Drzycimiu i Dólsku są obiektami zabytkowymi (kościół w Drzycimiu powstał w latach 1863-65 na miejscu drewnianego kościoła z XVI w., ma wystrój z XVIII i XIX w.; świątynia w Dólsku zbudowana została w 1880 roku jako ewangelicka).

Tab. Podstawowe dane o parafiach na terenie gminy Drzycim

miejsowość	parafia	dekanat	obsługiwany obszar
Drzycim	Matki Boskiej Pocieszenia	jeżewski	Dąbrówka, Drzycim, Gacki, Jastrzębie, Krakówek, Lubodzież (gm. Lniano), Sierosławek, Sławie, Rówienica, Wery
Gródek	kościół filialny p.w. Miłosierdzia Bożego przy parafii MBP		Gródek, Leosia, Kaliska
Sierosław	Świętych Apostołów Piotra i Pawła	jeżewski	Sierosław, Zalesie Szlacheckie (gm. Lniano), Brzemiona (gm. Lniano)
Dólsk	Świętego Antoniego Padewskiego	świecki	Bedlenki, Biechowo, Biechówko, Kłuffa (gm. Świecie), Lubocheń, Mały Dólsk, Wyrwa

Źródło: www.pelplin.diecezja.org

Warunki mieszkaniowe

Według danych NSP w 2002 roku na terenie gminy znajdowało się 1359 mieszkań, w tym 1339 to mieszkania zamieszkałe na stałe. W strukturze własnościowej mieszkań zaznacza się wyraźna dominacja mieszkań będących własnością prywatną – osób fizycznych – jest to typowa sytuacja obserwowana na obszarach wiejskich, zwłaszcza w rejonach rolniczych, gdzie większość mieszkań stanowi indywidualna zabudowa gospodarstw rolnych. W gminie Drzycim do prywatnych właścicieli (osób fizycznych) należy 1075, czyli nieco ponad 80% wszystkich mieszkań w gminie. Są one zamieszkiwane przez 82% mieszkańców gminy. Oprócz mieszkań właścicieli indywidualnych, znacząca jest liczba mieszkań będących własnością spółdzielni mieszkaniowej – 155 mieszkań, czyli prawie 12% ogółu. Gmina posiada 43 mieszkania, Skarb Państwa – 36, a mieszkania zakładowe to 25 lokali. Szczegółowe informacje na temat struktury mieszkań w gminie przedstawiono w tabeli. Z jej interpretacji wynika, że najkorzystniejsze warunki lokalowe oferują mieszkania osób fizycznych (właścicieli prywatnych) bowiem charakteryzują się największą przeciętną powierzchnią (pod tym względem są większe od mieszkań pozostałych właścicieli o 25-30 m², mają też największą liczbę izb (jako izbę rozumie się pokój lub kuchnię, posiadające okno oraz powierzchnię co najmniej 4 m²) oraz największą liczbę izb i największą powierzchnię w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Tab. Podstawowe informacje o mieszkaniach w gminie Drzycim

	ogółem	osób fizycznych	spółdzielni mieszkaniowych	gminy	Skarbu Państwa	zakładów pracy	pozostałych podmiotów
liczba mieszkań ogółem	1359	1090	157	44	36	25	7
mieszkania zamieszkałe na stałe							
liczba mieszkań	1339	1075	155	43	36	25	5
izby	5259	4379	528	129	119	86	18
powierzchnia użytkowa	99207	85271	7821	2323	2017	1416	359
liczba mieszkańców zamieszkujących	5016	4134	516	127	144	90	5
przeciętna powierzchnia (m ²)	74,1	79,3	50,5	54,0	56,0	56,6	71,8
przeciętna liczba izb (m ²)	3,9	4,1	3,4	3,0	3,3	3,4	3,6
przeciętna liczba izb (na 1 mk)	1,0	1,1	1,0	1,0	0,8	1,0	3,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów NSP 2002 r.

Porównując wskaźniki mieszkaniowe gminy Drzycim ze średnimi na obszarach wiejskich powiatu świeckiego i województwa kujawsko-pomorskiego, należy stwierdzić iż sytuacja w gminie jest typowa i nie odbiega zasadniczo od średnich. Nieco gorszy jest wskaźnik przeciętnej powierzchni mieszkania (w gminie ok. 74 m², podczas gdy przeciętnie w powiecie i średnio w województwie o ok. 5 m² więcej), za to korzystniejszy jest wskaźnik przeciętnej liczby osób zamieszkujących mieszkanie (w gminie 3,75 podczas gdy przeciętnie ok. 4).

Spośród mieszkań zamieszkałych na stałe, największa część liczy 3 izby (czyli w praktyce kuchnię i 2 pokoje) – jest ich 441, czyli 1/3 ogółu. Liczna jest też grupa mieszkań z 4 izbami – 389 (czyli 29%) oraz dużych i bardzo dużych mieszkań o liczbie izb wynoszącej lub przekraczającej 5 – 359 (czyli 27%). Stosunkowo mała jest liczba mieszkań małych i bardzo małych – o 2 izbach – 127 (9%) i 1 izbie – 23 (czyli niespełna 2%). W tych najmniejszych mieszkaniach (o 1 lub 2 izbach) zamieszkuje jednak ok. 10% wszystkich gospodarstw domowych i 8% ogółu mieszkańców gminy. W mieszkaniach największych (o 4, 5 lub więcej izb) zamieszkuje aż 59% gospodarstw domowych i ponad 63% mieszkańców gminy. Struktury te są zbliżone do średnich dla obszarów wiejskich województwa.

Pod względem wieku mieszkań, w gminie dominuje zabudowa stara – aż ¼ mieszkań powstała przed rokiem 1918, dalsze 16% do roku 1944 (czyli łącznie 40% mieszkań liczy co najmniej 60 lat). Znacząca liczba mieszkań powstała do roku 1970 – dalsze 29% ogółu (a więc prawie 70% mieszkań pochodzi sprzed roku 1970). Po roku 1989 powstały tylko 64 mieszkania, a obecnie w budowie jest 18, łącznie stanowią one 6% ogółu mieszkań w gminie. Warto zauważyć, że począwszy od roku 1989 budują tylko osoby fizyczne.

Struktura wiekowa mieszkań pokrywa się z udziałem osób je zamieszkujących – aż 23% ludności zamieszkuje mieszkania powstałe przed lub w czasie I wojny światowej, czyli liczące ponad 85 lat, a łącznie prawie 40% ludności zamieszkuje lokale powstałe do 1944 roku. Mieszkania najnowsze (powstałe po 1989 roku lub ciągle w budowie) zamieszkuje tylko 330 osób, czyli ok. 6,5% mieszkańców.

Pod względem struktury wieku mieszkań gmina wypada niekorzystnie na tle obszarów wiejskich województwa. Przede wszystkim notuje znacznie wyższy udział mieszkań starych – przeciętnie w województwie (na obszarach wiejskich) mieszkania powstałe przed rokiem 1918 stanowią tylko 16% ogółu (gmina – 24%). W latach 70-tych w województwie powstało 16% ogółu mieszkań (gmina – 12%), w latach 80-tych – 15% (gmina – 12%), w latach 90-tych – ponad 8% (gmina – niespełna 5%). Tym samym po roku 1971 na obszarach wiejskich województwa powstało ok. 40% wszystkich mieszkań, w gminie tylko 30%.

Tab. Porównanie ruchu budowlanego w gminach powiatu świeckiego (dane łączne za okres 1991-2001)

gmina	mieszkania oddane do użytku	wskaźnik oddanych mieszkań na 1000 mieszkańców
Bukowiec	40	7,5
Dragacz	57	7,7
Drzycim	42	8,2
Jeżewo	88	11,2
Lniano	47	11,3
Nowe (obszary wiejskie)	38	8,1
Osie	80	15,1
Pruszcz	111	11,6
Świecie (obszary wiejskie)	81	11,4
Świątkowo	32	9,4
Warlubie	48	7,3
razem obszary wiejskie powiatu	664	10,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Gmina cechuje się stosunkowo małym ruchem budowlanym. W okresie 1991 – 2001 oddano do użytku tylko 42 mieszkania, z tego 14 w roku 1994, a 10 w 1995. W okresie tym zdarzały się lata, gdy nie oddawano do użytku żadnego lokalu mieszkalnego (np. w latach: 1991, 1996, 2000, 2001). Ruch budowlany w gminie na tle powiatu świeckiego jest niski – wskaźnik oddanych mieszkań wynosi tu nieco ponad 8/1000 mk, podczas gdy w wielu gminach przekraczał 11/1000 mk, a tylko w 4 był nieznacznie niższy, niż w gminie Drzycim.

Podkreślić jednak należy, iż liczba mieszkańców gminy tylko bardzo nieznacznie się zmienia, co może tłumaczyć minimalne tempo wzrostu liczby mieszkań.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, w 2002 roku wyposażenie mieszkań w infrastrukturę techniczną przedstawiało się następująco (na 1339 mieszkań zamieszkałych na stałe):

- mieszkania wyposażone w wodociąg – 1270
- w tym mieszkania wyposażone w wodociąg z sieci – 1182
- mieszkania wyposażone w ustęp spłukiwany – 1082
- w tym mieszkania wyposażone w ustęp spłukiwany z odprowadzeniem do sieci – 477
- mieszkania wyposażone w łazienkę – 1070
- mieszkania wyposażone w ciepłą wodę – 999
- w tym w ciepłą wodę ogrzewana poza mieszkaniem (doprowadzana siecią) - 106
- mieszkania wyposażone w gaz sieciowy – 0
- mieszkania wyposażone w gaz z butli – 994
- mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie zbiorowe – 206
- mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie indywidualne – 597
- mieszkania ogrzewana za pomocą pieców – 525

Na tle obszarów wiejskich województwa wyposażenie mieszkań w media ocenić należy jako korzystne. Prawie powszechny jest dostęp do wodociągu, a pomimo bardzo szybkiego rozwoju sieci wodociągowych na terenie regionu, w wielu gminach nie jest to wciąż standard, wysoki jest udział mieszkań z kanalizacją odprowadzaną do sieci (1/3 wszystkich mieszkań), jak na obszary wiejskie bardzo wysoki jest odsetek mieszkań obsługiwanych przez zbiorowe systemy ogrzewania. Także na tle powiatu świeckiego wskaźniki notowane w gminie są bardzo korzystne. Uwagę zwraca przede wszystkim lepsze wyposażenie w sieć wodociągową i kanalizacyjną oraz zbiorowe systemy ogrzewania. Jedyne parametry w zakresie którego gmina zasadniczo odstaje od średniej, to mieszkania wyposażone w gaz butlowy.

Tab. Odsetek ogółu mieszkań wyposażonych w instalacje – porównanie gminy Drzycim i obszarów wiejskich powiatu świeckiego.

wyposażenie	obszary wiejskie powiatu	gmina Drzycim
wodociąg razem	93,9	94,8
wodociąg z sieci	78,5	88,7
ustęp	81,2	80,6
ustęp odprowadzany do sieci	25,6	35,5
łazienka	80,3	79,7
ciepła woda	69,9	74,5
gaz z sieci	0,0	0,0
gaz z butli	82,0	74,0
c.o. zbiorowe	9,1	15,3
c.o. indywidualne	52,4	44,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów NSP 2002 r.

Pomoc społeczna

Trudna sytuacja społeczno-gospodarcza kraju powoduje sukcesywne pogarszanie warunków życia znacznej części mieszkańców. Podstawowymi przyczynami niskiej jakości życia są przede wszystkim: wysoki poziom bezrobocia i mała wysokość świadczeń społecznych – rent i emerytur, przy rosnących kosztach utrzymania; w części gospodarstw domowych trudna sytuacja związana jest także z wystąpieniem patologii rodzinnych. Gmina Drzycim należy do obszarów, w których dodatkowym czynnikiem obciążającym są niezbyt korzystne warunki prowadzenia gospodarki rolnej, powodującej nie tylko brak wystarczającej dochodowości, ale wprost ubożenie i dekapitalizacją majątku (mieszkań, zabudowań gospodarczych, maszyn) grupy osób utrzymujących się z rolnictwa; ponadto typowe dla obszarów wiejskich struktury społeczne pośrednio pogarszają sytuację części ludności (wysoki udział ludności starszej, w zdecydowanej większości o niskim poziomie dochodów uzyskiwanych ze świadczeń emerytalno-rentowych).

Zapotrzebowanie na świadczenia w ramach pomocy społecznej jest duże, a w ostatnich latach liczba rodzin korzystających z pomocy sukcesywnie rośnie – w roku 2001 było to 486 rodzin, w 2002 – 573, a w 2003 – 575. Oznacza to, że przynajmniej 35-40% rodzin korzysta ze świadczeń. Zwiększyła się także wielkość środków przeznaczanych na zadania własne gminy w tym zakresie – 3 lata temu było to ok. 40 tys. zł, podczas gdy w poprzednich dwóch latach – około 50 tys. zł.

W 2003 roku struktura wydatków na poszczególne rodzaje świadczeń była następująca:

Zadania zlecone (finansowane z dotacji z budżetu państwa):

zasiłki	28 243 zł
zasiłki stałe wyrównawcze	34 074 zł
zasiłki okresowe gwarant.	11 686 zł
zasiłki okresowe specjalne	100 zł
zasiłki okresowe	26 337 zł
renty socjalne	168 677 zł
zasiłki z tytułu ochrony macierzyństwa	23 217 zł
zasiłki z tytułu kłeski żywiołowej	8 141 zł

Zadania własne:

zasiłki celowe i pomoc w naturze	45 573 zł
schronienie	350 zł
sprawienie pogrzebu	4 065 zł

Najczęstszymi przyczynami udzielania pomocy są, podobnie jak w innych gminach: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-

wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych), sieroctwo, bezdomność, potrzeba ochrony macierzyństwa, alkoholizm lub narkomania.

Znaczącą formą pomocy rodzinom ubogim realizowaną z budżetu gminy jest dożywianie uczniów w szkołach (w tym uczniów z terenu gminy uczęszczających do szkoły specjalnej w Świeciu) – zagadnienie to, bardzo sprawnie załatwiane i realizujące wszystkie obecne potrzeby w tym zakresie, zostało bliżej scharakteryzowane w części dotyczącej szkolnictwu w gminie.

Podsumowując, należy stwierdzić iż zakres i wielkość udzielanej pomocy społecznej jest bezpośrednim wskaźnikiem trudnych warunków bytowych znacznej części mieszkańców gminy. **Niezwykle niepokojący jest fakt, że prawdopodobnie około 40% mieszkańców dotkniętych jest problemem ubóstwa, a stan ten trwa od co najmniej kilku lat.** Przedstawione analizy wskazują, iż zagadnienie to (bardzo złe warunki materialne dużej części mieszkańców gminy) jest najważniejszym obecnym problemem rozwoju gminy, jednak problem ten jest skutkiem bardzo złej sytuacji w kilku innych aspektach funkcjonowania gospodarki gminy i nie może być rozwiązany wyłącznie poprzez doskonalenie sposobu funkcjonowania opieki społecznej i zwiększanie środków przeznaczanych na ten cel. Jak się wydaje podstawowymi sposobami poprawy warunków bytowych, są: zwiększenie poziomu zatrudnienia mieszkańców gminy (redukcja bezrobocia) oraz zwiększenie efektywności prowadzenia gospodarki rolnej. Istotnym zagadnieniem, jednak niemożliwym do osiągnięcia w przewidywalnej perspektywie, jest wzrost siły nabywczej świadczeń emerytalno-rentowych stanowiących podstawę dochodów już obecnie znaczącej, a według prognoz – zwiększającej się, części mieszkańców.

SFERA GOSPODARCZA

Przedsiębiorczość

W 2002 roku na terenie gminy działało 199 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON. Z tej liczby 10 podmiotów należało do sektora publicznego (są to jednostki samorządowe lub użyteczności publicznej – urząd gminy, szkoły, przychodnia lekarska), a 189 do sektora prywatnego (w tej liczbie 153 to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą).

Gmina koncentruje 0,11% ogółu firm zarejestrowanych na terenie województwa oraz 0,45% firm działających na terenach wiejskich. W skali powiatu, gmina koncentruje 3,1% ogółu firm i 5,8% firm zarejestrowanych na obszarach wiejskich.

Pod względem formy prawnej, 8 podmiotów to spółki handlowe (w tym 2 z udziałem kapitału zagranicznego), 8 to spółki cywilne, 5 spółdzielnie, a 153 osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Na terenie gminy nie działa żadne przedsiębiorstwo państwowe.

Pod względem struktury branżowej, podobnie jak w innych obszarach, zdecydowanie dominują usługi rynkowe – firm w tej grupie jest aż 116 (czyli ponad 58%), kolejną grupę stanowią firmy sektora przetwórstwa przemysłowego (39 firm), bardzo zbliżona jest liczba podmiotów prowadzących działalność w usługach nierynkowych (szeroko rozumiana obsługa ludności) – 31 firm i firmy działające w rolnictwie (nie uwzględnia się tu rolników indywidualnych) – 13 firm. Struktura ta jest zbliżona do obserwowanych w innych gminach powiatu – zaznacza się jedynie bardzo wysoki udział usług nierynkowych (15,6%) – dobry stan rozwoju tego sektora potwierdza także wskaźnik liczby firm na 1000 mk, który jest o połowę lepszy niż przeciętnie na obszarach wiejskich powiatu, a gmina tylko minimalnie ustępuje najlepszej w powiecie - gminie Dragacz.

Spośród 153 firm prowadzonych przez osoby fizyczne, największa liczba działa w handlu i naprawach (53), czyli ponad 1/3. Pozostałe osoby prowadzące działalność gospodarczą mają firmy z zakresu: przetwórstwa przemysłowego (16), transportu (16), budownictwa (15), obsługi nieruchomości (14). 6 firm prowadzi działalność w zakresie hoteli i restauracji.

Podmioty działające na terenie gminy skoncentrowane są przede wszystkim w największych miejscowościach – według danych z 2000 r. (wówczas US w Bydgoszczy podawał, że na terenie gminy działało ok. 180 firm), połowa zlokalizowana jest w Drzycimiu (wówczas 92 podmioty), a około 50 (czyli ponad ¼ w Gródku). Po około 10 firm miały Jastrzębie i Sierosław, a pozostałe miejscowości notowały jedynie pojedyncze podmioty lub w ogóle nie działały w nich żadne firmy.

Wśród działalności prowadzonych na terenie gminy specjalistyczny charakter mają: elektrownia wodna w Gródku oraz zakłady przetwórstwa mięsnego „Kier” w Jastrzębiu. Ze względu na specyfikę prowadzonych przez nie działalności i brak danych, trudno ustalić jaki jest ich udział w ogólnej wojewódzkiej, czy nawet powiatowej produkcji (odpowiednio: energii elektrycznej i przetworów mięsnych). Prawdopodobnie mają one stosunkowo niewielkie znaczenie w skali województwa (choć zaznaczają się w skali powiatu), jednak ze względu na specjalistyczny (w przypadku elektrowni – wysoce specjalistyczny) charakter – wyróżniają się na tle innych działalności, jak też zaznaczają się na tle innych gmin.

Analiza istotnych dla oceny stanu przedsiębiorczości wskaźników ilościowych i jakościowych, prowadzi do wniosku, iż gmina należy do obszarów o niskim poziomie rozwoju przedsiębiorczości, zarówno w porównaniu do pozostałych obszarów wiejskich powiatu, jak też do średnich wartości wojewódzkich:

- wskaźnik przedsiębiorczości (liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w odniesieniu do liczby mieszkańców), wynosi w gminie 39,3/1000 mk, przy średniej dla obszarów wiejskich powiatu równej 53,1/1000 mk i średniej wojewódzkiej dla obszarów wiejskich – 56,3/1000. Na terenie powiatu, tylko obszary wiejskie gminy Nowe notują gorsze wskaźniki przedsiębiorczości, pozostałe wskaźniki lepsze, lub znacznie lepsze - najlepsze wskaźniki prezentują: Dragacz (69,4/1000) i Pruszcz (65,3/1000), a 5 innych gmin notuje wskaźniki powyżej 48/1000 mk. W stosunku do obszarów o najkorzystniejszych wskaźnikach w województwie (a gmina lokuje się wśród najsłabszych gmin pod tym względem) gmina notuje wskaźnik ponad 3-krotnie gorszy.
- aktywność osób fizycznych w prowadzeniu firm jest również niska – wskaźnik wynosi tu 30,2/1000 przy średniej powiatowej równej 43,7/1000 i wojewódzkiej wynoszącej 47,2. We wszystkich rodzajach działalności wskaźniki liczby firm na 1000 mk są w gminie gorsze, lub znacznie gorsze (dotyczy to tak ważnych sektorów jak przetwórstwo przemysłowe, budownictwo, czy handel i naprawy), niż przeciętnie w powiecie i na obszarach wiejskich województwa (szczegółowe zestawienie w tabeli).
- gmina notuje bardzo niskie wskaźniki także w zestawieniu firm według sektorów – w przetwórstwie wskaźnik w gminie jest o 40% niższy, a w usługach rynkowych – o 30% niższy, niż przeciętnie; korzystna sytuacja ma miejsce jedynie w sektorze usług nierynkowych (szczegółowe zestawienie w tabeli).
- na tle innych obszarów wiejskich powiatu, gmina notuje także bardzo małe bezwzględne liczby firm, w tym także w podziale na poszczególne sektory. Na terenie gminy działa 199 firm, a mniejszą liczbę notują tylko gminy: Nowe (na obszarach wiejskich – 151) i Świekatowo (173). Znacznie większą liczbę notują gminy: Pruszcz (607 firm), Dragacz (496), Świecie (417 na obszarach wiejskich), Jeżewo (364). Nawet gmina Lniano, którą zamieszkuje o ponad 1/5 mniej mieszkańców, ma większą liczbę zarejestrowanych firm. Pod względem liczby firm w usługach rynkowych (w gminie 116), znacznie większą liczbę notują gminy Pruszcz (356), Dragacz (351), Świecie (275), a większą Jeżewo, Warlubie, Bukowiec, Osie, a nawet znacznie mniejsze Lniano. W sektorze usług nierynkowych gmina notuje bardzo dużą liczbę firm – aż 31 – większą notują tylko Dragacz i Pruszcz. Bardzo mała - najmniejsza w powiecie - jest liczba firm działających w rolnictwie (13) – każda z gmin notuje większą liczbę takich podmiotów, przy czym w gminach Osie, Warlubie, Jeżewo, Dragacz, Pruszcz, Świecie, Świekatowo liczba ta jest 2-3 krotnie większa, a nawet w najmniejszej gminie powiatu – Świekatowo – firm tych jest 26. Bardzo mała jest też liczba firm prowadzących działalność w przetwórstwie (przemysłe i rzemieślnicze) - wynosi

ona tylko 39 (tylko gmina Bukowiec notuje mniejszą liczbę – 38), podczas gdy w gminie Pruszcz 173, na obszarach wiejskich gminy Świecie – 100, a w 6 innych gminach – powyżej 60.

Tab. Porównanie wskaźników przedsiębiorczości (na 1000 mk; 2002 r.).

rodzaje działalności	Drzycim	średnio obszary wiejskie powiatu	średnio obszary wiejskie województwa	lokata gminy wśród 11 obszarów wiejskich powiatu
podmioty gospodarcze ogółem	39,3	53,1	56,3	10
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	30,2	43,7	47,2	10
w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w działalnościach:				
przetwórstwo przemysłowe	3,2	5,6	5,4	9
budownictwo	3,0	5,1	5,6	11
handel i naprawy	10,5	16,2	17,1	10
hotele i restauracje	1,2	1,4	1,2	8
transport	3,2	4,5	4,5	7
pośrednictwo finansowe	1,0	1,6	1,4	7
obsługa nieruchomości i firm	2,8	2,9	3,6	6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Tab. Porównanie wskaźników przedsiębiorczości według rodzajów działalności (na 1000 mk; 2002 r.).

rodzaje działalności	Drzycim	średnio obszary wiejskie powiatu	średnio obszary wiejskie województwa	lokata gminy wśród 11 obszarów wiejskich powiatu
sektor rolniczy	2,6	4,6	6,7	11
sektor przemysłowy	7,7	12,5	12,7	10
usługi rynkowe	22,9	32,0	33,4	9
usługi nierynkowe	6,1	4,1	3,4	2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów US w Bydgoszczy.

Analiza stanu rozwoju przedsiębiorczości w gminie prowadzi do następujących wniosków:

1. Gmina należy do obszarów o najsłabiej rozwiniętej przedsiębiorczości w regionie.
2. Stanowi to ważne zagrożenie dalszego rozwoju gminy i bardzo niekorzystnie wpływa na jakość życia mieszkańców (niskie dochody mieszkańców, wysokie bezrobocie, konieczność dojazdów do pracy).
3. Poziom przedsiębiorczości jest uznawany za jeden w wyznaczników konkurencyjności danego obszaru – w tym kontekście atrakcyjność inwestycyjna gminy jest postrzegana gorzej, niż lepiej rozwiniętych gospodarczo obszarów.
4. Analiza obecnego stanu rozwoju przedsiębiorczości wskazuje także na pewne rezerwy i możliwości aktywizacji gospodarczej – w innych obszarach wiejskich o podobnych uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych notuje się często korzystniejsze wskaźniki przedsiębiorczości, co przy korzystnym układzie osadniczym w gminie (koncentracja zaludnienia sprzyja rozwojowi firm) wskazuje, iż przy jej potencjale demograficznym, jest w stanie utrzymać się dodatkowo przynajmniej ok. 70 podmiotów (wówczas gmina notowałaby wskaźnik porównywalny ze średnim powiatowym), co z kolei wiąże się z utworzeniem co najmniej 150 – 200 miejsc pracy. Sąsiednie gminy Świekatowo i Lniano, prezentujące podobne uwarunkowania, notują znacznie korzystniejsze wskaźniki (odpowiednio 50 i 56/1000 mk), niż gmina Drzycim. Jak się wydaje, szczególnie duże rezerwy dotyczą przetwórstwa rolnego i działalności wytwórczych, czemu dodatkowo sprzyja dobra dostępność komunikacyjna i bliskość dużych rynków zbytu oraz działalnościami turystycznym (w tym gastronomii i hotelarstwa), czemu sprzyjają dobre uwarunkowania rozwoju turystyki i bliskość terenów o ugruntowanej renomie obszarów gwarantujących udany wypoczynek.

Rolnictwo

Użytkowanie gruntów. Struktura własnościowa

W strukturze użytkowania gruntów na terenie gminy przeważają użytki rolne zajmujące w 2001 roku 6473 ha, czyli 62,1% ogólnej powierzchni gminy. Lasy i grunty leśne zajmują 3450 ha (32% powierzchni) a pozostałe grunty (grunty zabudowane, pod wodami, pod drogami, itp.) - 869 ha, czyli 8% powierzchni ogólnej. Wśród użytków rolnych prawie 92% zajmują grunty orne, niespełna 5% łąki (wraz z pastwiskami prawie 8%), a poniżej 0,5% sady.

W porównaniu ze średnią powiatową, uwagę zwraca wyższy udział użytków rolnych i nieco niższy lasów (jednocześnie jednak tylko 3 gminy – Osie, Warlubie i Jeżewo - spośród 11 w powiecie notują wyższą lesistość), natomiast na tle średniej dla województwa udział lasów jest znacznie (o połowę) wyższy, a udział użytków rolnych – trochę niższy.

Warto zauważyć, że wśród gmin powiatu gmina posiada najwyższy udział gruntów ornych wśród całej powierzchni użytkowanej rolniczo. Jest to skutkiem bardzo małej powierzchni łąk i pastwisk – nieznacznie mniejszy udział łąk w powierzchni ogólnej notuje tylko gmina Pruszcz, a w większości gmin powiatu udział łąk w powierzchni użytków rolnych wynosi ok. 10, choć w kilku przekracza 15%. Średni udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych wynosi w powiecie 16%, podczas gdy w gminie tylko połowę tej wartości. Podobnie jak w pozostałych gminach powiatu, praktycznie żadnej roli w strukturze gruntów nie odgrywają sady – w powiecie tylko w gminach Świecie i Pruszcz zaznacza się ich obecność (w mieście Świeciu – 10% powierzchni użytków rolnych, na terenach wiejskich gminy Świecie – 2,6%, a w gminie Pruszcz – 1,6%).

Tab. Struktura użytkowania gruntów w gminie i jej porównanie ze strukturami powiatowymi i wojewódzkimi

	ogólna pow. gruntów	użytki rolne razem	grunty orne	sady	łąki	pastwiska	lasy i grunty leśne	pozostałe grunty
powierzchnia [ha]								
ogółem	10792	6473	5950	23	308	192	3450	869
w tym rolnictwo indywidualne	6504	6023	5540	23	289	171	179	302
struktura użytkowania gruntów [% powierzchni]								
gmina Drzycim	100,0	60,0	91,9*	0,4*	4,8*	3,0*	32,0	8,1
powiat świecki – obszary wiejskie	100,0	52,8	84,7*	0,9*	10,2*	4,2*	35,8	11,4
województwo kujawsko-pomorskie - obszary wiejskie	100,0	66,0	87,3*	1,0*	7,9*	3,8*	22,9	11,0
[%] udział sektora indywidualnego w poszczególnych rodzajach użytkowania gruntów								
gmina Drzycim	60,3	93,0	93,1	100,0	93,8	89,1	5,2	34,8

* udział w użytkach rolnych; Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych US w Bydgoszczy

Na terenie gminy przeciętnie na 1 mieszkańca przypada 1,28 ha użytków rolnych. Wskaźnik ten, nazywany wskaźnikiem przestrzeni żywicielskiej, jest w gminie znacznie wyższy od przeciętnego w województwie (ok. 0,5 ha), ale również znacznie wyższy od średniej powiatowej równej 0,8 ha. Wśród gmin powiatu jest on typowy dla gmin o rolniczym charakterze (bardzo zbliżone wartości mają gminy Pruszcz i Lniano) i znacznie wyższy od gmin nierolniczych. Powierzchnia leśna przypadająca przeciętnie na 1 mieszkańca w gminie, wynosząca 0,68 ha, jest ponad 3-krotnie wyższa od średniej wojewódzkiej (0,2 ha) i jednocześnie o ¼ wyższa od średniej powiatowej (0,54 ha).

Na terenie gminy większość gruntów znajduje się we władaniu sektora indywidualnego. Ogólnie około 60% powierzchni gminy jest własnością prywatną, ale wskaźnik ten jest znacznie zaniżony przez lasy i grunty leśne, które tylko w około 5% należą do sektora prywatnego, podczas gdy tereny

użytkowane rolniczą są prywatne w 93% (w najmniejszym stopniu pastwiska – w 89%, natomiast w całości sady, grunty orne w 93%).

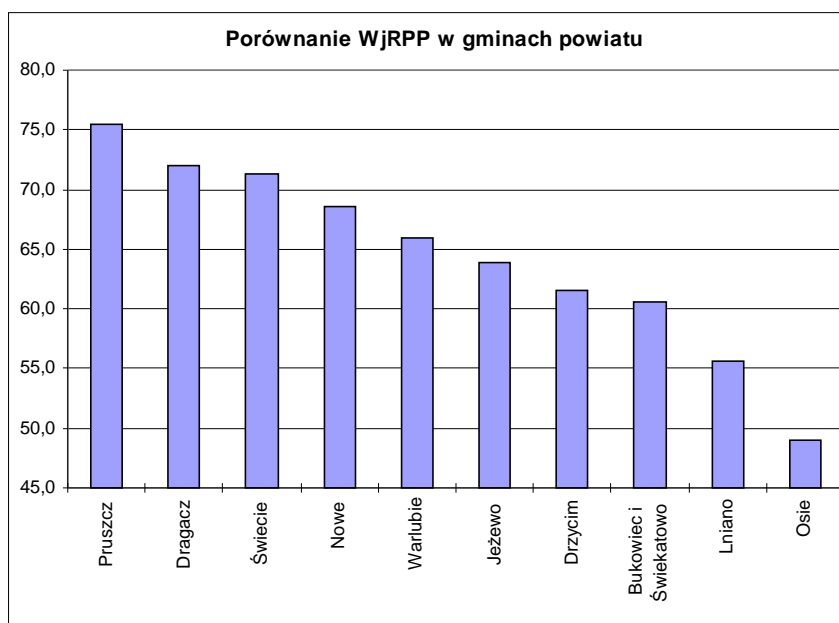
Na terenie gminy funkcjonowały 3 gospodarstwa uspołecznione – w Gródku, Jastrzębiu i Werach (posiadały grunty także w Lubocheniu i Krakówku). Zajmowały się przede wszystkim produkcją trzody chlewnej, bydła opasowego i mlecznego, owiec i produkcją roślinną. Gospodarstwa charakteryzowały się znacznym zatrudnieniem – łącznie około 420 osób, a więc stanowiły bardzo poważne ogniwo gminnego rynku pracy. W latach 90-tych grunty uspołecznione zostały bądź sprzedane, bądź wydzierżawione rolnikom indywidualnym i obecnie w całości użytkowane są przez sektor prywatny.

Przyrodnicze uwarunkowania prowadzenia gospodarki rolnej

Gmina Drzycim charakteryzuje się raczej niesprzyjającymi przyrodniczymi warunkami rozwoju rolnictwa. Pokrywa glebowa użytków rolnych w około 30% składa się ze słabo przydatnych gleb rdzawych (które zazwyczaj są glebami zalesianymi) w około połowie z umiarkowanie przydatnych gleb brunatnych wylugowanych, a tylko w około 10% z przydatnych dla produkcji rolnej gleb brunatnych właściwych i płowych.

Na tle innych gmin powiatu warunki glebowe gminy ocenić należy jako niekorzystne – zdecydowanie gorsze prezentuje gmina Osie, a porównywalne (niekorzystne) gmina Lniano.

Także udział gruntów w poszczególnych klasach bonitacyjnych, wskazuje na relatywnie słabą przydatność gleb. W ogóle nie występują gleby klas I i II, w klasie III jest niespełna 12% gruntów (w tym tylko 2,5% w klasie IIIA). Większość gleb prezentuje klasę IV – łącznie ponad 60%, z tego 36% klasę IVA a ponad 25% - IVB. Znaczący jest udział klasy V – aż 1/5 wszystkich gruntów, a klasy VI – ponad 7%. Pod względem udziału gruntów klas najwyższych: I – III) gmina wyprzedza jedynie gminy Osie i Lniano.

Wskaźnik jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WJRPP), uznawany za najbardziej wiarygodny, syntetyczny miernik uwarunkowań rozwoju rolnictwa, przyjmuje w gminie wartość 61,6 i należy do niskich wśród gmin województwa. Jest gorszy od średniej powiatowej (równiej 65,7), jak również od średniej wojewódzkiej dla byłego bydgoskiego (69,5) i obecnego kujawsko-pomorskiego. Na wskaźnik syntetyczny składają się cząstkowe oceny: warunków glebowych (tu gmina uzyskuje 47 pkt. podczas gdy najlepsze w województwie przekraczają 70 pkt.), warunków klimatycznych (podobnie jak we wszystkich gminach wskaźnik jest bardzo wysoki, choć relatywnie najniższy - wynosi 8,8 pkt.), rzeźby terenu (3,3 pkt. – jest to jeden z najsłabszych w regionie) i warunków wodnych (2,5 pkt. – również bardzo niska nota na tle województwa). Tak więc na niską ocenę WJRPP w gminie składają

się przede wszystkim warunki glebowe, ale także w zakresie innych składowych gmina raczej lokuje się wśród obszarów słabszych.

Tab. Porównanie udziału gruntów ornych poszczególnych klas bonitacyjnych w gminach powiatu (%)

gmina	I	II	III A	III B	IV A	IV B	V	VI	VI Z
Bukowiec i Świekatowo	0,0	0,0	2,7	10,6	32,1	27,3	22,8	4,0	0,4
Dragacz	0,0	6,4	15,4	21,1	28,4	13,8	10,5	3,4	1,0
Drzycim	0,0	0,0	2,5	9,2	35,8	25,5	19,2	7,3	0,5
Jeżewo	0,0	0,1	5,8	24,5	34,5	10,9	12,1	11,6	0,5
Lniano	0,0	0,0	0,2	5,7	25,4	23,7	32,2	10,7	1,9
Nowe	3,3	3,5	10,5	15,7	28,1	14,3	15,3	8,4	0,8
Osie	0,0	0,0	0,1	1,6	22,9	20,9	33,0	17,1	4,3
Pruszcz	0,0	0,8	11,2	28,7	41,7	12,2	5,2	0,2	0,1
Świecie	0,0	2,2	12,5	20,5	34,4	13,8	10,5	4,9	1,2
Warlubie	0,0	0,1	7,4	22,4	28,7	17,6	15,2	8,1	0,5

Źródło: IUNG Puławy

Za pomocne można uznać badania prowadzone przez ATR w Bydgoszczy („Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju rolnictwa”, 1998 rok), z których wynika, iż na tle średnich dla byłego województwa bydgoskiego, produkcyjną jakość gruntów ornych oceniano na 88% średniej wartości wojewódzkiej, a użytków zielonych - na 96%. Relatywnie nisko szacowano przede wszystkim gleby (88% średniej), warunki przyrodnicze (90%) i krajobraz rolniczy (91%), natomiast minimalnie korzystniej od średniej oceniano agroklimat (101%). Łącznie, na podstawie warunków glebowych użytków rolnych, gminę zaliczono do grupy gmin o słabych warunkach (podobnie jak gminy Bukowiec, Świekatowo, Lniano i Osie).

Tab. Porównanie produkcyjnej jakości gleb gmin powiatu świeckiego (wg ATR, 1998)

gmina	prod. jakość gruntów ornych (%)*	prod. jakość użytków zielonych (%)*	ocena łączna warunków glebowych**
Bukowiec	91	98	słabe
Dragacz	107	108	dobrze
Drzycim	88	96	słabe
Jeżewo	96	89	przeciętne
Lniano	79	92	słabe
Nowe	101	119	dobrze
Osie	76	81	słabe
Pruszcz	106	107	dobrze
Świecie	102	110	dobrze
Świekatowo	86	97	słabe
Warlubie	95	113	przeciętne

* na tle byłego województwa bydgoskiego - średnia = 100%

** skala: bardzo dobre, dobre, przeciętne słabe, bardzo słabe

Źródło: „Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju rolnictwa”, 1998 rok, ATR Bydgoszcz

Klasyfikacja gleb według kompleksów rolniczej przydatności wskazuje, iż na terenie gminy najbardziej rozpowszechnione są kompleksy 5-żytni dobry oraz 6-żytni słaby, występujące praktycznie na terenie całej gminy. W południowej części gminy, a także w części środkowej, spotyka się większe wyspowe (wśród gleb kompleksu 5) powierzchnie kompleksu 4-żytniego bardzo dobrego (pszenno-żytniego). Wyspowo występują także niewielkie powierzchnie kompleksu 7-żytniego bardzo słabego (żytnio-lubinowego) oraz bardzo niewielkie powierzchnie najlepszego w gminie kompleksu 2-pszennego dobrego (okolice Jastrzębia) oraz 3-pszennego wadliwego.

Tabela. Warunki rozwoju rolnictwa w sołectwach gminy Drzycim

sołectwo	warunki i problemy rozwoju rolnictwa	kierunki produkcji rolniczej	szacunkowy udział produkcji towarowej	rola rolnictwa w źródłach utrzymania mieszkańców
Biechówko	nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	w Biechówku zdecydowana większość mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa, w Biechowie i Lubocheniu dominuje praca poza rolnictwem
Dąbrówka	problemem są nieuregulowane stosunki wodne wynikające z braku lub nieuregulowania melioracji	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania ludności
Dólsk	nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	brak danych
Drzycim	słabe gleby w Jastrzębiu; nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	rolnictwo nie jest głównym źródłem dochodów ludności – ma znaczenie drugorzędne i/lub uzupełniające – większość pracuje poza rolnictwem
Gacki	nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	większość mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa
Gródek	dobre warunki glebowe i terenowe w dużym gospodarstwie po-PGR-owskim; pozostałe tereny bardzo nieprzydatne dla rozwoju rolnictwa ze względu na rzeźbę terenu i jakość gleb (duży udział V i VI klasy)	produkcja drobiu	produkcję towarową prowadzi gospodarstwo po-PGR-owskie, pozostałe produkują przeważnie na potrzeby własne	rolnictwo nie jest głównym źródłem dochodów ludności – ma znaczenie drugorzędne i/lub uzupełniające – większość pracuje poza rolnictwem
Krakówek	niska jakość części gleb, nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	szacunkowo ponad połowa mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa
Mały Dólsk	niska jakość części gleb	trzoda chlewna, bydło mleczne	brak danych	większość mieszkańców utrzymuje się z zajęć pozarolniczych
Sierosław	niska jakość części gleb, nieuregulowane stosunki wodne (brak lub złe działające melioracje)	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania ludności
Wery	słabej jakości gleby, ponadto problemem są nieuregulowane stosunki wodne wynikające z braku lub nieuregulowania melioracji	trzoda chlewna, bydło mleczne	przeważająca część gospodarstw prowadzi produkcję towarową	szacunkowo około połowy mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa

Źródło: Informacje Urzędu Gminy w Drzycimiu

Podsumowując należy stwierdzić, że relatywnie najlepszymi warunkami glebowymi (które jednak w skali całego województwa należałoby określić co najwyżej jako przeciętne), cechuje się południowa część gminy oraz fragmenty części środkowej.

Analiza głównych uwarunkowań rozwoju rolnictwa w poszczególnych sołectwach wskazuje na raczej niekorzystne uwarunkowania. W większości wiążą się one ze słabej jakości glebami oraz nieuregulowanymi stosunkami wodnymi (brak lub niewłaściwie działające melioracje). W sołectwie Gródek zwraca się ponadto uwagę na niekorzystną rzeźbę terenu. W prawie wszystkich sołectwach jako dominujący kierunek produkcji wskazuje się chów trzody oraz bydła mlecznego; we wszystkich sołectwach dominuje produkcja towarowa, czyli przeznaczona na rynek (niewielka część produkuje na potrzeby własne). W części sołectw rolnictwo postrzegane jest jako drugorzędne źródło utrzymania, gdyż przeważają tam działalności pozarolnicze, lub też część rodzin utrzymuje się zarówno z rolnictwa jak też z działalności pozarolniczych. Kondycja finansowa gospodarstw jest oceniana jako zła lub bardzo zła. Wpłynęło na to zarówno pogorszenie efektywności rolnictwa, jak też brak rezerw finansowych (oszczędności), zadłużenie części gospodarstw i dekapitalizacja majątku (często nie remontowanego i nie modernizowanego od wielu lat). Jedynie w części dużych gospodarstw wyposażenie w sprzęt i maszyny rolnicze oceniane jest pozytywnie, a duża część gospodarstw małych wynajmuje sprzęt lub zleca usługi w zakresie prac polowych.

Struktura wielkościowa gospodarstw

Przeciętna wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego w gminie, według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku, wynosiła 11,3 ha, a uwzględniając tylko użytki rolne – 10,3 ha. Wartości te były wyższe od notowanych na obszarach wiejskich powiatu, gdzie wynosiły odpowiednio 9,1 i 8,2 ha oraz nieco wyższe od wartości średnich dla województwa kujawsko-pomorskiego (10,5 i 9,5). W skali powiatu przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego jest wysoka – wyższą notują jedynie gminy Bukowiec (14,9 ha) i Świekatowo (12,6 ha) oraz – nieznacznie – Pruszcz (11,2 ha). Nieco niższą średnią notują gminy Lniano (10,6) i Warlubie (9,8).

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 roku, na terenie gminy notowano 507 gospodarstw rolnych. Była to liczba mała na tle gmin powiatu – jedynie znacznie mniejsza gmina Świekatowo liczyła mniej gospodarstw, natomiast pozostałe gminy więcej, w tym w Jeżewie, Świeciu (na obszarach wiejskich) i w Pruszczu liczba ta zawierała się od 1000 do ponad 1200. Spośród sąsiadów, Lniano miało 580, a Bukowiec i Osie – po około 650 gospodarstw.

Wśród 507 gospodarstw w gminie, 172 to działki rolne o powierzchni do 1 ha, natomiast 335 to gospodarstwa o powierzchni ponad 1 ha. W tej grupie gospodarstw o pow. 1 – 5 ha jest 130, od 5 do 10 ha – 50, od 10 do 15 ha – 52, a powyżej 15 ha – aż 103, czyli co piąte gospodarstwo w gminie. Udział gospodarstw dużych w ogólnej liczbie jest wysoki – średni wskaźnik dla powiatu wynosi tu nieco ponad 14%.

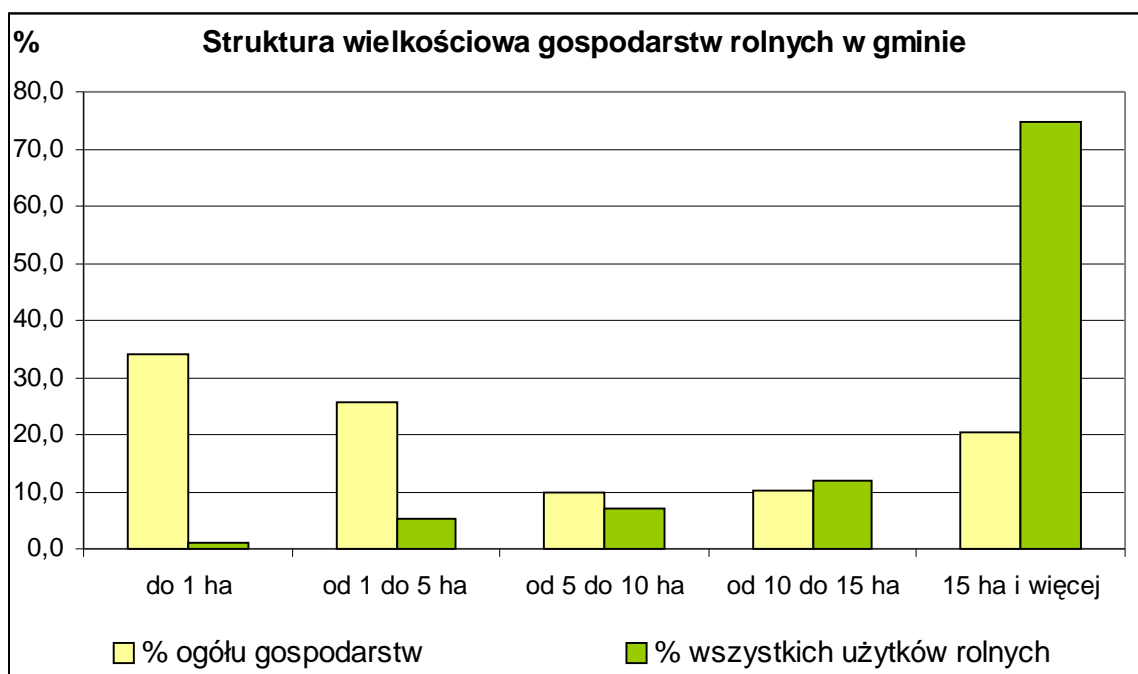
Tab. Struktura wielkościowa gospodarstw w gminie (dane PSR 2002 r.)

grupa wielkościowa	liczba gospodarstw	powierzchnia gruntów ogółem (ha)	powierzchnia użytków rolnych (ha)
do 1 ha	172	81	53
od 1 do 5 ha	130	328	272
od 5 do 10 ha	50	426	373
od 10 do 15 ha	52	676	622
15 ha i więcej	103	4104	3891
razem	507	5615	5211

Źródło: Obliczenia własne na podst. danych PSR 2002 r.

Podkreślić należy iż bardzo pozytywnym uwarunkowaniem rozwoju rolnictwa jest koncentrowanie dużej części arealu gruntów przez duże gospodarstwa. Aż 3/4 użytków rolnych jest we władaniu gospodarstw liczących ponad 15 ha. Także pod tym względem gmina wyróżnia się pozytywnie na tle gmin powiatu, bowiem średni wskaźnik wynosi tu 67,5% (województwo – ok. 65%), a jedynie gminy Bukowiec, Pruszcz i Warlubie notują zbliżony udział. Gospodarstwa o powierzchni od 10 do 15 ha skupiają prawie 12% ogólnej powierzchni użytków rolnych, od 5 do 10 ha – nieco ponad 7%, od 1 do 5 ha – ponad 5%, a grunty w działkach rolnych stanowią tylko 1% ogólnego arealu.

Struktura wielkościowa obserwowana w gminie stanowi bardzo korzystną przesłankę rozwoju rolnictwa wielkoobszarowego - typu farmerskiego.

Powyższe analizy prowadzą do wniosku, iż na terenie gminy zachodzi proces koncentracji gruntów w dużych gospodarstwach – 103 gospodarstwa (stanowiące 1/5 ogółu) skupiają aż 75% wszystkich użytków rolnych. Przeciętna wielkość gospodarstwa w tej grupie przekracza 40 ha.

Produkcja rolnicza

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego, w 2002 roku spośród 507 gospodarstw, 388 prowadziło wyłącznie działalność rolniczą, 48 zarówno działalność pozarolniczą jak i rolniczą, natomiast 8 – działalność wyłącznie pozarolniczą.

Wśród gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą, najczęstsza jest działalność handlowa, następnie przetwórstwo przemysłowe, budownictwo i transport.

PSR nie dostarcza informacji, jaki rodzaj produkcji ma większe znaczenie w gminie, jednak dane Urzędu Gminy wskazują na dominujący charakter produkcji zwierzęcej.

W czasie badań PSR 2002 zdecydowana większość gruntów była uprawiana – odłogowano jedynie 112 ha, a ugorowano – 45 ha. Wśród zasiewów dominowały zboża (łącznie z kukurydzą na ziarno), które obejmowały aż 91% obsianych gruntów. Kolejną grupę stanowiły rośliny pastewne (4,0% powierzchni zasiewów), ziemniaki (3,5%), rośliny przemysłowe (1,2%, w tym przede wszystkim rzepak i rzepik przy bardzo małej powierzchni buraków cukrowych).

Powierzchni zasiewów zbóż podstawowych była następująca:

- żyto – 833 ha
- pszenżyto – 670 ha
- jęczmień – 532 ha
- pszenica – 470 ha
- owies – 158 ha.

Spośród 499 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, w 339 uprawiano zboża, w 289 – ziemniaki, w 125 – rośliny pastewne, w 79 – warzywa gruntowe.

Około 19 ha zajmowały plantacje sadownicze, w tym 7 ha – jabłonie, 4 ha - wiśnie, 3 ha – śliwy, po 2 ha – czereśnie, grusze i pozostałe drzewa owocowe. Krzewy owocowe zajmowały mniej niż 1 ha powierzchni, z czego około 80% zajmowały porzeczki, a resztę agrest.

W skali powiatu gmina odgrywa stosunkowo dużą rolę w uprawie owsa – na jej terenie jest 11% całej powierzchni zasiewów w powiecie, co lokuje ją na 4 miejscu i żyta – skupia 10% całych zasiewów w powiecie, co daje 5 miejsce. Warto zauważyć, że powierzchnia gruntów ornych w gminie stanowi 9% ogólnej powierzchni gruntów ornych w całym powiecie, więc jest to udział nieco wyższy. 5-tą lokatę zajmuje gmina także pod względem powierzchni upraw jęczmienia, choć tu koncentruje już tylko niespełna 7% ogólnej powierzchni zasiewów. Pod względem powierzchni zajmowanej przez pszenżyto gmina lokuje się na 6 miejscu i skupia 7,6% wszystkich zasiewów tego zboża w powiecie. Bardzo małe jest natomiast znaczenie gminy w uprawie pszenicy - gminę wyprzedza aż 7 gmin, a udział w ogólnej powierzchni wynosi tylko 4,5%.

Według badań przeprowadzonych w końcu lat 90-tych przez ATR w Bydgoszczy, pod względem wielkości produkcji roślinnej przeliczonej na jednostki pszenne (163,5 tys.), gmina Drzycim notowała wskaźnik niski wśród gmin byłego województwa bydgoskiego (zajmowała 44 pozycję na 56 gmin), adekwatny do warunków i powierzchni. W powiecie uległa wyraźnie gminom: Pruszcz (z produkcją tylko niespełna 3-krotnie wyższą), Świecie (2,5-krotnie większa), Warlubie i Bukowiec (około 1,5-krotnie większa) i minimalnie gminie Nowe. Udział gminy w ogólnej produkcji roślinnej całego powiatu wynosił wówczas 7%.

Tab. Wielkość produkcji roślinnej w gminie w jednostkach pszennych (jp) oraz jej struktura (według ATR)

wielkość produkcji w tys. jp	ocena wielkości w stosunku do warunków (wydajność)*	udział zbóż w ogólnej wielkości produkcji (%)	udział ziemniaków w ogólnej wielkości produkcji (%)	udział buraków cukrowych w ogólnej wielkości produkcji (%)	udział łąk i pastwisk w ogólnej wielkości produkcji (%)
163,50	przeciętna	70,7	5,3	2,2	7,9

* w skali: mała, dość mała, przeciętna, dość duża, duża

Źródło: „Środowiskowe uwarunkowania zróżnicowanego rozwoju rolnictwa”, ATR Bydgoszcz 1998 r.

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego, obsadę zwierząt gospodarskich w 2002 roku stanowiło w gminie:

- bydło - na terenie gminy pogłowie bydła wynosiło 1494 sztuki, w tym krów było 598 sztuk; obydwie wartości były na tle gmin powiatu przeciętne – gmina skupia nieco ponad 9% całego pogłowia bydła; w przeliczeniu na 100 ha, obsada bydła i krów również należała do przeciętnych - bardzo podobne wartości notują np. gminy Nowe, Osie, Świekatowo, bardzo zbliżone są także średnie wartości powiatowe;
- trzoda chlewna - pogłowie trzody na terenie gminy wynosiło 15,8 tys. sztuk (w tym loch – 1,5 tys.); w przeciwieństwie do pogłowia bydła, pod względem hodowli trzody sytuacja w powiecie jest bardzo zróżnicowana – zdecydowanie dominują gminy Pruszcz (z liczbą ponad 47 tys., czyli prawie 1/4 ogółu trzody w powiecie) i Jezewo (ponad 39 tys.), wysokie jest także pogłowie trzody w gminie Bukowiec (27 tys.), nieznacznie wyższe w gminach Świecie i Świekatowo (16-17 tys.); w przeliczeniu do powierzchni użytków rolnych, obsada trzody lokuje gminę na 5 miejscu
- owce – spis wykazał 7 owiec;
- konie - w 2002 roku 64 sztuki (jest to 1 koń na 100 ha UR, wskaźnik ten lokuje gminę na 4 miejscu w powiecie)
- kozy - w 2002 roku pogłowie wynosiło 44 sztuki (7. miejsce w powiecie)
- króliki (samice) - w 2002 roku - 77 sztuk;

- g) pnie pszczele – 126 sztuk, czyli 10% wszystkich w powiecie (5. lokata w powiecie w przeliczeniu na UR – 4.)
- h) drób - ogółem 90,7 tys. sztuk (12% wszystkich w powiecie), w tym 88,8 tys. kur (13%), w przeliczeniu do pow. użytków rolnych obsada drobiu lokuje gminę na 3. pozycji w powiecie (ustępuje gminie Dragacz i, bardzo nieznacznie, gminie Nowe), a obsada kur – na 2. pozycji (po gminie Dragacz) – spośród wszystkich dziedzin rolnictwa, w zakresie hodowli drobiu gmina najbardziej wyróżnia się na tle innych gmin powiatu i uwzględniając całą gospodarkę rolną, w tej dziedzinie jej rola i ranga jest najwyższa.

Na terenie gminy działają 3 wyspecjalizowana gospodarstwa o dużej towarowości - fermy drobiu – w Drzycimiu, Krakówku i Gródku.

Obsada zwierząt gospodarskich (w sztukach dużych) w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych (dane PSR z 2002 r.) wynosiła 70 i w skali powiatu była dosyć duża. Zdecydowanie najwyższą notowała tu gmina Jeżewo (139), następnie Pruszcz (72), Drzycim (70), Świekatowo (69). Lniano (64), Bukowiec (62).

Według danych PSR w 2002 roku w największej liczbie gospodarstw hodowano drób (239) i trzodę chlewną (225), następnie bydło (169, w tym krowy mleczne w 141). Konie posiadały 22 gospodarstwa, kozy – 19, owce – 3, króliki – 20, pnie pszczele – 13.

Wyposażenie gospodarstw

Według danych PSR z 200 roku, wyposażenie gospodarstw w sprzęt i maszyny przedstawiało się następująco:

- ciągniki – posiadały je 244 gospodarstwa, czyli prawie 48% wszystkich; w skali powiatu wskaźnik ten był bardzo wysoki – średnia powiatowa wynosi 39%, a nieco wyższy odsetek notowany był jedynie w gminach Bukowiec, Lniano, Świekatowo; szereg gmin posiada wskaźnik na poziomie poniżej 30%; łączna liczba ciągników w gospodarstwach wynosiła 372, co w przeliczeniu na 100 ha UR dawało wskaźnik 5,7 – wskaźnik ten z kolei należy do niższych w powiecie, jednak wynika to nie ze słabego wyposażenia (czemu przeczy poprzedni wskaźnik), ale z mniejszego rozdrobnienia struktury agrarnej;
- samochody ciężarowe – posiadało je tylko 13 gospodarstw (łącznie 22 samochody), a wskaźnik wyposażenia należy do najniższych w powiecie (w gminie samochody ciężarowe posiadało zaledwie 2,6% gospodarstw przy średniej powiatowej 4,5%);
- kombajny zbożowe – w 52 gospodarstwach było 58 kombajnów; wskaźnik wyposażenia gospodarstw przekracza więc 10%, przy średniej powiatowej równej 7,1%, wyższy wskaźnik notują jedynie gminy Bukowiec i Świekatowo (ok. 14%), a niemal identyczny gmina Pruszcz; w przeliczeniu na powierzchnię użytków rolnych (0,9/100 ha) gmina lokuje się wśród lepiej wyposażonych obszarów notując wskaźnik nieznacznie lepszy od średniej powiatowej (0,8/100 ha UR);
- kombajny ziemniaczane – posiada je 45 gospodarstw, a wskaźnik wyposażenia jest zdecydowanie najwyższy w powiecie (posiada je prawie 9% wszystkich gospodarstw, podczas gdy w kolejnej gminie – Bukowcu – wskaźnik ten ledwie przekracza 5%, a średnia powiatowa wynosi 3%); także w przeliczeniu na powierzchnię UR, wskaźnik w gminie jest znacznie wyższy od średniej powiatowej (0,7 / 100 ha UR wobec 0,3 / 100 ha UR);
- kombajny buraczane – pod tym względem gmina należy do najgorzej wyposażonych w powiecie (jedynie pojedyncze gospodarstwa posiadają tego typu maszyny), co jest konsekwencją braku warunków uprawy buraków;
- urządzenia służące do udoju i przechowywania mleka – pod tym względem gmina należy do obszarów najlepiej wyposażonych w powiecie – aż 92 gospodarstwa posiadają dojarki bańkowe (czyli wskaźnik wyposażenia wynosi ponad 18% wszystkich gospodarstw – nieco wyższy

wskaźnik notują jedynie gminy Lniano i Świekatowo, a porównywalny – gmina Bukowiec – średnia powiatowa wynosi tu zaledwie 11,5%), dojarki rurowe posiadają 4 gospodarstwa, konwiowe schładzarki do mleka – 67 gospodarstw (czyli aż 13,2% wszystkich – wyższy wskaźnik ma jedynie gmina Lniano, pozostałe mają wskaźniki niższe, nawet 3-4-krotnie, wskaźnik średni w powiecie to tylko 5,5%), zbiornikowe schładzarki do mleka posiada 11 gospodarstw i tu wskaźnik wyposażenia jest także wyższy od średniej;

Pod względem wyposażenia w budynki związane z prowadzeniem gospodarki rolnej, gmina zalicza się do najlepszych w powiecie. Trzeba tu podkreślić, że w skali powiatu wyraźnie wyróżniają się na tle innych gminy: Lniano, Bukowiec, Świekatowo i Drzycim, które w zakresie większości cech notują wskaźniki znacznie korzystniejsze od pozostałych gmin. I tak pod względem wyposażenia gospodarstw (mierzonego procentowym udziałem gospodarstw posiadających dane budynki) w kurniki gmina Drzycim zajmuje 1 pozycję, w obory i chlewnię – 2., w stodoły – 3. Jedynie w zakresie budynków wielofunkcyjnych gmina lokuje się nieznacznie poniżej średniej powiatowej, za to pod względem pojemności budowli do przechowywania warzyw, owoców i ziemniaków gmina lokuje się na 3 miejscu, a pod względem liczby takich budowli – na miejscu 2.

Tab. Wyposażenie gospodarstw w gminie Drzycim w budynki służące rolnictwu (PSR 2002 r.)

rodzaj budynku	liczba gospodarstw wyposażonych	liczba budynków	% gospodarstw wyposażonych w gminie	% gospodarstw wyposażonych w powiecie
obory	135	140	26,6	21,6
chlewnie	192	213	37,9	22,7
kurniki	158	165	31,2	21,1
budynki wielofunkcyjne	151	164	29,8	31,2
stodoły	221	230	43,6	33,0

Źródło: Obliczenia własne na pdst. danych PSR 2002 r.

Prawie 69% gospodarstw jest wyposażonych w telefon stacjonarny. Jest to wskaźnik wprawdzie lepszy od średniej powiatowej, równej 61,4%, jednak 4 gminy notują wskaźnik jeszcze lepszy, a w gminie Pruszcz można mówić o niemal powszechnym dostępie do telefonu (85% wyposażonych gospodarstw). Warto także zauważyć, że w gminie notuje się tylko jednostkowe przypadki konieczności dowożenia wody do gospodarstw, podczas gdy w każdej z pozostałych gmin powiatu jest takich gospodarstw od kilkunastu do kilkudziesięciu.

Podsumowując, należy stwierdzić, że gmina jest bardzo dobrze wyposażona zarówno w maszyny i urządzenia, jak też w budynki i budowle służące gospodarce rolnej – wskaźniki wyposażenia lokują ją w czołówce gmin powiatu i są lepsze, niż w niektórych gminach o znacznie lepszych warunkach prowadzenia gospodarki rolnej i wyższej jej efektywności.

Stopień wyposażenia gospodarstw w budynki, maszyny i urządzenia służące poprawie efektywności gospodarowania jest zależny od warunków prowadzenia gospodarki rolnej i jej efektywności, a tym samym od poziomu dochodów gospodarstw i wynikającej z niej skłonności rolników do inwestowania. W ostatnich latach dochody gospodarstw są relatywnie niskie, a duża część sprzętu i zabudowań jest stara i zdekapitalizowana i wymaga inwestycji i/lub modernizacji, na które najczęściej nie stać właścicieli mniejszych gospodarstw. Pomimo to, według danych PSR w 2002 roku prawie 9% gospodarstw deklarowało ponoszenie wydatków na budowę, remont lub modernizację budynków gospodarczych, prawie 7% na zwiększenie stada podstawowego i zmianę kierunku produkcji zwierzęcej, a prawie 53% na zakup nawozów, wapna i środków ochrony roślin. Wszystkie te wskaźniki były nieco wyższe od średnich powiatowych, choć w kilku gminach skłonność do inwestowania w tych dziedzinach była wyższa.

Instytucjonalne wspomaganie rolnictwa

Niezbędnym warunkiem prowadzenia efektywnej gospodarki rolnej jest istnienie sieci instytucjonalnego wspomaganie rolnictwa. Obejmuje ono: placówki obsługi finansowej, doradztwo rolnicze, sieć skupu płodów i zaopatrzenia (w maszyny, nawozy, materiał siewny, itp.), szkolnictwo rolnicze, usługi na rzecz rolnictwa (w tym weterynaryjne) oraz pewne formy przetwórstwa i magazynowania płodów rolnych.

Na terenie gminy (podobnie jak w szeregu innych gmin o podobnej wielkości i charakterze) wspomaganie rolnictwa nie jest zbyt dobrze rozwinięte, a realizowane jest przede wszystkim przez: Gminną Spółdzielnię, 3 punkty sprzedaży nawozów, 4 punkty sprzedaży pasz, 2 firmy świadczące usługi dla rolnictwa, 1 punkt weterynaryjny, obsługę finansową (za pomocą Banku Spółdzielczego), działalność Urzędu Gminy w zakresie doradztwa i szeroko rozumianej obsługi rolników.

Pewną formą wspomaganie produkcji rolnej jest także działalność zakładów przetwórstwa skupujących miejscowe produkty, przede wszystkim mleczarni w Drzycimiu oraz zakładów mięsnych „Kier” w Jastrzębiu i zakładu skupu i uboju trzody i bydła w Jastrzębiu.

Pośrednio na rzecz rolników działają także różnego rodzaju firmy usługowo-rzemieślnicze (np. budowlane, stolarskie, zakłady mechaniczne, itp.). Powszechna jest również nierejestrowana (w sensie działalności gospodarczej) pomoc sąsiedzka w zakresie zbioru płodów, naprawy maszyn, itp.

Podkreślić należy, że położona w niedużej odległości siedziba powiatu oferuje znacznie większy zakres wspomaganie rolnictwa, przede wszystkim poprzez rozbudowany sektor bankowy, administrację powiatową, placówki handlu i zaopatrzenia dla rolnictwa, możliwość kształcenia na poziomie maturalnym w kierunku rolnictwa i agroturystyki w Zespole Szkół Zawodowych (szkoły rolnicze działają także na terenie gminy Dobrcz i Gostycyn). W Świeciu działa także powiatowy inspektorat weterynarii.

Doradztwo rolnicze prowadzone jest przez ODR w Minikowie oraz regionalne centrum doradztwa w Przysieku, które funkcjonuje w krajowej sieci ośrodków wdrażania programów rozwoju dla obszarów wiejskich. Prowadzone szkolenia dotyczą przede wszystkim organizacji produkcji, możliwości uzyskania dofinansowania produkcji ze źródeł zewnętrznych, estetyki zagród, segregacji i zagospodarowania odpadów, agroturystyki, organizacji rolników w grupy producenckie. Kształcenie w kierunkach rolniczych na poziomie wyższym zapewnia na terenie województwa Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy.

TURYSTYKA

Gmina Drzycim położona jest w powiecie cechującym się bardzo dużą atrakcyjnością dla turystyki pobytowej i krajoznawczej (których rozwój i funkcjonowanie opiera się przede wszystkim o wysokiej jakości środowisko przyrodnicze, obecność zwartych i bardzo rozległych zasobów leśnych Borów Tucholskich oraz bardzo dużą liczbę jezior i rzek przydatnych dla turystyki) oraz bardzo dużym znaczeniem w obsłudze ruchu turystycznego na terenie województwa (szacuje się, iż powiat świecki lokuje się tu na 2-4 pozycji wśród powiatów ziemskich województwa pod względem obsługi tradycyjnego urlopowego wypoczynku pobytowego). W ostatnich latach na terenie powiatu funkcjonowało (bez gospodarstw agroturystycznych) ponad 30 obiektów noclegowych (tylko powiat brodnicki notował większą liczbę), w których udostępniano 2,1 tys. miejsc noclegowych (nieznacznie większa liczba w 3 powiatach ziemskich i jednym grodzkim), liczba korzystających z noclegów przekraczała 21,5 tys. (wśród powiatów ziemskich lokowało to powiat świecki na 6 pozycji), a liczba udzielonych noclegów przekroczyła 102 tys. (bardzo zbliżoną wartość notowały powiaty tucholski i brodnicki). Powiat cechuje się jednak bardzo dużą różnorodnością i gdy część gmin posiada atrakcyjne walory dla rozwoju turystyki (zwłaszcza gmina Osie, należąca do gmin o najsilniej rozwiniętej funkcji turystycznej w skali województwa, a jej potencjał turystyczny jest dostrzegalny

nawet w porównaniach ogólnokrajowych), to gminy o małej lesistości i małej jeziorności zaliczane są do najmniej atrakcyjnych turystycznie w skali województwa.

Gmina Drzycim leży w obszarze przejściowym pomiędzy bardzo atrakcyjną dla turystyki strefą leśną (Borów Tucholskich) a mało atrakcyjną – strefą rolniczą. Znaczna część gminy posiada bardzo korzystne warunki dla rozwoju turystyki, jednak stan bazy i wielkość ruchu wskazują na bardzo słaby stan rozwoju funkcji turystycznej i praktycznie niewykorzystywanie znaczącego potencjału walorów. Jedynymi elementami bazy noclegowej są 3 gospodarstwa agroturystyczne oraz ogrody działkowe.

Podkreślić należy, że gmina leży w sąsiedztwie obszarów o ugruntowanej pozycji bardzo atrakcyjnych miejsc dla wypoczynku i rekreacji – dotyczy to zwłaszcza gminy Osie, ale także leżących poblizu gmin powiatu tucholskiego, a nawet położonych na północ gmin powiatu starogardzkiego. Atrakcyjność tych obszarów wynika z tego samego charakteru walorów – dużego zalesienia, wysokiej jeziorności, korzystnego stanu środowiska i wysokiej klasy walorów krajobrazowych połączonych z dziedzictwem kulturowym. Sąsiedztwo tak znanych obszarów ma zarówno pozytywne jak też negatywne implikacje dla rozwoju turystyki na terenie gminy. Do negatywów należy bardzo silna konkurencja z ich strony, natomiast pozytywnym jest możliwość korzystania z wykreowanego przez te rejony korzystnego wizerunku Borów Tucholskich jako miejsca gwarantującego udany wypoczynek. W stosunku do tych obszarów gmina posiada atut bliższego położenia w stosunku do Bydgoszczy, dla mieszkańców której może stanowić miejsce wypoczynku i rekreacji sobotnio-niedzielnej.

Walory rekreacyjno-turystyczne gminy wynikają z:

- położenia znacznej gminy w systemie obszarów chronionych, co potwierdza wysoką jakość środowiska przyrodniczego w gminie;
- dużego zalesienia – wschodnią część gminy obejmuje zwarty kompleks leśny będący częścią Borów Tucholskich;
- dużej atrakcyjności krajobrazu, związanej przede wszystkim z malowniczą doliną Wdy;
- obecności Wdy – stanowiącej znany szlak dla turystyki wodnej; istnieje tu także możliwość urządzenia plaż;
- swoistą atrakcją krajoznawczą jest także kamień Św. Wojciecha (znany też jako Diabelski Głaz albo kamień Biskupi) - położony w okolicach Leosii głaz narzutowy o obwodzie ok. 24,5 m i wysokości ok. 3,5 m, uważany za drugi co wielkości głaz narzutowy na Pomorzu; oprócz walorów czysto geologicznych, głaz ma spore znaczenie w propagowaniu gminy, ponieważ wiążą się z nim legendy i podania, a zaliczenie do kategorii „głazów diabelskich” powoduje, iż nazwy „Leosia”, „Gródek” i „gmina Drzycim” pojawiają się w wielu wydawnictwach i publikacjach oraz stronach internetowych poświęconych tego typu zagadnieniom; mniejszą atrakcją stanowi „Głaz Napoleoński” w Werach
- lokalizacji na terenie gminy elektrowni wodnej w Gródku – w momencie powstania (budowę zakończono w 1923 r) była pierwszą dużą elektrownią wodną w kraju – obecnie, pomimo iż wciąż działa, jest zabytkiem i stanowi swoistą atrakcję krajoznawczą;
- obecności na terenie gminy różnej rangi obiektów zabytkowych, z których część jest ogólnodostępna; do najważniejszych dla potencjalnych turystów zabytków zaliczyć należy:
  - pałac w Jastrzębiu,
  - dwór szlachecki w Gródku (należy do najstarszych tego typu obiektów na Pomorzu),
  - pozostałości po zamku krzyżackim w Gródku,
  - zespół dworski w Bedlenkach,
  - dwór w Lubocheni,
  - zespół kościoła ewangelickiego w Dólsku (obecnie kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego),
  - kościół p.w. Matki Boskiej Pocieszenia w Drzycimiu.

Na terenie gminy wyznaczono kilka szlaków turystycznych, przy czym są to najczęściej fragmenty dłuższych szlaków związanych tematycznie z Borami Tucholskimi lub Kociewiem.

Najbardziej znanym szlakiem jest rzeka Wda, bardzo znana ze spływów kajakowych. Wg międzynarodowej klasyfikacji trudności, rzeka zaliczona jest do klasy CL I (szlaki łatwe) a tylko

miejscami do klasy CL II („nieco trudne”). Cały szlak pokonuje się w ciągu 10 dni. Optymalnym okresem dla organizacji spływów jest sierpień. Na terenie gminy szlak ma około 32 km długości.

Przez teren gminy biegną 3 szlaki piesze:

- szlak im. Ks. dr Władysława Łęgi (w klasyfikacji PTTK numer KP-4054-n) - szlak niebieski, biegnący ze stacji kolejowej w Laskowicach Pomorskich do stacji kolejowej w Terespolu Pomorskim, o łącznej długości 22,4 km – na terenie gminy prowadzi przez Leosię (z kamieniem Św. Wojciecha), Bedlenki i Mały Dólsk;
- szlak im. A. Hoffmana (w klasyfikacji PTTK numer KP-4055-y) – długi szlak żółty, o łącznej długości prawie 42 km, biegnący od stacji PKP w Leosi na północ – przez Gródek do Żuru (w większości przez tereny leśne) ,a dalej wzdłuż biegu Wdy do miejscowości Błędno (woj. pomorskie);
- szlak im. Z. Zyglera-Zagłoby (w klasyfikacji PTTK numer KP-4010-c) szlak czerwony, o długości ok. 18 km z Tlenia do Wierzchów; jest to szlak wytyczony wokół jeziora Żurskiego i biegnący prawie wyłącznie przez tereny leśne – przez teren gminy szlak biegnie tylko na bardzo niewielkim odcinku (okraczając od południa jezioro Żurskie) wyłącznie przez tereny leśne.

Niektóre źródła wymieniają także szlak (określany jako pieszo-rowerowo-motorowy) o nazwie „Szlak misyjny biskupa Wojciecha” (ze Świecia przez Leosię i Gródek do Gdańska; o łącznej długości ok. 150 km).

Na terenie gminy wyznaczono też kilka tras rowerowych, z których jedna ma znaczenie ponadlokalne (jest częścią większego szlaku z kierunku Bydgoszczy w Bory Tucholskie, który ma połączenie z międzynarodową trasą rowerową R-1 z Europy Zachodniej do Rosji). Podkreślić trzeba, że szlaki rowerowe są uznawane za infrastrukturę wspierającą rozwój agroturystyki, stąd pozytywne jest wyznaczenie sieci tego typu szlaków, obejmującej większość miejscowości i atrakcji gminy.

Czynnikami, które sprzyjają rozwojowi turystyki, są:

- korzystne położenie w stosunku do dużych miast: Świecia, Grudziądz i Bydgoszczy, dla mieszkańców których gmina może stanowić turystyczne zaplecze,
- dosyć dobra dostępność komunikacyjna gminy.

Na terenie gminy, w Gródku wyznaczono kompleks pracowniczych ogrodów działkowych, pełniących funkcję zabudowy letniskowej, położonej w bardzo malowniczej okolicy doliny Wdy.

Na terenie gminy działają obecnie 3 gospodarstwa agroturystyczne:

- w miejscowości Gacki gospodarstwo agroturystyczno-ekologiczne (Janina i Benedykt Górecy) - gospodarstwo proponuje noclegi, wyżywienie, konie, pole namiotowe;
- w miejscowości Gródek (Teresa Ulatowska) – prowadzi pole biwakowe (także dla przyczep kempingowych, parking dla samochodów) - gospodarstwo oferuje: wyżywienie, możliwość wypożyczenia łódki, sprzętu wędkarskiego, sportowego.;
- w miejscowości Gródek, z częścią działalności w Kraplewicach (gm. Jeżewo) (Elżbieta Lemańczyk) – gospodarstwo oferuje zakwaterowanie w domkach lub w pokojach, możliwość wyżywienia, ognisko, grill, jazda konna i bryczką, zimą kulig.

Pomimo dużej atrakcyjności dla wypoczynku, na terenie gminy nie rozwinęły się działalności gospodarcze związane ze świadczeniem usług noclegowych (hotele, ośrodki wczasowe, wypoczynkowe, itp.) lub szeroko rozumianej obsługi turystyki. Jak się wydaje, gmina posiada szczególnie korzystne predyspozycje dla rozwoju agroturystyki oraz zabudowy działkowo-letniskowej, jak również zagospodarowania służącego obsłudze szlaku wodnego Wdy i rozwoju właśnie tych form turystyki należy się w gminie spodziewać w najbliższych latach.

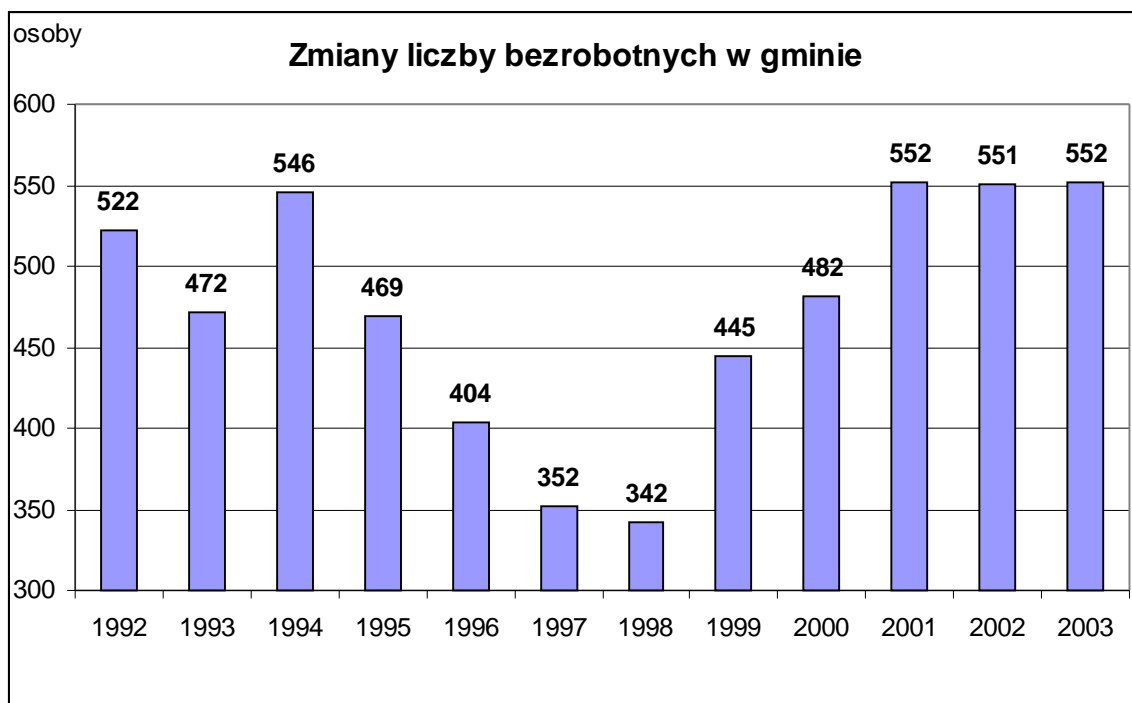
Bezrobocie

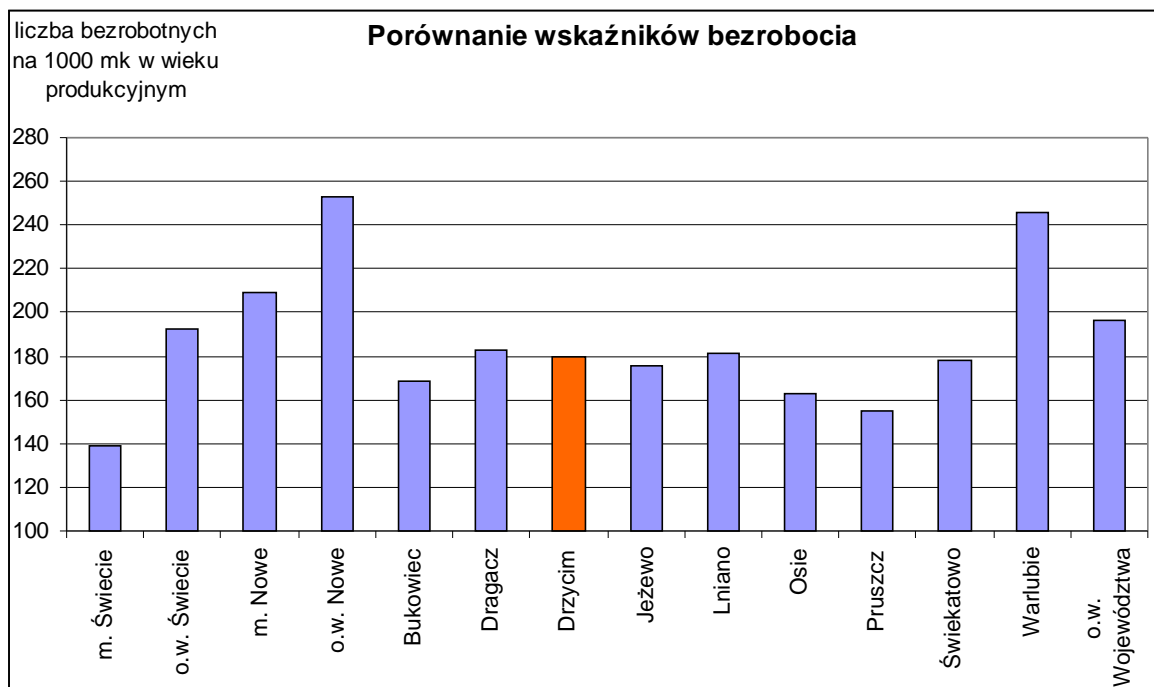
Gmina Drzycim należy do obszarów o trwale utrzymującym się, wysokim poziomie bezrobocia. W ostatnich latach liczba ta ustabilizowała się na poziomie około 550 osób i jest to poziom na tyle wysoki (zarówno bezwzględnie, jak też w odniesieniu do liczby osób w wieku produkcyjnym), iż pozwala uznać to zagadnienie za najważniejszy obecnie problem społeczno-gospodarczy gminy.

Warto podkreślić, że obecnie notowana liczba osób bez pracy jest najwyższa od czasu, gdy na początku lat 90-tych zaczęto rejestrować to zjawisko. W końcu lat 80-tych gdy notowano polepszenie sytuacji gospodarcze kraju, minimalna liczba bezrobotnych w gminie wynosiła około 350 osób (lata 1997-98), była więc o ponad 60% niższa, niż obecnie, ale także znacznie niższa od notowanej w pierwszej połowie lat 90-tych (w 1994 roku była bardzo zbliżona do obecnej).

W stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym, wskaźnik bezrobocia wynosi 180 bezrobotnych / 1000 osób w wieku produkcyjnym. Porównanie tego wskaźnika wśród gmin powiatu świeckiego, wskazuje, iż sytuacja na rynku pracy w gminie jest znacznie lepsza od najgorszych pod tym względem gmin – Warlubie i obszary wiejskie gminy Nowe (wskaźnik ok. 250 / 1000) i kształtuje się na podobnym poziomie jak w większości gmin. Najkorzystniejsze wskaźniki notuje miasto Świecie (140) i gmina Pruszcz (155), a lepsze wskaźniki notują także gminy: Osie, Bukowiec, Jezewo i Świekatowo (dwie ostatnie gminy tylko minimalnie lepsze). Gorszy, niż w gminie Drzycim jest średni wskaźnik dla obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego, który w XII 2003 roku wynosił 196,3 / 1000. Przeciętny wskaźnik dla całego powiatu świeckiego jest nieco lepszy, niż w gminie Drzycim i wynosi 174,6 / 1000, a dla obszarów wiejskich powiatu – trochę gorszy – i wynosi 186,6 / 1000.

Bardzo niekorzystny jest fakt, że także Świecie stanowiące główną koncentrację firm w powiecie, prezentuje wysoki poziom bezrobocia, gdyż ograniczona jest w ten sposób możliwość poszukiwania pracy na tym największym w powiecie rynku pracy. O niekorzystnej kondycji gospodarczej miasta świadczy też wysoki poziom bezrobocia na obszarach wiejskich gminy Świecie (znacznie wyższy, niż w gminie Drzycim), pomimo iż zazwyczaj obszary podmiejskie prezentują relatywnie korzystne wskaźniki bezrobocia.

Źródło: obliczenia własne na pdst. danych WUP Toruń, stan na XII 2003 r.

Zjawisko bezrobocia w końcu roku 2003 w gminie Drzycim charakteryzują następujące parametry:

- wśród 552 osób bez pracy znajduje się 279 mężczyzn i 273 kobiety (kobiety stanowią 49% ogółu),
- 442 osoby to osoby poprzednio pracujące (80% bezrobotnych), 15 to absolwenci,
- prawo do zasiłku posiada 91 osób (tylko 16,5%), w tym tylko 31 kobiet (tylko 11% ogółu kobiet bez pracy),
- w strukturze wykształcenia osób bez pracy przeważają osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niepełnym – 234 osoby (ponad 42% ogółu bezrobotnych) i zasadniczym zawodowym – 200 (czyli ponad 36%), coraz trudniej także zdobyć pracę posiadając wykształcenie policealne i średnie zawodowe (w tej grupie jest prawie 80 osób bez pracy), natomiast tylko 9 bezrobotnych posiadało wykształcenie wyższe,
- najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowią osoby w wieku 18-24 lat – 177 osób, bardzo liczna jest też grupa 25-34 lata – 164 osoby (łącznie stanowią oni 62% ogółu bezrobotnych); podkreślić należy, że bezrobocie najsilniej dotyka młodych grup wiekowych – w przedziale 18 – 24 lata bezrobotni stanowią aż 29% ogółu ludności, a w przedziale 25-34 lata – prawie 24% ogółu ludności (od ogólnej sumy nie odliczono osób nie zainteresowanych poszukiwaniem pracy, np. osoby wciąż uczące się i studiujące, czy gospodynie domowe, należy więc przypuszczać, że faktyczne bezrobocie może tu dotyczyć nawet połowy mieszkańców)

Tab. Bezrobocie w grupach wiekowych

grupa wiekowa	15-17	18-24	25-34	35-44	45-54	55-59	60-64
udział grupy w ogólnej liczbie bezrobotnych (% ogółu bezrobotnych)	0,0	32,1	29,7	20,1	17,2	0,9	0,0
udział bezrobotnych w ogólnej liczbie mieszkańców w danej grupie wiekowej (% ogółu mieszkańców)	0,0	29,4	23,7	15,1	14,0	2,6	0,0

Źródło: Obliczenia własne na pdst. danych WUP Toruń oraz NSP 2002 r.

- bardzo niekorzystnym zjawiskiem jest także długi czas pozostawania bez pracy (wiąże się z utratą kwalifikacji, postępującym ubożeniem, rozwojem patologii społecznych) – aż 207 osób (37,5% ogółu, ale wśród kobiet udział ten wynosi prawie 47%) pozostaje bez pracy przez ponad 24 miesiące; aż 107 osób (19%) - od 12 do 24 miesięcy.
- ogólna charakterystyka bezrobocia wskazuje na duże podobieństwa do sytuacji obserwowanej w innych gminach powiatu – nie zaznaczają się tu istotne różnice wskazujące na specyfikę gminy

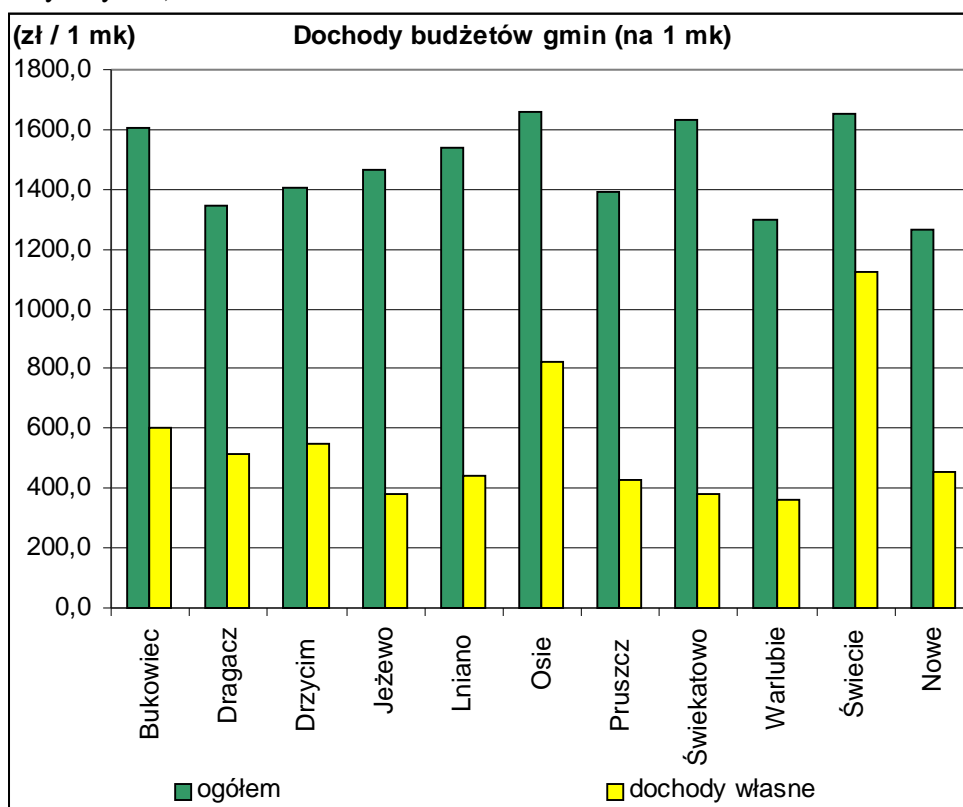
Budżet gminy

W 2002 roku dochody budżetu gminy Drzycim wynosiły 7120,7 tys. zł i składały się na nie dochody własne w wysokości 2768,9 tys. zł (w tym podatek od osób fizycznych – 490,4 tys. zł, podatek od nieruchomości – 1389,2 tys. zł, podatek od osób prawnych – 4,1 tys. zł), subwencje ogólne (w tym subwencja oświatowa) w wysokości 3509,7 tys. zł i dotacje celowe z budżetu państwa w wysokości 771,4 tys. zł.

Na tle powiatu gmina Drzycim należy do gmin o małym budżecie – mniejszy notują jedynie gminy Lniano (6,3 mln) i Świekatowo (5,7 mln); spośród pozostałych Bukowiec, Warlubie i Osie mają budżet na poziomie ok. 8 – 9 mln zł, Dragacz – ok. 9,6 mln, Jeżewo – ok. 11 mln, Pruszcz i Nowe – ok. 13 -13,6 mln, a Świecie – 54,4 mln zł (dochody własne gminy Świecie w wysokości prawie 37 mln zł są wyższe niż łącznie dochody własne wszystkich pozostałych gmin powiatu).

Ze struktury dochodów wynika typowe dla polskich gmin uzależnienie budżetów od dochodów zewnętrznych, pochodzących z budżetu państwa (subwencje i dotacje). Dochody własne stanowią tylko niespełna 39% ogółu i jest to wskaźnik typowy dla gmin województwa kujawsko-pomorskiego (przeciętna dla gmin wiejskich wynosi 36%; wśród gmin powiatu jest to dosyć wysoki wskaźnik – wyższy notuje gmina miejsko-wiejska Świecie – prawie 68% i gmina Osie – prawie 50%, natomiast najniższy w gminach Świekatowo, Warlubie i Jeżewo oscyluje wokół zaledwie ¼ ogólnych dochodów).

W strukturze dochodów budżetu dotacje celowe z budżetu państwa wynoszą prawie 11% budżetu (wskaźnik nieco niższy od średniej dla gmin wiejskich przekraczającej 12%), natomiast subwencja ogólna jest nieco wyższa od średniej (48,2%) gdyż przekracza 49% (wśród gmin powiatu jest to wskaźnik dosyć wysoki).

W przeliczeniu na 1 mieszkańca dochody budżetu gminy Drzycim wyniosły w 2002 r. ok. 1407 zł, co lokuje gminę niemal na poziomie średniej dla gmin wiejskich województwa (1437zł / 1mk), i jest wskaźnikiem przeciętnym w powiecie świeckim - najwyższe dochody odniesione do liczby mieszkańców osiągają gminy Osie, Świecie, Świekatowo i Bukowiec – po ok. 1,6 tys. zł / 1 mk, natomiast najniższe – Warlubie (ok. 1,3 tys.) i Nowe (1,26 tys.).

Dochody własne odniesione do liczby mieszkańców lokują gminę na wysokiej 4 pozycji – wynoszą 547,1 zł / 1 mk – zdecydowanie najwyższe notuje gmina Świecie (ponad 1,1 tys. zł), wysokie także gmina Osie (820 zł / 1 mk), a nieco wyższe gmina Bukowiec (605 zł). W gminach Jeżewo, Świekatowo i Warlubie dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca są niższe od 400 zł. Dochody własne budżetu są w gminie Drzycim wyższe, niż przeciętnie w gminach wiejskich województwa (520,3 zł).

Dotacja celowa z budżetu państwa w odniesieniu do liczby mieszkańców wynosi 153,7zł / 1mk (średnio w gminach wiejskich województwa – 179,5 zł), natomiast subwencje ogólne – 699,3zł / 1mk (średnio 690,0 zł).

W strukturze wydatków z budżetu gminy, podobnie jak w innych gminach, zdecydowanie dominuje oświata i wychowanie, na które przeznaczają się 45,3% budżetu. Wskaźnik ten jest bardzo zbliżony we wszystkich gminach wiejskich powiatu (od 41 do 48%) i odpowiada przeciętnej dla gmin wiejskich województwa (45,8%). Kolejną najważniejszą grupą wydatków jest w gminie Drzycim administracja publiczna, na którą przeznaczają się 15,4% wydatków (przeciętnie w gminach wiejskich województwa – 13,9%), następnie opieka społeczna – 12,3% (średnia 11,9%). W 2002 roku 5,3% budżetu przeznaczono na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska – jest to udział bardzo niski. W gminach powiatu sytuacja jest bardzo zróżnicowana, gdyż obok gmin o podobnym wskaźniku (Jeżewo i Osie (około 5,5 – 6%), są gminy o udziale tego działu przekraczającym 12% (Świecie, Dragacz), 15% (Warlubie), a nawet sięgającym 22% (Lniano). Spośród wszystkich gmin powiatu, gmina Drzycim notuje najwyższy udział nakładów na ochronę zdrowia – wynoszą one 2,1% całego budżetu, podczas gdy w aż w 7 gminach są niższe od 1%.

Wielkość wydatków w odniesieniu do liczby mieszkańców gminy jest niższa, niż średnio w powiecie - wydatki wynoszą 1308 zł / 1 mk i tylko w gminach Dragacz i Warlubie były one niższe. Na uwagę zasługuje fakt, że w roku 2002 gmina notowała dodatnie saldo budżetu – przewaga dochodów nad wydatkami wyniosła ok. 500 tys. zł, podczas gdy w 6 gminach saldo było ujemne. Konsekwencją małego budżetu są małe wydatki w poszczególnych działach – jedynie w zakresie oświaty i wychowania oraz administracji publicznej wydatki są w przeliczeniu na 1 mk wyższe, niż średnio w powiecie i wynoszą odpowiednio 622,4 zł / 1mki 201,5 zł / 1mk (przy średniej dla wszystkich gmin powiatu 598,4 i 173,6). Średnia powiatowa jest jednak mocno zaniżana przez Świecie i Nowe, gdyż w większości gmin wiejskich wydatki te są znacznie wyższe – np. wydatki na oświatę i wychowanie w aż 5 gminach przekraczają 650 zł / 1 mk, w tym w Świekatowie wynoszą aż 717 zł / 1mk. Wydatki na administrację w 4 gminach są wyższe, a w 2 nieznacznie niższe.

Gmina w 2002 r. zanotowała bardzo niskie (oprócz gminy Dragacz – najniższe w powiecie) nakłady na gospodarkę komunalną – przy średniej powiatowej równej 163 zł / 1 mk, wyniosły one w gminie zaledwie 74 zł / 1 mk.

Nakłady na gospodarkę mieszkaniową są w gminach powiatu silnie zróżnicowane – z wartością 35 zł / 1 mk gmina jest wprawdzie znacznie poniżej średniej równej 48 zł, jednak na tle innych gmin lokuje się bardzo wysoko – większe nakłady ma jedynie gmina Świecie (110 zł, co bardzo zawyża średnią) i Świekatowo (36 zł / 1 mk).

Wydatki na opiekę społeczną należą do najniższych w powiecie (163 zł / 1 mk przy średniej równej 202 zł / 1 mk), choć w aż 5 gminach wydatki są bardzo zbliżone (od 157 do 170 zł / 1 mk). Średnią powiatową zawyżają gminy: Świecie (prawie 260) i Nowe (231), a z gmin wiejskich najwyższe nakłady na ten cel notuje gmina Bukowiec (210 zł / 1 mk).

Wydatki na ochronę zdrowia, pomimo iż pozycja ta stanowi znaczącą pozycję w strukturze wydatków (najwyższy udział wśród gmin powiatu) są jednak raczej niskie – ok. 10 zł / 1 mk przy średniej powiatowej równej 15 zł / 1 mk.

W 2002 roku z budżetu gminy ok. 144 tys. zł złotych przeznaczono na wydatki inwestycyjne. Jest to wartość bardzo mała – spośród wszystkich gmin wiejskich województwa była to jedna z najmniejszych wartości, zarówno bezwzględnie jak też biorąc pod uwagę udział tych wydatków w

całym budżecie. W gminie udział ten wynosił tylko 2,2%, podczas gdy spośród 92 gmin wiejskich w aż 34 udział wydatków inwestycyjnych przekraczał 20% budżetu, a w dalszych 38 stanowiły one od 10 do 20% wydatków budżetowych.. Niepokojący jest fakt, że w ostatnich latach corocznie nakłady te są mniejsze – w ciągu czterech lat zmniejszyły się ponad 10-krotnie.

Tab. Porównanie nakładów inwestycyjnych

	1999	2000	2001	2002
wydatki inwestycyjne (tys. zł)	1464,2	699,2	208,8	144,2
% udział w wydatkach budżetu	22,2	10,8	3,3	2,2

Źródło: Obliczenia własne na pdst. danych US w Bydgoszczy

SFERA INFRASTRUKTURY

Komunikacja

Gmina charakteryzuje się dosyć dobrą dostępnością w komunikacji drogowej i słabą w komunikacji kolejowej.

Przez teren gminy biegnie droga wojewódzka nr 239 łącząca Świecie z drogą wojewódzką nr 240 w miejscowości Bładzim. Droga nr 239 ma na terenie gminy ok. 11 km długości i przebiega przez 3 największe miejscowości – Gródek, Drzycim i Jastrzębie (jednak dla mieszkańców Drzycimia i Jastrzębia a także sołectw położonych w południowej części gminy, droga ta nie stanowi najkrótszego połączenia z siedzibą powiatu). Droga ta, pomimo relatywnie wysokiej rangi w sieci dróg, nie ma żadnego znaczenia w ruchu tranzytowym i służy praktycznie wyłącznie obsłudze ruchu lokalnego, zwłaszcza mieszkańców gmin Jezewo, Drzycim i Lniano (leżących w jej przebiegu) oraz gminy Osie (leżącej poza jej przebiegiem, jednak około połowy najkrótszego połączenia ze Świecia do Osia, stanowi droga nr 239). Także wyniki pomiarów ruchu dokonywane w latach 90-tych świadczą o relatywnie małym ruchu – wówczas droga ta należała do najmniej obciążonych w skali województwa bydgoskiego, przy czym najniższy ruch w jej przebiegu miał miejsce właśnie na terenie gminy Drzycim (w porównaniu z sąsiednią drogą 240 był tu 3-4 krotnie mniejszy).

Dobrą dostępność gminy w transporcie samochodowym zapewniają także położone poza jej granicami, ale w niedużej odległości, drogi: krajowa nr 1 i wojewódzka nr 240. Odległość z siedziby gminy do drogi nr 1 wynosi ok. 16 km, a do drogi nr 240 – ok. 10 km. Zwłaszcza droga nr 1 ma podstawowe znaczenie dla obsługi ruchu o znaczeniu krajowym i międzynarodowym na terenie województwa. Stanowi główną trasę z Trójmiasta do południowej i zachodniej części kraju (zwłaszcza w połączeniu z rozpoczynającą się w Świeciu drogą nr 5 biegnącą w kierunku Poznania i Wrocławia, a dalej Pragi), jest też ważną częścią europejskiego szlaku ze Skandynawii do centralnej Europy i na Bałkany. Droga nr 240 stanowi połączenie centralnej Polski (Łódź, Warszawa) ze środkowym Wybrzeżem (Koszalin), a w skali regionalnej połączenie Torunia i Włocławka z Chojnicami. Szczególnie duży ruch notuje się na tej drodze w sezonie letnim, kiedy odbywa się po niej wzmożony ruch turystyczny. Według pomiaru ruchu w roku 1995 na drodze nr 240 (na odcinku biegnącym na wysokości gminy) dobowy ruch wynosił około 3,3 tys. pojazdów. Droga jest obecnie modernizowana i cechuje się generalnie dobrym stanem technicznym. Droga nr 240 jest udostępniona dla ciężkiego ruchu towarowego (dla pojazdów o nacisku do 10 t na oś).

Relatywnie nieduża jest także odległość do przyszłego węzła autostradowego w Nowych Marzach (około 30 km od Drzycimia).

Za pośrednictwem znaczącego w skali województwa węzła komunikacji drogowej w Świeciu, gmina posiada atut łatwego dostępu do dróg krajowych znaczenia międzynarodowego, leżąc w niedużej odległości od nich i posiadając skomunikowanie z nimi za pomocą drogi wojewódzkiej i dróg powiatowych, a jednocześnie unika dużego natężenia ruchu, obecnego na tych drogach, który jako ruch tranzytowy przynosi niewielkie dochody, wiążąc się z szeregiem zagrożeń dla środowiska przyrodniczego i bezpieczeństwa mieszkańców.

Odległość z siedziby gminy do centrum Świecia wynosi ok. 18 km, do Bydgoszczy – ok. 60 km, do Torunia – ok. 80 km.

Przez teren gminy biegnie 13 dróg powiatowych o łącznej długości ok. 54 km. Charakteryzują się one w większości twardą (asfaltową) nawierzchnią (ok. 48 km, a więc prawie 89%, w dużym stopniu o zadowalającym lub dobrym stanie technicznym, choć często wąskich).

Sieć dróg powiatowych należy uznać za dobrze rozwiniętą – stanowi ona podstawowy szkielet komunikacyjny, obsługując wszystkie duże miejscowości i zapewniając połączenia zarówno z drogą krajową nr 1, drogą krajową nr 5 (poprzez drogi powiatowe biegnące przez teren gmin Bukowiec i Pruszcz), drogą wojewódzką nr 240 i drogą wojewódzką nr 239, jak też z sąsiednimi gminami.

Sieć dróg uzupełnia 39 dróg gminnych o łącznej długości 75,3 km (wykaz dróg w tabeli). Drogi te charakteryzują się bardzo złym stanem technicznym. Aż 56,7 km (czyli ponad 75%) to drogi o nawierzchni gruntowej. Spośród 39, tylko 3 drogi gminne nie mają w swoim przebiegu odcinków gruntowych, 15 dróg gminnych w całości ma nawierzchnię gruntową nieulepszoną, a na kilku innych ulepszone odcinki obejmują zaledwie kilkadziesiąt lub sto kilkadziesiąt metrów. Drogi o nawierzchni gruntowej ulepszonej mają długość niespełna 8 km, z czego ok. 5 km to drogi ulepszone żuzłem, a prawie 3 km to drogi ulepszone kruszywem kamiennym. Ponad 2,2 km to odcinki wyłożone brukiem (jest 6 takich odcinków pokrytych brukiem). Jedynie 11% długości dróg gminnych ma nawierzchnię bitumiczną (8,3 km), jest ona jednak położona tylko na 6 spośród 39 dróg gminnych, z czego ponad 5,4 km to droga ze Sławia do Grzybka, a więc biegnąca przez teren bardzo słabo zaludniony i cechująca się bardzo małym natężeniem ruchu. Na jednej drodze na niewielkim odcinku (niespełna 400 m) położono nawierzchnię betonową (droga w Gródku łącząca Osiedle i Elektrownię). Spośród wszystkich 39 dróg gminnych, tylko 2 można zaliczyć do dróg o zadowalającym stanie technicznym – wspomnianą drogę ze Sławia do Grzybka i drogę w Gródku z Elektrowni do Osiedla (ma ona niespełna 1 km długości i nawierzchnię bitumiczną i betonową).

Oprócz wymienionych powyżej dróg gminnych, do tej kategorii zalicza się także ulice w Drzycimiu i Gródku (nie zostały one wliczone w tabeli do statystyk długości i jakości dróg). W Drzycimiu jest 11 ulic o łącznej długości 3,859 km (najdłuższa jest Dolna–Okrężna – 795 m, najkrótsza – Poprzeczna – 106 m), natomiast w Gródku ulic jest 24 i mają łączną długość 10,539 km, w tym najdłuższe – Szkolna i Miodowa mają ponad 1,1 km, a najkrótsze – Świerkowa, Słoneczna i Podzamcze – 84 – 95 m.

Przeprowadzone wśród mieszkańców gminy badania ankietowe wskazują, że zły stan dróg jest podstawowym problemem rozwoju gminy (wskazywanym znacznie częściej, niż np. trudna sytuacja na rynku pracy) – spośród wszystkich analizowanych aspektów funkcjonowania gminy, uzyskał zdecydowanie najgorsze oceny. Przeważająca większość ankietowanych, pochodzących z wszystkich miejscowości, oceniała stan dróg jako „bardzo zły” lub „zły”, wskazując na konieczność podjęcia pilnych działań na rzecz poprawy sytuacji w tej dziedzinie.

Łączny wskaźnik gęstości sieci drogowej (długość wszystkich rodzajów dróg odniesiona do powierzchni gminy) jest niższy od średniej wojewódzkiej dla obszarów wiejskich, co jest wynikiem zalesienia dużej części gminy. Obszary niezalesione są dobrze obsługiwane, w większości przez sieć dróg powiatowych.

Tab. Wykaz dróg gminnych

l.p.	Przebieg drogi	Numer	Długość (km)	w tym o nawierzchni (km)					
				bitumicznej	betonowej	gruntowej ulepszonej żuźlem	gruntowej ulep-szonej kruszywem kamiennym	gruntowej naturalnej	brukowcowej
1	Jastrzębie - Lubodzież	030501 C	1,103	0	0	0,172	0	0,931	0
2	Drzycim - Lubodzież	030502 C	3,310	0	0	0,1	0	3,210	0
3	Gudajewo - Gacki	030503 C	1,693	0,306	0	0	0	1,387	0
4	Dólsk - Lubocheń - Gacki	030504 C	4,336	0,027	0	0,523	0	3,360	0,426
5	Wyrwa - Grzybek - Osie	030505 C	3,115	0	0	0,671	0,056	2,388	0
6	Sierosław - Grzybek - Osie	030506 C	3,718	0	0	0	0,356	3,362	0
7	Sierosławek - Drzycim	030507 C	2,908	0	0	0	1,404	1,504	0
8	Sierosław - Wery	030508 C	4,351	1,53	0	0,197	0	2,370	0,254
9	Mszano - Sierosław	030509 C	1,681	0	0	0	0,668	1,013	0
10	Lniano - Sierosław	030510 C	3,021	0	0	0	0,34	3,021	0
11	Sierosław - Jastrzębie	030511 C	2,582	0	0	0,04	0	2,542	0
12	Drzycim - Rówienica	030512 C	0,538	0	0	0,073	0	0,465	0
13	Drzycim - Gacki	030513 C	1,395	0	0	0	0	1,055	0
14	Jastrzębie - Drzycim	030514 C	2,942	0,352	0	0,129	0	2,461	0
15	Sierosław - Drzycim	030515 C	3,355	0	0	0,911	0	2,444	0
16	Wery - Rówienica	030516 C	2,522	0	0	0	0	1,852	0,67
17	Gródek Elektr. - Gródek Osiedle	030517 C	0,989	0,631	0,358	0	0	0,000	0
18	Jastrzębie - Mszano	030518 C	2,126	0	0	0	0	1,924	0,202
19	Gródek - Gacki	030519 C	1,704	0	0	0	0	1,704	0
20	Jastrzębie - bocznica - droga nr 239	030520 C	0,829	0	0	0	0	0,829	0
21	Splawie - Grzybek	030521 C	5,421	5,421	0	0	0	0,000	0
22	Mały Dólsk - Dólsk	030522 C	1,610	0	0	0	0	1,610	0
23	Gudajewo - Krakówek - Lubodzież	030523 C	2,703	0	0	0	0	2,639	0,064
24	Krakówek - Krakówek	030524 C	0,959	0	0	0	0	0,959	0
25	Dólsk - do drogi powiatowej Drzycim - Świecie	030525 C	1,142	0	0	0	0	0,519	0,623
26	Biechówko - Jarzębieniec	030526 C	1,415	0	0	0	0	1,415	0
27	Krakówek - kierunek Lubodzież	030527 C	0,783	0	0	0	0	0,783	0
28	Krakówek - do dr. gminnej 030502 C	030528 C	0,587	0	0	0,168	0	0,419	0
29	Drzycim - Sierosław	030529 C	1,706	0	0	0	0	1,706	0
30	Gacki - Dąbrówka	030530 C	1,633	0	0	0	0	1,633	0
31	Biechówko - Biechówko	030531 C	0,650	0	0	0	0	0,650	0
32	Zalesie Szlacheckie - Brzemiona	030532 C	0,828	0	0	0,572	0	0,256	0
33	Gacki - Drzycim	030533 C	1,329	0	0	0	0	1,329	0
34	Gacki - Biechówko	030534 C	1,267	0	0	0,863	0	0,404	0
35	Gacki - kierunek Dąbrówka	030535 C	1,090	0	0	0	0	1,090	0
36	Gacki - do p. Szymczyk	030536 C	0,724	0	0	0	0	0,724	0
37	Gacki - do p. Kruczkowskich	030537 C	0,909	0	0	0	0	0,909	0
38	na terenie Gacek	030538 C	0,535	0	0	0,535	0	0,000	0
39	Sierosławek - Zalesie Szlacheckie	030539 C	1,790	0	0	0	0	1,790	0
	razem		75,299	8,267	0,358	4,954	2,824	56,657	2,239

Źródło: Dane Urzędu Gminy

Struktura własnościowa dróg na terenie gminy wskazuje, iż za dostępność komunikacyjną, utrzymanie stanu i bezpieczeństwa na drogach w przeważającej części odpowiedzialne jest starostwo powiatowe. Drogi zarządzane przez gminę odgrywają większą rolę tylko w północnej części, jednak ich obecny bardzo zły stan techniczny powoduje, iż nie mogą być uwzględniane jako drogi codziennej komunikacji i dużego natężenia ruchu. Sieć dróg w centralnej i południowej części gminy (gdzie przeważają drogi powiatowe) jest gęsta i cechuje się lepszym stanem technicznym, natomiast części wschodnia i północna, w większości zalesione, są słabo pokryte drogami, co ma ograniczający wpływ zarówno na obsługę ludności, jak też ewentualną działalność gospodarczą w lasach, ale również penetrację turystyczną atrakcyjnej doliny Wdy.

Gmina jest słabo dostępna w komunikacji kolejowej. Przez jej teren biegnie dosyć ważna linia z Działdowa przez Brodnicę, Grudziądz, Laskowice do Tucholi i Chojnic (dalej do Szczecinka). Ranga linii wynika z faktu, iż jest to północna obwodnica Bydgoszczy i Torunia w relacji wschód – zachód, która omijając te miasta może być wykorzystywana do celów strategicznych, ale też np. do przewozu materiałów niebezpiecznych, bądź z różnych względów niewskazanych do transportu przez duże ośrodki miejskie. Linia (oznaczona nr 208) ma znaczenie regionalne, jest jednotorowa i nieelektryfikowana. Należy do nielicznych linii tej części województwa, na których nie zlikwidowano ruchu pasażerskiego. Plany rozwoju przewidują nawet modernizację i elektryfikację tej linii. Na terenie gminy znajdują się 3 przystanki: Leosia, Drzycim i Jastrzębie. Kryzys przewozów pasażerskich dotknął także tę linię – obecnie liczba połączeń pasażerskich na odcinku biegnącym przez teren gminy (inne fragmenty linii są w większym stopniu obciążone ruchem i posiadają lepszą komunikację pasażerską) wynosi tylko 2 w każdym z kierunków (do Laskowic i do Wierzchucina), a godziny połączeń nie są korzystne. Podkreślić należy, że linia ta, nawet w okresie gdy obsługiwała większą liczbę połączeń, miała stosunkowo małe znaczenie dla obsługi mieszkańców, ponieważ czas jazdy do miast był relatywnie duży, np. z Drzycimia do Grudziądza, czy Tucholi wynosił ok. godziny. Stacja w Drzycimiu położona jest 13 km od węzła w Laskowicach Pomorskich (zapewniającego połączenia osobowe z Bydgoszczą i Trójmiastem oraz pociągów z wieloma ośrodkami regionami, a także połączenia międzynarodowe) oraz 35 km od Grudziądza i 58 km od Chojnic. Obecnie Drzycim posiada bezpośrednie połączenia z Laskowicami (2 pary połączeń, czas jazdy ok. 15 minut), oraz pojedyncze z Grudziądzem (czas jazdy ok. 1 godz.), Tucholą (czas jazdy ok. 1 godz.) i Chojnicami (czas jazdy ok. 1 godz. i 20 min.)

Funkcjonowanie komunikacji publicznej PKS

Bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na jakość życia mieszkańców, w tym zwłaszcza dostęp do instytucji obsługi mieszkańców jest funkcjonowanie transportu publicznego. Pomimo bardzo dynamicznego rozwoju motoryzacji indywidualnej, transport publiczny (przede wszystkim komunikacja autobusowa PKS) jest wciąż i pozostanie w najbliższych latach ważnym przewoźnikiem w dojazdach do pracy, oraz podstawowym-najważniejszym przewoźnikiem dla młodzieży szkolnej oraz mieszkańców załatwiających w miastach potrzeby w zakresie handlu i usług.

Bardzo duże znaczenie komunikacji PKS wynika więc przede wszystkim z zapewniania stałego dostępu do usług skupionych w siedzibie powiatu, w tym do szkół średnich, placówek służby zdrowia, instytucji kulturalnych, urzędów administracji oraz placówek handlowych. Jak wspomniano wcześniej, dla mieszkańców gminy praktycznie marginalne znaczenie ma funkcjonowanie kolei, stąd PKS pozostaje jedynym przewoźnikiem.

Korzystnym uwarunkowaniem jest położenie gminy w bliskości ośrodka powiatowego – ma to zasadniczy wpływ zarówno na czas dojazdu, koszty dojazdu (taryfy przewozowe zależne są od odległości), jak też na liczbę połączeń (bowiem w obszarach położonych w pobliżu węzłów zbiegają się linie z różnych kierunków, zwiększając liczbę połączeń na ich terenie o połączenia tranzytowe). W powiecie świeckim oprócz gminy Świecie, bezpośrednio sąsiadującej z miastem, tak korzystne położenie, mają gminy: Drzycim, Jeżewo i Bukowiec. Warto podkreślić, że według analiz

prowadzonych w końcu lat 90-tych, w układzie byłego województwa bydgoskiego, Świecie należało do najważniejszych węzłów w komunikacji autobusowej, obsługując tylko 3-krotnie mniej kursów niż Bydgoszcz, ustępując pod względem ich liczby miastom: Bydgoszcz, Chojnice, Inowrocław i, nieznacznie, Żnin. Świadczy to pośrednio o gęstej sieci linii i dużej liczbie połączeń na terenie powiatu świeckiego. Według tych samych analiz, spośród wszystkich siedzib gmin na terenie obecnego powiatu świeckiego, Drzycim posiadał największą liczbę połączeń ze Świeciem. Obszar gminy obsługiwany jest przez PPKS w Bydgoszczy.

Gminę należy uznać za obszar o dosyć gęstej sieci połączeń - linie komunikacji PKS obejmują większość miejscowości, a dostępność zapewniana jest zarówno za pośrednictwem połączeń docelowych w relacji Świecie – Drzycim, jak też przebiegających przez gminę linii tranzytowych do Lniana oraz Tlenia i Osia. Wszystkie większe miejscowości posiadają przystanki (niekiedy zlokalizowane w odległości ok. 1-2 km), jedynie najmniejsze wsie (głównie położone z dala od głównych dróg – Kaliska, Leosia, Bedlenki) nie są obsługiwane przez PKS.

Ruch odbywa się przede wszystkim na drodze wojewódzkiej nr 239 i drogach powiatowych, a wszystkie linie biegnące przez teren gminy zbiegają się w jej siedzibie. Stąd też Drzycim charakteryzuje się najlepszą dostępnością (z łączną liczbą połączeń we wszystkich kierunkach przekraczającą 50). Czas jazdy do Świecia wynosi około 30-40 minut, a wartość tę uważa się za akceptowaną przy codziennych dojazdach do pracy i szkoły.

Pozostałe miejscowości także notują wystarczającą dla swobodnego dostępu liczbę połączeń – szczególnie te położone na najbardziej obciążonej linii ze Świecia przez Laskowice do Osia (czyli Gródek i Wery) – tu liczba połączeń wynosi 20-22. w pozostałych miejscowościach połączeń jest 15-16, wyjątkiem jest Jastrzębie, gdzie liczba ta jest nieco mniejsza (11).

Czas jazdy do Świecia z miejscowości położonych najbliżej jest relatywnie krótki - np. z Dulaska i Biechowa ok. 15-20 minut, ale już z Gródka czy Dąbrówki – ok. 30 minut; Sierosław, Wery i Jastrzębie są odległe od Świecia o 40-60 minut (w zależności od trasy i kursu).

Podkreślić jednak należy, że szereg połączeń jest realizowanych tylko w dni robocze lub w dni nauki szkolnej. W dni wolne i świąteczne część miejscowości posiada znacznie mniejszą liczbę połączeń.

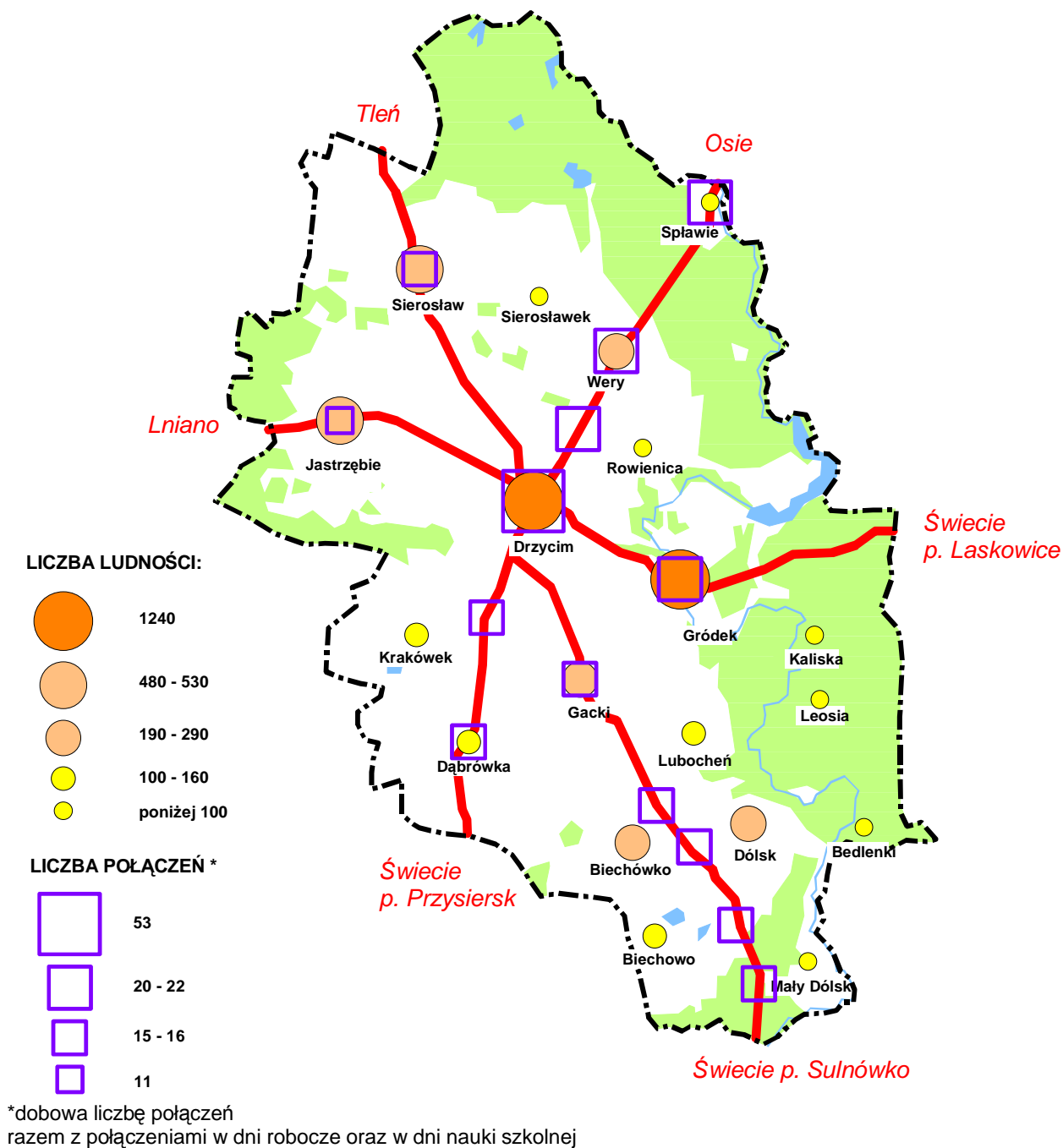
Wszystkie linie biegnące przez teren gminy mają charakter lokalny (łączy Świecie z gminami powiatu) – żadna z nich nie zapewnia komunikacji dalekobieżnej lub pospiesznej, stąd z terenu gminy nie są dostępne żadne, poza Świeciem miasta, a tym bardziej ośrodki regionalne – Bydgoszcz, czy Toruń. Komunikację z nimi zapewnia węzeł w Świeciu, co jednak znacznie wydłuża czas podróży (do ok. 2 godzin), co praktycznie wyklucza codzienne dojazdy do pracy lub szkół.

Podkreślić należy, iż w badaniu ankietowym wykonanym wśród mieszkańców gminy, zdecydowana większość ankietowanych, pochodzących z praktycznie wszystkich miejscowości, bardzo niekorzystnie oceniła zarówno liczbę połączeń autobusowych, jak też możliwość dojazdu za pomocą PKS do pracy i szkół. Powyższe wskazuje, że pomimo dosyć gęstej sieci i relatywnie dużej liczby połączeń, należy dążyć do dalszego rozwoju komunikacji autobusowej na terenie gminy, zwłaszcza poprzez optymalizację rozkładów jazdy (dostosowanie do godzin rozpoczynania i kończenia pracy i nauki szkolnej, zwłaszcza w Świeciu) i zwiększanie liczby połączeń.

Reasumując uwarunkowania rozwoju gminy wynikające ze stanu rozwoju sieci komunikacji publicznej PKS, należy stwierdzić, iż:

- funkcjonowanie komunikacji PKS, przy (praktycznie) braku komunikacji kolejowej, ma podstawowe znaczenie dla zapewnienia mieszkańcom gminy dostępności do usług zlokalizowanych w siedzibie powiatu, zwłaszcza szkół średnich, służby zdrowia, instytucji kulturalnych, finansowych, specjalistycznego handlu;

Sieć połączeń komunikacji PKS na terenie gminy (2002 r.)

- jedynym miastem, z którym gmina posiada komunikację, jest Świecie;
- na terenie gminy brakuje połączeń regionalnych – dostęp do siedzib województwa – Bydgoszczy i Torunia (położonych w relatywnie niedużej odległości) oraz innych krajowych ośrodków regionalnych możliwy jest wyłącznie z uciążliwymi i znacznie wydłużającymi czas podróży, przesiadkami – w Świeciu (węzeł komunikacji autobusowej) lub Laskowicach (komunikacja kolejowa – osobowa i pospieszna);
- wszystkie duże i średnie miejscowości posiadają przystanki z wystarczającą dla prawidłowej obsługi i swobodnej dostępności liczbą połączeń – Drzycim jest najlepiej na terenie powiatu skomunikowaną ze Świeciem siedzibą gminy;

- część miejscowości położonych jest w strefie stosunkowo łatwego dostępu do Świecia, co wynika z małej odległości i krótkiego czasu jazdy (porównywalnego z czasem jaki jest wymagany w dużych miastach na dojazd z dzielnic mieszkaniowych do centrum);
- ewentualne zwiększenie liczby połączeń pomiędzy Świeciem a gminą Osie lub gminą Lniano przyczyni się także do poprawy dostępności tranzytowo położonej gminy Drzycim, stąd należy wspierać wszelkie ewentualne dążenia samorządów i mieszkańców tych gmin zmierzające do uruchomienia kolejnych połączeń.

Infrastruktura techniczna

Gmina Drzycim charakteryzuje się bardzo dobrze rozwiniętą siecią wodociągową. Według różnych źródeł stopień zwodociągowania wynosi 90% (według danych Urzędu Gminy) lub 96% („Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”). Według NSP 2002 do wodociągu sieciowego podłączonych jest 88,7% mieszkań w gminie. Bardzo szybki rozwój sieci wodociągowej nastąpił w latach 90-tych. Długość sieci zwiększyła się prawie 3-krotnie, a w okresie 1990 – 2002 liczba przyłączy wodociągowych wzrosła z 294 do 741.

Według danych z końca 2002 r. zużycie wody przez gospodarstwa domowe w gminie wynosi rocznie 183,9 dam³ (podczas gdy na początku lat 90-tych nie przekraczało 100 dam³), co w przeliczeniu na 1 mk daje wartość ok. 36,6 m³ i jest to wielkość relatywnie duża – większa niż przeciętnie w powiecie świeckim (niespełna 35) i znacznie większa, niż przeciętnie na obszarach wiejskich województwa (nieco ponad 28).

Zaopatrzenie w wodę odbywa się na bazie 3 ujęć:

- a) w Drzycimiu (wydajność maksymalna – 41,3 m³/godz i 660 m³/dobę) – na bazie tego ujęcia rozwinięto najbardziej rozbudowaną sieć obejmującą Drzycim, Dólsk, Mały Dólsk, Biechówko, Gacki, Dąbrówkę, Krakówek, Bedlenki, Wery, Rówienicę;
- b) w Jastrzębiu (wydajność maksymalna – 14 m³/godz i 170 m³/dobę) – ujęcie obsługuje mieszkańców Jastrzębia, Sierosławia i Sierosławka;
- c) w Gródku (wydajność maksymalna – 27,4 m³/godz i 658 m³/dobę) – ujęcie obsługuje mieszkańców tej miejscowości.

Ponadto na terenie gminy działają ujęcia zakładowe, które jednak nie zaopatrują mieszkańców.

Pomimo tak dobrego stanu zaopatrzenia mieszkańców w wodę, w gminie planuje się dalsze działania zmierzające do rozbudowy i modernizacji sieci. Wśród zamierzanych działań, wymienić należy: realizację pierścieniowego połączenia sieci rozwiniętych na bazie ujęć w Drzycimiu i Gródku, inwentaryzację starej sieci w Drzycimiu (mającej na celu ocenę stanu i sprawności sieci oraz zakresu potrzeb wymiany rur azbestowych) oraz dokonanie stosownych modernizacji zależnych od tego rozpoznania potrzeb, a także modernizację ujęcia wody w Drzycimiu (polegającą m.in. na przebudowie odstojnika i budowie kanalizacji wód popłucznych).

Sieć kanalizacyjna jest sukcesywnie rozbudowywana, a obecny stan jej rozwoju jest nieadekwatny do rozwoju sieci wodociągowej. Obecnie do sieci kanalizacyjnej podłączona jest część zabudowań w 3 największych miejscowościach gminy – w Gródku i Jastrzębiu sieć obsługuje mieszkania zamieszkałe przez około 2/3 mieszkańców, a w Drzycimiu – przez nieco ponad połowę mieszkańców. W skali całej gminy około 36% ludności obsługiwana jest przez sieć kanalizacyjną. Według danych NSP 2002 nieco ponad 1/3 (35,5%) mieszkań w gminie wyposażonych było w „ustęp odprowadzany do sieci”. W końcu 2002 r. długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 10 km, a liczba przyłączy do budynków mieszkalnych – 164 (jest to wartość prawie 5-krotnie wyższa, niż na początku lat 90-tych). Oczyszczanie ścieków odbywa się w aż 4 komunalnych oczyszczalniach (oprócz tego działają 2 oczyszczalnie przemysłowe – w Jastrzębiu przy Zakładzie „Kier” oraz w Drzycimiu przy Spółdzielni Mleczarskiej). Tak duża liczba oczyszczalni (dodatkowo przy sieci kanalizacyjnej działającej w tylko

3 miejscowościach) jest sytuacją bardzo rzadko spotykaną w tak niewielkich pod względem powierzchni i liczby mieszkańców gminach wiejskich. Ze względu na duże koszty, a także znaczne niedociążenie oczyszczalni (potencjalna wydajność większości jest znacznie wyższa od obecnie wykorzystywanej), przewiduje się likwidację 2 oczyszczalni, a dociążenie nastąpi między innymi poprzez dalszy rozwój sieci i podłączeni kolejnych miejscowości. Odbiornikiem ścieków z wszystkich oczyszczalni jest Drzycimska Struga - ze względu na fakt, iż prowadzi ona mało wody i jest dopływem Wdy, wymagana jest szczególna dbałość o sprawność oczyszczalni (potencjalnie duże zagrożenie dla środowiska).

Tab. Podstawowe parametry oczyszczalni działających na terenie gminy

oczyszczalnia	rodzaj	typ*	przepustowość (m ³ /dobę)	obecne wykorzystanie	uwagi
Drzycim	komunalna	m-b	250	60 (według WIOŚ – 110)	nowa oczyszczalnia działająca od 2 lat
Jastrzębie	komunalna	m-b	70	30	do likwidacji po realizacji połączenia kanalizacyjnego sieci w Jastrzębiu z oczyszczalnią w Drzycimiu
Gródek, ul. Osiedlowa	komunalna	b	65	50	podłączone budynki SM Energetyk
Gródek, ul. Hoffmana	komunalna	b	70	40	podłączone budynki SM Energetyk
Jastrzębie, Zakład „Kier”	przemysłowa	m-b	400	150	
Drzycim, Spółdzielnia Mleczarska	przemysłowa	b	120	30	do likwidacji – zakład zostanie podłączony do oczyszczalni komunalnej

Źródło: dane Urzędu Gminy; *typ: b – biologiczna, m-b – mechaniczno-biologiczna

W ostatnich latach w gminie wybudowano nowoczesną oczyszczalnię mechaniczno-biologiczną w Drzycimiu, a plany rozwoju sieci kanalizacyjnej zakładają znaczne inwestycje mające na celu objęcie siecią całej wsi gminnej i kolejnych miejscowości:

- przyłączenie sieci we wsi Jastrzębie do oczyszczalni w Drzycimiu (wraz z podłączeniem zabudowań leżących w przebiegu kolektora),
- rozwój sieci na terenie Drzycimia (podłączenie kolejnych części wsi), wraz z likwidacją oczyszczalni w Spółdzielni Mleczarskiej,
- rozwój sieci i podłączenie do oczyszczalni w Drzycimiu miejscowości: Biechówko, Biechowo, Dólsk, Mały Dólsk, Sierosław.

Należy szacować, że po realizacji tych inwestycji, z sieci kanalizacyjnej korzystać będzie około 3,4 tys. osób, czyli ok. 2/3 mieszkańców gminy, co w warunkach gmin wiejskich jest wskaźnikiem wysokim.

Gminne składowisko odpadów mieści się w we wsi Sierosławek. Charakteryzuje się następującymi parametrami (dane za rok 2002):

- pojemność – 13,3 tys. m³, na tle innych składowisk w gminach wiejskich jest to wielkość raczej mała;
- ilość nagromadzonych odpadów - 1424 tony (jest to wielkość porównywalna z notowaną w innych gminach o podobnej wielkości i charakterze);
- objętość nagromadzonych odpadów - 5274 m³;
- składowisko jest wypełnione w około 40%;
- przychód odpadów w roku 2002 wyniósł 234 t (wielkość wytwarzanych odpadów jest porównywalna z notowaną w gminach Bukowiec, Lniano, Jeżewo)

Wysypisko jest korzystnie położone, zarówno w stosunku do zabudowań (zwarta zabudowa znajduje się w znacznym oddaleniu od składowiska, a pojedyncze zabudowania leżą poza strefą ochroną), jak też do otoczenia przyrodniczego – w okolicy brak cieków, wód stojących i rowów melioracyjnych, a sąsiednie grunty charakteryzują się bądź bardzo słabą przydatnością dla rolnictwa, bądź są zalesione. Na składowisko są przyjmowane odpady komunalne z terenu gminy, odpady przemysłowe, komunalnopodobne z zakładów pracy, popiół i żużel z kotłowni, ziemia z wykopów i zmiotki z ulic. Na terenie gminy prowadzona jest selektywna zbiórka tworzyw sztucznych i szkielek (każdą miejscowość wyposażono w odpowiednie pojemniki), które przewożone są na składowisko, gdzie są składowane do chwili przekazania podmiotowi który zajmuje się recyklingiem. W przyszłości przewiduje się odzysk metali, makulatury, szmat.

Wysypisko posiada możliwości rozwoju poprzez dobudowanie dwóch kwater, jednak powiatowy plan gospodarki odpadami przewiduje jego likwidację i transport śmieci do wysypiska w Sulnówku (gm. Świecie – działające tam składowisko jest największym na terenach wiejskich województwa, stąd zwózka odpadów z terenu gmin sąsiednich pozwoli na jego efektywne wykorzystanie przy eliminacji mniejszych, rozproszonych składowisk). Ze względów ekologicznych jest to propozycja korzystna dla gminy, jednak prawdopodobnie będzie się wiązać ze wzrostem kosztów odprowadzania odpadów. Warto zauważyć, że na terenie gminy ze względu na korzystne warunki funkcjonowania składowiska w Sierosławku, ma miejsce stan pewnego bezpieczeństwa w tym segmencie gospodarki komunalnej, stąd nie obserwuje się przymusu pilnych decyzji w tym zakresie, jak też uzależnienia od składowiska działającego poza granicami.

Na terenie gminy przeważają indywidualne systemy ogrzewania mieszkań, oparte przede wszystkim o węgiel lub drewno (w niewielkim stopniu olej opałowy). W Gródku i Jastrzębiu działają kotłownie (opalone odpowiednio: miałem węglowym i olejem opałowym), które obsługują łącznie prawie 800 osób (czyli 15% mieszkańców gminy – jest to dosyć wysoki wskaźnik na tle innych gmin wiejskich, gdzie zazwyczaj dominują instalacje indywidualne) – w tym około połowy mieszkańców Gródka i 1/5 Jastrzębia. Emisja zanieczyszczeń z domowych instalacji grzewczych (tzw. niska emisja), wykazujących się niską sprawnością energetyczną, jest istotnym zagrożeniem stanu środowiska w gminie (zwłaszcza w kontekście jej walorów przyrodniczych). Podstawową barierą w rozwoju bardziej ekologicznych technik grzewczych są ograniczenia finansowe wynikające ze słabej kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych. Pozytywny jest fakt, iż upowszechniło się korzystanie z gazu butlowego (propan-butan), co przynajmniej w zakresie przygotowywania posiłków, ogranicza wykorzystanie bardziej szkodliwych ekologicznie nośników energii.

Na terenie gminy istnieje możliwość rozwoju sieci gazowej (ten nośnik energii prezentuje szereg zalet, przede wszystkim - relatywnie niski koszt, wygodę użytkowania, a więc pozytywnie wpływa na jakość życia mieszkańców, ma ekologiczny charakter) w oparciu o gazociąg wysokiego ciśnienia Dn 150 relacji Świecie - Chojnice - Sępólno Krajeńskie. Gazociąg biegnie na południe od granic gminy i rozwój sieci wymagać będzie budowy stacji redukcyjnej I – stopnia (planowana lokalizacja w południowej części wsi Drzycim) oraz przyłącza do tej stacji (o długości ok. 4,5 km), skąd za pomocą sieci średniego ciśnienia zasilane będą miejscowości na terenie gminy Drzycim (koncepcja zakłada gazyfikację wszystkich sołectw) oraz część miejscowości w gminie Osie.

Ze względu na fakt, iż także inne gminy leżące w przebiegu lub w sąsiedztwie gazociągu są zainteresowane realizacją sieci rozdzielczych (np. Lniano, Bukowiec, Osie, Świekatowo), należy się spodziewać dalszego zainteresowania tym zagadnieniem, które ma duże szanse powodzenia, zwłaszcza przy podejmowaniu wspólnych działań przez samorządy. Rozwój sieci gazowej w tym obszarze województwa przewiduje także uchwalony w czerwcu 2003 roku „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego”

Obecnie bardzo powszechne jest korzystanie z gazu butlowego (propan-butan), w który wyposażona jest większość mieszkań i gospodarstw (według NSP 2002 około 75% mieszkań), a bardzo

powszechne są punkty wymiany butli (29 punktów na terenie gminy, przy czym w największych wsiach działa po kilka punktów, jak w Drzycimiu – 8, w Gródku – 5, Jastrzębiu i Sierosławiu – po 3).

Gmina charakteryzuje się przeciętnym stanem rozwoju sieci telefonicznej – wprawdzie we wszystkich miejscowościach istnieje możliwość podłączenia telefonu, a łączny wskaźnik telefonizacji dla całej gminy jest dosyć korzystny, jednak sytuacja jest zróżnicowana i w niektórych miejscowościach liczba abonentów jest wciąż mała. Jedynym operatorem jest Telekomunikacja Polska S.A., która posiada dwie centrale – w Drzycimiu i Gródku. Obecnie do sieci podłączonych jest ponad 830 odbiorców, a wskaźnik liczby abonentów na 1000 mk przekracza 160, co sytuuje gminę (na tle innych obszarów wiejskich) wśród obszarów o dobrze rozwiniętej sieci. Sytuacja w poszczególnych miejscowościach jest jednak zróżnicowana – spośród dużych miejscowości bardzo niski wskaźnik notuje się w Gackach (tylko 62/1000 mk) i Dólsku (94/1000 mk), niezbyt korzystny jest też w Jastrzębiu (125/1000 mk); Biechówko, Sierosław i Gródek notują wskaźniki zadowalające (140 – 155 / 1000 mk), natomiast Drzycim z wskaźnikiem prawie 290 / 1000 mk prezentuje poziom typowy dla miast (choć tutaj niewątpliwie znacznie większa, niż w innych miejscowościach, część abonentów to instytucje, a więc wśród odbiorców prywatnych wskaźnik jest niższy).

Warto zauważyć, że jeszcze w początkach lat 90-tych gmina należała do obszarów zapóźnionych w tej dziedzinie na tle województwa (wskaźnik na 1000 mk wynosił ok. 20 przy średniej dla obszarów wiejskich województwa bydgoskiego przekraczającej 25, w tym czasie Bydgoszcz notowała wskaźnik 150, a Świecie - 113), a obecna liczba abonentów jest ponad 8-krotnie wyższa, niż 15 lat temu. Rozwój sieci nie był tu wynikiem jednorazowej akcji (jak w wielu obszarach), tylko postępował stopniowo (choć największą dynamikę notowano w okresie 1994-96, gdy liczba abonentów wzrosła 3-krotnie) – w 1977 roku w gminie było 92 abonentów, w 1998 – 108, w 1989 – 147, w 1994 – 166, w 1995 – 302, 1996 – 483, w 1999 – 736. Obecnie barierą w rozwoju sieci są nie tylko coraz rzadziej występujące przeszkody techniczne, ale często zła sytuacja finansowa ludności, związana z postępującym ubożeniem społeczeństwa.

Cyfrowa centrala zapewnia dobre parametry dostępu do internetu, niemniej jednak korzystanie z tej usługi nie jest wciąż popularne, ponieważ wiąże się dużymi kosztami, a dodatkową barierą jest słabe wyposażenie mieszkań w komputery. W Drzycimiu działa kawiarenka internetowa, uruchamiany jest też program bezpłatnego dostępu do internetu w Bibliotece Gminnej w Drzycimiu (w ramach programu „Ikonka”).

Podobnie jak w innych obszarach, bardzo popularna jest telefonia komórkowa. Na terenie gminy nie zlokalizowano stacji bazowej żadnego z operatorów, a rzeźba terenu powoduje pewne utrudnienia w korzystaniu z telefonów w miejscowościach położonych w obniżeniach, między innymi w dolinie Wdy (w tym w Gródku).

Gmina należy do obszarów o niskim zużyciu energii elektrycznej i relatywnie dobrej sytuacji w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną. Jako jedna z niewielu szczyć się może zasilaniem „czystą” energią, ponieważ energia elektryczna dostępna w gminie pochodzi z elektrowni wodnej w Żurze, skąd za pomocą linii średniego napięcia 15 kV przesyłana jest do rozdzielni zlokalizowanej przy elektrowni Gródku, a następnie za pomocą 2 linii średniego napięcia do odbiorców na terenie gminy (ponadto 3 linie SN z rozdzielni w Gródku wyprowadzono do sąsiednich gmin). Dosyć dobra sytuacja w zakresie zaopatrzenia w energię wynika przede wszystkim ze stanu sieci, która w ostatnich latach została zmodernizowana oraz ze stanu stacji transformatorowych (spośród ponad 60 stacji na terenie gminy, około 2/3 zostało wymienionych na nowoczesne stacje o dużej rezerwie mocy). Moc większości stacji znacznie przewyższa obecne i prognozowane potrzeby mieszkańców gminy i firm działających na jej terenie, a ponadto w ramach istniejących stacji istnieje możliwość znacznego zwiększenia mocy, poprzez ich rozbudowę i umieszczenie nowych transformatorów (stwarza to znaczne rezerwy dla lokalizacji ew. inwestycji energochłonnych). Niemniej jednak na terenie gminy istnieją potrzeby dalszych działań mających na celu zapewnienie pełnego bezpieczeństwa energetycznego, wśród których wymienić należy przede wszystkim:

- likwidację zbyt długich przebiegów linii średniego napięcia (co powoduje potencjalne zagrożenie ciągłości i pewności dostaw energii) – pomimo ogólnie dosyć gęstej sieci stacji transformatorowych lokalnie odległości pomiędzy nimi są zbyt duże;
- modernizację (wymianę na nowszy typ) kilku przestarzałych stacji;
- modernizację linii SN z Żuru do Lniana, przebiegającej na terenie gminy przez Sierosławek, Sierosław i Jastrzębie;
- rozbudowę sieci niskich napięć w największych miejscowościach – w Drzycimiu (ul. Osiedlowa i ul. Okrężna) i Gródku (ul. Okrężna);
- realizację połączenia nowej małej elektrowni wodnej w Gródeczku z istniejącą siecią przesyłową (Gródeczek – Bedlenki – Dólsk – Skarszewy).

Na terenie gminy działa niewielka elektrownia wodna na Wdzie – w Gródku (o mocy 3,5 MW), a przygotowywana do uruchomienia jest niewielka elektrownia w Bedlenkach (MEW „Gródeczek”, o mocy ok. 1 MW). Stanowią one element „kaskady energetycznej Wdy” (która oprócz korzyści energetycznej wiąże się też z uregulowaniem biegu tej rzeki)

Elektrownia w Gródku funkcjonuje w ramach przedsiębiorstwa Elektrownie Wodne Sp. z o.o. obejmującego także 4 inne elektrownie na Wdzie i Brdzie (podstawowe ich parametry przedstawiono w tabeli). Warto zauważyć, że wielkość produkowanej w Gródku energii jest niewielka, stąd jej znaczenie w regionalnej sieci energetycznej jest bardzo nieduże, a w krajowej wręcz znikome. Pomimo że gmina Drzycim należy do małych odbiorców energii (zużycie na tle innych gmin jest stosunkowo małe), produkcja w EW Gródek tylko 2-3-krotnie przekracza potrzeby gminy (można szacować, że wystarcza na potrzeby ok. 12 tys. mieszkańców obszarów wiejskich o rolniczym charakterze).

Tab. Porównanie podstawowych parametrów elektrowni wchodzących w skład „Elektrownie Wodne” Sp. z o.o.

elektrownia	Gródek	Żur	Koronowo	Smukała	Tryszczyn
rzeka	Wda	Wda	Brda	Brda	Brda
rok uruchomienia	1923	1929	1961	1951	1962
liczba turbozespołów	3	2	2	2	2
typ turbin	Francis	Kaplan	Kaplan	Kaplan	Kaplan
moc osiągnięta (MW)	3,5	7,5	26	3,0	3,3
spad nominalny (m)	18	15,2	26	8	4,5
przełyk zainstalowany (m ³ /s)	28,2	71,4	2 * 60	2 * 30	2 * 45
dopływ średni (m ³ /s)	11,83	10,73	22,12	25,61	23,20
średnia produkcja roczna (GWh)	13,835	11,912	40,841	13,411	6,07
średnie zużycie wody (m ³ /kWh)	26,8	28	15,81	54,1	90

Źródło: www.ew.koronowo.pl

Przez teren gminy biegną także 3 linie wysokiego napięcia (110 kV) z Żuru w kierunku Tucholi, w kierunku Grudziądza i do GPZ w Kotomierzu. Mają one charakter tranzytowy (nie zasilają odbiorców w gminie), a łączna długość tych linii wynosi ok. 18 km.

ZAŁĄCZNIKI GRAFICZNE

SPIS TREŚCI

INFORMACJE OGÓLNE	1
UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE	2
SFERA EKOLOGICZNA	10
Charakterystyka fizycznogeograficzna	10
Stan i zagrożenia środowiska	12
Ochrona przyrody	14
SFERA SPOŁECZNA	17
Charakterystyka demograficzna gminy	17
Jakość życia mieszkańców	31
SFERA GOSPODARCZA	42
Przedsiębiorczość	42
Rolnictwo	45
Turystyka	54
Bezrobocie	57
Budżet gminy	59
SFERA INFRASTRUKTURY	61
Komunikacja	61
Funkcjonowanie komunikacji publicznej PKS	64
Infrastruktura techniczna	67
ZAŁĄCZNIKI GRAFICZNE	72

Strategia rozwoju gminy Drzycim

część I

Diagnoza stanu gminy

**PROJEKT
do dyskusji i weryfikacji**

Projektant Strategii: mgr Adam Stańczyk

marzec 2004